

حديقة الصلاة

Bašča namaza

(Namaz u hanefijskom mezhebu)

Autor:

Hasan Kjafi Pruščak

Prijevod sa arapskog:

mr. Muharem Štulanović

&

Uvod:

Namaz kod Bošnjaka i „vehabizam”

حديقة الصلاة

Bašča namaza

(Namaz u hanefijskom mezhebu)

Autor: Hasan Kjafi Pruščak
Prijevod sa arapskog: mr. Muharem Štulanović
Uvodni dio: Namaz kod Bošnjaka i "vehabizam"
mr. Muharem Štulanović

Štampa: Bemust, Sarajevo
Za štampariju: Mustafa Bećirević

Sarajevo, 1999.god.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على أشرف المرسلين نبينا
محمد و على آله و صحبه أجمعين و بعد

Posebnu zahvalnost dugujemo Muharemu ef. Omerdiću koji nam je ustupio na proučavanje, uz mogućnost eventualne građe za doktorsku disertaciju, jedinu sačuvanu kopiju primjerka manuskripta djela حديقة الصلاة autora Hasana Kjafije Pruščaka, koji se čuvao u Orijentalnom institutu (R-4579-2) i čiji je original uništen u granatiranju srbočetničkog agresora zajedno sa ostalim rukopisnim blagom od pet hiljada manuskripata.

Zahvaljujemo mr. Ismetu ef. Bušatliću koji nam je dao potrebne smjernice i natuknice za izradu okvirnog plana ponuđene teze za doktorat na temelju ovog manuskripta.

Istu zahvalnost dugujemo i dr. Šukriji ef. Ramiću koji je dao korisne primjedbe i ispravke na prijevod ovog djela. Neka ih Uzvišeni Allah dž.š. nagradi iz svoga obilja.

Uvod: Namaz kod Bošnjaka i “vehabizam”

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على أشرف المرسلين نبينا
محمد و على آله و صحبه أجمعين و بعد

Namaske specifičnosti i odlike

Svrha i cilj bivstvovanja insana-čovjeka na ovom dunjaluku je svekoliko praktično iskazivanje pokornosti Allahu dž.š. kroz razne oblike ibadeta. Uzvišeni Allah dž.š. kaže:

وما خلقت الجن و الإنس إلا ليعبدون

“Džine i ljude sam stvorio samo zato da mi se klanjaju.”¹

Namaz zauzima centralno mjesto u tom ibadetu. Zgrada vjere ne može stajati bez namaskog stuba. Ahmed, Tirmizija i Ibni Madždže bilježe vjerodostojnu predaju u kojoj Poslanik a.s. kaže:

رأس الأمر الإسلام، و عموده الصلاة..

“Glava svih stvari je islam, a njegov stub je namaz...”

Taberanija bilježi:

ولا دين لمن لا صلاة، إنما موضع الصلاة من الدين كموضع
... الرأس من الجسد

“...Nema vjere ko nema namaza, mjesto namaza u vjeri je kao i mjesto glave na tijelu.”

1) Kur'an: 51/56

I kao što tijelo ne može da živi bez glave, tako ni vjera ne može bez namaza.

Namaz je prvi propisani, naredeni ibadet kojeg je Uzvišeni Allah dž.š. propisao, u noći mi'radža, direktnom naredbom Poslaniku a.s.. Inače, svi drugi ibadeti i sve naredbe Poslaniku a.s. išle su posredno objavom, preko Džibrili Emina. Samo je propis namaza došao u ovoj direktoj formi.

Enes, Allah dž.š. bio zadovoljan sa njim, prenosi, a Ahmed, Nesajja i Tirmizija, koji ovo predanje smatra vjerodostojnim, bilježe:

فرضت الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم ليلة أسرى به خمسين، ثم نقصت حتى جعلت خمسا، ثم نودي: يا محمد، إنه لا يبذل القول لدي، وإن لك بهذه الخمس خمسين.

“U noći Mi'radža propisano je Muhammedu a.s. pedeset (dnevnih) namaza. Zatim je to smanjeno do granice od pet dnevnih namaza. Onda je oglašeno (od strane Allaha dž.š.): „Muhammede, ja ne poričem ono što kažem! Imaćeš nagradu za ovih pet kao za pedeset.”

Na Sudnjem danu će prvo biti pitano za namaz. To je vid prijemnog i završnog ispita u isto vrijeme. Poslanik a.s. je rekao, a Taberanija zabilježio:

أول ما يحاسب عليه العبد يوم القيامة الصلاة فإن صلحت صلح سائر عمله وإن فسدت فسد سائر عمله

“Namaz je prvo za šta će Allahov rob polagati račun na Sudnjem danu. Ako položi taj ispit, moći će položiti i ostale. A ako na tom ispitu padne, propašće mu i ostala djela.”

Ebu Ja'la bilježi predanje iz kojeg se razumije da je namaz prvi propisani ibadet. zadnje što ostaje od vjere i prvo za šta će se pitati i polagati ispit na Sudnjem danu:

إن أول ما افترض الله على الناس من دينهم: الصلاة، و آخر ما يبقى: الصلاة و أول ما يحاسب به: الصلاة، و يقول الله: انظروا في صلاة عبدي، فإن كانت تامة كتبت تامة، و إن كانت ناقصة يقول: انظروا هل لعبدي من تطوع؟ فإن وجد له تطوع تمت الفريضة من التطوع..

“Prvo što je Allah dž.š. propisao ljudima od vjere je namaz. I zadnje što će ostati od vjere je namaz. I prvo za šta će se polagati račun na Sudnjem danu je namaz. Allah dž.š. će reći: ‚Pogledajte namaz moga roba!’ Pa ako bude potpun, biće takvim i upisan. A ako bude nepotpun reći će: ‚Vidite ima li moj rob dobrovoljnih namaza!’ Pa ako bude dobrovoljnih namaza upotpu-niće se fardovi sa njima...”

Posljednji vasijet (oporuka) Poslanika a.s. dok je ispuštao zadnje izdisaje, bila je:

“Namaz, namaz (čuvajte, pazite namaz)...”

Ebu Umame, Allah dž.š. bio zadovoljan sa njim. prenio je a Ibni Hibban zabilježio predanje:

لَتَنْقُضَنَّ عَرَى الْإِسْلَامِ عُرْوَةَ عُرْوَةٍ، فَكَلِمَا انْتَقَضَتْ عُرْوَةَ تَشْتَبِثُ النَّاسُ بِالتِّي تَلِيهَا، فَأُولَئِكَ نَقَضَ الْحُكْمَ وَ آخِرُهُنَّ الصَّلَاةَ

“Islamska praksa će se dio po dio gubiti. Kad god nestane iz prakse jedna karika islama ljudi će se pridržavati slijedeće. Prvo će iz prakse nestati islamska vlast, a zadnji namaz.”

Islam se temelji na pet temelja-ruknova (kod nas je uobičajen termin umjesto “ruknovi” islama i imana da se kaže “šartovi” islama i imana).

Ostali ruknovi, osim namaza, ne moraju uvijek i u svakoj prilici da budu prisutni u praksi svakog muslimana. Naime, ima muslimana koji su siromašni i ne moraju ići na hadždž, dijeliti zekjat i sl. Ima ih bole-snih, iznemoglih, putnika i sl. pa ne moraju u tim

(ne)prilikama postiti itd. Dakle, ti ruknovi islama ne moraju biti u njihovoj praksi uvijek, nego kad se ispu-
ne uvjeti za izvršenje, pošto oni nisu u mogućnosti da
ih obavljaju i imaju šerijatsko opravdanje za to.

Međutim, mora biti nešto što će svakog muslimana
uvijek identifikovati kao vjernika, praktičara, a to je
namaz. Takvu specifičnost nema ni jedan drugi rukn
i stub islama.

Namaz je vid praktične lične iskaznice muslimana,
legitimacija kojom on dokazuje svoj vjernički identitet,
uvijek, u svakoj prilici i obavezno pet puta na dan; ka-
da je kod kuće ili na putu, u miru ili ratu-borbi, kada
je slobodan ili zaposlen, zdrav ili bolestan. Naravno,
da uz to imaju olakšice za obavljanje namaza u raznim
(ne)prilikama, kao što je skraćivanje četverorekijatnih
namaza na dvorekijatne za putnika, mesh po mestva-
ma i čarapama, tejemmum i sl. a što će biti pojašnje-
njo u fikhskom dijelu ove knjige, odnosno u Kjafigi-
nom djelu „Hadikatus-salah”. Ovdje to napominjemo
samo kao namasku posebnost i specifičnost koja ga sa
njegovim ostalim posebnostima čini ibadetom koji se
nikada ne smije ostaviti.

Vjera se u osnovi manifestuje transparentno, javno, i
ona je duboko društveno-sociološkog karaktera. Ne
smije se svesti na to da bude samo izraz zatvoreno-
gličnog, personalnog karaktera, odnosno lična stvar
pojedince koja nije za javno-društveno manifestovanje.
To razumijemo i iz odnosa Zakonodavca prema
društvenom, javnom, džematskom prakticiranju nama-
za, gdje mu daje posebnu vrijednost. Namaz koji se
obavlja javno u džematu je najmanje dvadeset i pet pu-
ta vredniji nego ako se klanja posebno, pojedinačno.

Ebu Hurejre, Allah bio zadovoljan njime, prenosi predanje koje bilježe Buharija, Muslim, Ebu Davud, Tirmizija i Ibni Madždže:

صلاة الرجل في جماعة تضعف على صلاته في بيته، و في سوقه، خمسا و عشرين ضعفا، و ذلك أنه إذا توضأ فأحسن الوضوء ثم خرج إلى المسجد لا يخرجه إلا الصلاة لم يخط خطوة إلا رفعت له بها درجة و حط عنه بها خطيئة، فإذا صلى لم تنزل الملائكة تصلي عليه ما دام في مصلاه ما لم يحدث: اللهم صل عليه، اللهم ارحمه، و لا يزال في صلاة ما انتظر الصلاة

“Čovjekov namaz u džematu je vredniji za dvadeset i pet puta od njegova namaza kod kuće, ili u čaršiji. To se postiže ako čovjek uzme lijepo abdest, potom uputi u džamiju samo radi tog namaza. U tom slučaju neće napraviti korak a da mu njime ne bude podignut stepen-deredža i otklonjen neki grijeh. Kada klanja, melek će, sve dok je na mjestu obavljanja namaza i dok ne izgubi abdest, donositi na njega salavat, govoreći: ‚Gospodaru, neka je Tvoj salavat na njega. (Smiluj mu se i podaj bereket). Smiluj se Ti, Gospodaru, njemu.’ A računa se u namazu sve dok iščekuje namaz.”

U drugoj verziji ovoga predanja, kojeg prenosi Ibni Omer, Allah dž.š. bio zadovoljan sa njim, a bilježe Buharija, Muslim, Tirmizija, Nesaija i imam Malik, kaže se:

صلاة الجماعة أفضل من صلاة الفرد بسبع و عشرين درجة

“Namaz u džematu je vredniji od namaza pojedinca za dvadeset i sedam puta.”

Ibni Mes'ud, Allah dž.š. bio zadovoljan sa njim, prenosi predanje koje u jednoj verziji bilježe Muslim, Ebu Davud, Nesaija i Ibni Madždže:

من سره أن يلقي الله غدا مسلما فليحافظ على هؤلاء الصلوات حيث ينادى بهن فإن الله تعالى شرع لنبيكم صلى الله عليه وسلم سنن الهدى، وإنهن من سنن الهدى، و لو أنكم صليتم في بيوتكم كما يصلي هذا المتخلف في بيته، لتركتم سنة نبيكم، و لو تركتم سنة نبيكم لضللتم، و ما من رجل يتطهر فيحسن الطهور ثم يعبد إلى مسجد من هذه المساجد إلا كتب الله له بكل خطوة يخطوها حسنة، و يرفعه بها درجة، و يحط عنه بها سيئة، و لقد رأيتنا، و ما يتخلف عنها إلا منافق معلوم النفاق، و لقد كان الرجل يؤتى به يهادى بين الرجلين حتى يقام في الصف.

و في رواية: لقد رأيتنا، و ما يتخلف عن الصلاة إلا منافق قد علم نفاقه أو مريض، إن كان الرجل ليمشي بين الرجلين حتى يأتي الصلاة، و قال: إن رسول الله صلى الله عليه وسلم علمنا سنن الهدى، و إن من سنن الهدى الصلاة في المسجد الذي يؤذن فيه

“Koga veseli da sutra (na Sudnjem danu) susretne Al-laha dž.š. kao musliman, neka pazi namaze na koje se poziva ezanom. Allah dž.š. je propisao svom Vjerovjesniku ispravne puteve upute. U to spadaju i namazi. A kada biste klanjali u svojim kućama kao što klanja onaj ko ne dolazi u džemat, time biste ostavili put (sunnet) vašeg Poslanika. A ako ostavite sunnet vašeg Poslanika zalutaćete (okrenuti se od ispravnog puta).

Neće niko uzeti lijepo i ispravno abdest želeći da ode u džamiju, a da mu Allah dž.š. svakim korakom koji kroči ne upiše dobročinstvo, i u isto vrijeme pobriše neko loše djelo. Nisam vidio nikoga između nas (ashaba) da je izostajao iz džemata, osim svima poznatih munafika. Dolazio bi (čak) i takav (nemoćan, bolestan) koji je morao biti oslonjen između dvojice i stajao u saff.

Ima i predanje ovoga hadisa:

Nisam vidio nikoga od nas da izbjegava (džematile) namaz, osim svima poznatih munafika, ili bolesnog,

iako je bilo i onih koji su dolazili pomognuti između dvojice da bi klanjali namaz.

I dodao je:

Allahov Poslanik a.s. nas je poučio ispravnom putu upute, a od toga je namaz u džamiji gdje se uči ezan.”

Posebnu vrijednost u džematu imaju namaz jacije i sabaha, dva namaza koji su inače najteži za obavljanje munaficima.

Osman b. 'Affan, Allah dž.š. bio zadovoljan sa njim, prenosi, a Muslim, Malik i Ebu Davud bilježe predanje:

من صلى العشاء في جماعة فكأنما قام نصف الليل، و من صلى الصبح في جماعة فكأنما صلى الليل كله

“Ko klanja jaciju namaz u džematu, kao da je proveo pola noći u dobrovoljnom namazu. A ko klanja sabah u džematu, kao da je čitavu noć klanjao.”

Ebu Hurejre, Allah dž.š. bio zadovoljan sa njim, prenosi, a bilježe Buharija i Muslim:

إن أثقل صلاة على المنافقين صلاة العشاء و صلاة الفجر ، و لو يعلمون ما فيهما لاتوهما ولو حيوا، و لقد هممت أن أمر بالصلاة فتقام، ثم أمر رجلا فيصلي بالناس ، ثم أنطلق معي برجال معهم حزم من حطب إلى قوم لا يشهدون الصلاة فأحرق عليهم بيوتهم، و في رواية مسلم: و لو علم أحدهم أنه يجد عظما سميئا

لشدها

و في بعض روايات الإمام أحمد:

لو لا ما في البيوت من النساء و الذرية أقتت صلاة العشاء

وأمرت فتيتاني يحرقون ما في البيوت بالنار

“Najteži namazi za munafike su namaz jacije i namaz sabaha. A da znaju kakva se vrijednost krije u njima, dolazili bi na njih makar puzeći. Htio sam jednom (narediti da se klanja), da odredim nekoga ko će predvoditi namaz ljudima, a da se ja zaputim sa

nosačima drva do onih koji ne dolaze u džemat, pa im popalim kuće.”

Muslimova verzija je još:

“...a da zna da će dobiti kakvu dobru komadesnicu mesa došao bi.”

U nekim verzijama ovog predanja, od Ahmeda, navodi se:

“...da po kućama nisu žene i djeca, oglasio bih klanjanje jacije a onda naredio svojim mladićima da popale vatrom ono što je u kućama.”

El-Munziri navodi predanje od Ibni Omera, Allah bio zadovoljan njime, koje inače bilježe Taberanija i Ibni Huzejme u svome Sahihu:

“Ako ne bi susretali nekoga čovjeka (u džamiji) prilikom namaza jacije i sabaha, o njemu bi imali loše mišljenje”

Neklanjanje i ostavljanje namaza

Sa svojim specifičnostima i odlikama namaz se ne ostaviti i ne klanjati, jer to dovodi u pitanje vjeru.

Uzvišeni Allah dž.š. kaže:

فخلف من بعدهم خلف أضاعوا الصلاة و اتبعوا الشهوات
فسوف يلقون غيا

(A njih smijeniše zli potomci, koji namaz upropastiše (napustiše) i za požudama pođoše; oni će sigurno zlo proći.)²

ما سلككم في سقر. قالوا لم نك من المصلين

2) Kur'an: 19/59.

(Šta vas je dovelo u Sekar (džehennem). Rekoše: Klajnjači nismo bili...)³

فويل للمصلين. الذين هم عن صلاتهم ساهون.

(Teško onima koji, kad namaz obavljaju, molitvu svoju kako treba ne izvršavaju)⁴

U predanjima, koja govore o noći Isra'a i propisivanju namaza, pominje se da je Poslanik a.s., vraćajući se te noći kroz nebeske sfere, doživio i to da vidi način ahiretskog kažnjavanja onih koji budu ostavljali namaz. Bilježi El-Bezar, a prenosi Ebu Hurejre, Allah bio zadovoljan njime:

...ثم أتى على قوم ترضخ رؤوسهم بالصخر، كلما رضخت عادت كما كانت، ولا يفتقر عنهم من ذلك شيء، قال: يا جبريل من هؤلاء؟ قال: هؤلاء الذين تتأقالت رؤوسهم عن الصلاة...

“...da je (u noći Isra'a) došao do jedne skupine ljudi. Glave im se razbijaju udarcem kamenčine, pa kad god se razbiju, budu povraćene u prvobitno stanje. Ta kazna se konstantno ponavlja. Poslanik a.s. je upitao: „Džibrile, ko su ovi?“ Odgovorio je: „To su oni kojima je bilo teško saginjati glavu i klanjati namaz...”

Zastrašujuća je kazna koja se očituje u konstantnom razbijanju i zacjeljivanju glave a koja je rezultirala nemarnim odnosom prema namazu i njegovim izostavljanjem kao jedinstvenog, posebnog, specifičnog ibadeta. Eš-Ša'ravi ovaj vid kazne tumači logikom što u glavi nastaju izmišljeni razlozi i razna “opravdanja” za izostavljanje namaza. Stoga, figurativno rečeno, glava je i pravi “krivac” za neobavljanje namaza, pa treba da

3) Kur'an: 74/ 42-43

4) Kur'an: 107/4-5

snosi i posljedice. Jer, bilo kakvo njeno opravdanje slabo je i nedostavno zato što postoje propisani načini obavljanja namaza u svakoj životnoj prilici i neprilici, a svaki taj način uvažava čovjekove psihofizičke mogućnosti. Zato nema opravdanja za ostavljanje namaza. I zato takva kazna.

Onaj ko ostavi namaz negirajući ga kao obavezu, po mišljenju svih islamskih pravnika i islamskog ummeta, prestaje biti pripadnikom islama.

Međutim, ko ostavi namaz i ne klanja ga iz lijenosti ili zaposlenosti, smatrajući ga ipak obaveznim, što je, nažalost, slučaj kod mnogo pripadnika islamskog ummeta, on ima status o kojem se kaže u komentaru "Et-Tergibu vet-terhibu":

"...Razišla se islamska ulema po pitanju njegovog statusa. Malik i Šafija, Allah im se smilovao, zajedno sa većinom islamskih klasičara i potonjom generacijom uleme, smatraju da takav ne prestaje biti musliman i računa se velikim grijешnikom od koga treba tražiti da se pokaje i ponovo proklanja. Ako to odbije, onda se ubija propisanom sankcijom "hadda" kao i oženjeni bludnik ili bludnica, samo što se kazna izvršava sa-bljom, a ne kamenovanjem.

Druga grupa islamske klasične uleme smatra da takav postaje nevjenik. To mišljenje dijele: Alija b. Ebu Talib, u jednom predanju Ahmed b. Hanbel, Allah mu se smilovao, Abdullah b. El-Mubarek, Ishak b. Rahavije i neki pripadnici uleme šafijske pravne škole.

Mišljenje Ebu Hanife, kao i grupe pravnika iz Kufe, te El-Muzenija iz šafijske pravne škole je da takav ne postaje nevjernik, niti se ubija, nego se zatvori i sank-

cioniše kaznom “ta’zira” dok ne proklanja...”⁵ Ta kazna je ustvari žestoko udaranje do krvi, sve dok se ne pokaje i ne proklanja ili umre u zatvoru.⁶

Eš-Ševkjani obrazlažući ova mišljenja smatra:

“Istina je da je takav kjafir, nevjernik i treba ga ubiti. Što se tiče toga da je nevjernik, prenesena su vjerodostojna predanja u kojima Zakonodavac naziva kjafirom onoga ko ostavlja namaz, i predanja da je namaz paravan između čovjeka i dozvole nazvati ga kjafirom, pa ako ga ostavi postaje nevjernik...”⁷

Hadisi i predanja o kufuru neklanjača

Što se tiče predanja po kojima se onaj ko ostavi namaz naziva kjafirom, ona su mnogobrojna:

Džabir b. Abdullah, Allah bio zadovoljan njime, prenosi predanje koje bilježi Ahmed:

1.

بين الرجل و بين الكفر ترك الصلاة

“Između čovjeka i nevjerovanja je (samo) ostaviti namaz.”

Muslimova verzija ovog predanja je:

بين الرجل و بين الشرك و الكفر ترك الصلاة

“Između čovjeka, mnogoboštva i nevjerovanja je (samo) ostaviti namaz.”

Ebu Davud i Nesaija imaju verziju:

ليس بين العبد و بين الكفر إلا ترك الصلاة

5) Vidi: El-hafiz El-Munziri *Et-Tergibu vet-terhibu*, 1, 379.

6) Vidi: dr. Vehbe Ez-Zuhajli, *El-Fikhul-islamijju ve edilletuhu*, 1,503.

“Između čovjeka i nevjerstva nema ništa drugo nego ostaviti namaz.”

Tirmizijina verzija je:

بين الكفر و الإيمان ترك الصلاة

“Između nevjerstva i vjerovanja je ostaviti namaz.”

I Ibni Madžina je:

بين العبد و بين الكفر ترك الصلاة

“Između roba i nevjerstva je ostaviti namaz.”

2.

Burejda, Allah bio zadovoljan s njime, prenosi, a Ahmed, Ebu Davud, Nesaija i Tirmizija bilježe predanje:

العهد الذي بيننا و بينهم الصلاة، فمن تركها فقد كفر

“Ugovor između nas i njih je namaz. Ko ga ostavi nevjernik je.”

3.

Abdullah b. Šekik El-Ukajli kaže, a Tirmizija bilježi predanje:

كان أصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم لا يرون شيئا من الأعمال تركه كفر غير الصلاة

“Ashabi Poslanika a.s. nisu smatrali nevjerstvom ostavljanje bilo kojeg vida vjerske prakse, osim namaza.”

Predanja o ubijanju neklanjača

Što se tiče predanja koja pominju sankciju ubistva za ostavljanje namaza su:

1.

Ibni Abbas, Allah bio zadovoljan njime, prenosi, a Ebu Ja'la bilježi sa hasen senedom, jednu od verzija predanja:

عزى الإسلام و قواعد الدين ثلاثة، عليهن أسس الإسلام، من ترك واحدة منهن فهو بها كافر حلال الدم: شهادة أن لا إله إلا الله، و الصلاة المكتوبة و صوم رمضان.

“Tri su dijela islama i temelja vjere na kojima je je osnovana islamska doktrina a ko ostavi samo jedan od njih postaje nevjernik čiju krv je dozvoljeno proliti. To su: svjedočanstvo da nema drugog boga, osim Allaha, propisani obavezni namaz i post mjeseca ramazana.”

2.

Ibni Omer, Allah bio zadovoljan njime, prenosi, a Buharija i Muslim bilježe predanje:

أمرت أن أقاتل الناس حتى يشهدوا أن لا إله إلا الله و أن محمدا رسول الله، و يقيموا الصلاة، و يوتوا الزكاة. فإذا فعلوا ذلك عصموا مني دماؤهم و أموالهم إلا بحق الإسلام و حسابهم على الله عز و جل

“Naređeno mi je da se borim protiv ljudi dok ne izgovore svjedočanstvo (šehadet); da nema drugog boga osim Allaha i da je Muhammed Allahov Poslanik, te dok ne pođu klanjati namaz i davati zekjat. Kada to pođu praktikovati, njihova krv i imetak postaju mi zabranjeni, osim u slučaju kada islam daje pravo na to. Njihov obračun je, onda, samo do Uzvišenog Allaha.”

Rasprava Ahmeda i Šafije o statusu neklanjača

Interesantna je rasprava o statusu onoga ko ostavi namaz, vođena između dvojice imama mezheba, Ahmeda i Šafije, a koju prenosi Sejjid Sabik:

“Šafija je rekao Ahmedu: ‘Ahmede, kažeš li ti za takvog da je postao nevjernik?’

‘Da,’ odvrati Ahmed.

Šafija: ‘Ako je nevjernik, kako bi ponovo postao musliman?’

Ahmed: ‚Da izgovori: La ilahe illellah, Muhammedur-resulullah.‘

Šafija: ‚On to nije ni prestajao govoriti.‘

Ahmed: ‚Postaje musliman klanjanjem.‘

Šafija: ‚Namaz nevjernika nije ispravan, niti mu se presuđuje da je postao musliman namazom.‘

Imam Ahmed je na to ostao bez odgovora...”⁸

Iz svih navedenih tekstualnih primjera vidimo kakav je značaj ovog jedinstvenog, islamskog ibadeta. Najliberalniji po pitanju onoga ko ostavi namaz je Ebu Hanife i oni koji ga u tome slijede, ali i kod njih se takav zatvara, udara do krvi i zadržava u zatvoru, sve dok se ne pokaje i proklanja ili umre.

“Preporodova” anketa o klanjanju

Uprkos svim ovim odlikama, specifičnostima i značaju namaza, koji bi trebao da se nađe u fokusu svekolike ibadetsko-dunjalučke prakse muslimana naše bošnjačke provenijencije, neprihvatljivo je kako se kod nas odnosi prema njemu. “Preporod”, islamske informativne novine, od 15. decembra 1996. g. donio je jednu anketu o prakticiranju namaza vođenu u Sarajevu na uzorku od 1200 Bošnjaka, a koja to egzemplarno potvrđuje. Rezultati su frapantni i pokazuju da, umjesto obaveznog, redovnog obavljanja namaza kod anketiranih, tek **“29% Bošnjaka klanja više puta sedmično, samo 11,2 % ih klanja jednom sedmično, 3,8% ih klanja jedanput mjesečno, 19,4% ih na namaz staje više puta godišnje, 5,5 % ih se namaza sjeti jedanput godišnje, dok 17,9 % ih nikada nije stalo na namaz.”**

8) Fikhus-sunne: 1, 82.

Anomalije i tabui oko namaske prakse

U vezi s ovakvim odnosom spram namaza i ne čude sve anomalije koje su se u zadnje vrijeme pojavile oko njega i ibadetske prakse uopće. Umjesto da se namaz edukuje, podučava i prezentuje iz vjerskih izvora, zbog svih ovih njegovih specifičnosti i odlika, neki su svu brigu o namazu sveli na slijepi kolosijek antagonizma i sukoba "hanefijske" pravne škole i isforsiranog "vehabizma" tako da se o njemu ne smije progovoriti osim u skladu običajne prakse naših muslimana. Ma kakav stručnjak neko bio, i ma kakvo akademsko zvanje nosio iz područja metodologije islamske jurisprudencije (usulu-fikh) ili islamskog prava (fikh), on niti smije predstaviti namaz izvorno iz islamske baštine, niti javno prakticirati u izvornoj formi, osim onako kakva je običajna formalna praksa običnih džematlija.

Ovim je skrenuta pažnja sa bitnih pitanja vezanih za namaz i dat primat formalizmu koji se manifestuje čak i kroz probleme šovinističkih običajnih "mezhepskih" ispada po nekim našim džematima.

Zbog ovih činjenica nezahvalno je, možda, sa dunjalučkog aspekta, progovoriti o nekim našim vještački stvorenim tabuima vezanim za namaz, ali je to vjerska obaveza kojoj se mora odazvati.

Zato ćemo ukažati na neke pojave koje su toliko štetne da se jednostavno moraju "markirati" i progovoriti o njima uz jednu fikhsko-pravnu analizu i šerijatski stav u pokušaju normalizacije stanja i eliminacije onoga što nije šerijatsko.

Kod predstavljanja namaza želimo da sve bude autentično i izvorno, bilo da se radi o mezhebu ili šerijatskim

izvorima, što se ni u kom slučaju ne može niti treba podvoditi pod kategoriju promjene mezheba.

Želimo jednostavno ukazati na neke oblike ibadetske prakse, dajući istovremeno i ocjenu o njenoj autentičnosti i pripadnosti Mezhebu zbog toga što se obični vjernici ne snalaze u tome pa neke čisto vjerske autentične oblike ibadeta ponekad smatraju pogrešnim, a neke običajne novotarije-bid'ate ispravnim, vjerovatno zbog demagogije i politikanstva upravo onih koji bi o tome trebali progovoriti sa aspekta šerijatskih izvora.

Smatram da onaj ko je musliman neće preferirati običaj, inat, i sl. nad vjerskom istinom jer mu to njegov iman neće dopustiti.

Neki smatraju formu, način i popratne običaje koji su se ustalili oko namaza i ibadetske prakse kod nas, izvan i iznad svake moguće kritike, provjere i podvrgavanja usklađenosti sa šerijatskim izvorima, odnosno tabu temom nametnutom običajem, administrativnim fetvama IZ-e, politikom. Sve što nije u skladu sa tim postaje vid nekakvog "vehabizma", vid pokudenog novovjerstva što se mora po svaku cijenu zaustaviti.

U "vehabizam", "novu vjeru", i "ново tumačenje islama", onda, po takvima spada sve ono što nije u skladu sa običajnom praksom naših muslimana, a u to spada izgovaranje naglas "amin" u namazu, dizanje ruku u namazu, osim kod početnog tekbira, učenje zikra nakon fard-namaza pojedinačno bez džemata, neklanjanje sunneta u džamiji i neprisustvovanje zajedničkoj dovi iza namaza, puštanje brade, šerijatska odjeća i sl. Prakticiranje pomenutih stvari vodi po njima u raskol, promjenu vjere-mezheba i sl. Vehabizam je dalje,

držati se vjerske prakse i to javno manifestovati bilo izgledom (bradom) ili nošnjom (hidžabom), ili učiti i studirati na elitnim islamskim univerzitetima u arapskoj sredini, posebno u Saudijskoj Arabiji. Vehabizam je jednostavno, ako se neko nekome ne sviđa, ako radi u određenoj ustanovi, a ponekad i bez ikakvih logičkih i razumljivih “uvjeta” koji su “potrebni” za to.

Snaga običaja i metodologija promjena

Svjesni smo koliko je teško suprotstavljati se običaju. Pogotovo, “vjerskom” običaju. Terminologija i običaji koje slijede pojedine grupe i narodi kao program života, imaju kod njih poštovanje i uticaj kojem se potčinjavaju, ponoseći se time i smatrajući da je to životnom potrebom bez koje se ne može. Ponekad se to diže na stepen svetosti, vjere i obaveznog slijeđenja čije ostavljanje je grijeh, jer se ljudska priroda srodi sa tim, isto kao što se bujica srodi sa nizbrdicom niz koju ustali svoj put koji se ne može mijenjati. I kao što je teško mijenjati korito bujice, slične teškoće se susreću i kod promjene običaja.

Zato kažu: „**Adet je druga priroda**”, sličan prirodi kojoj je stvoren čovjek; ima ruke da radi sa njima, noge da hoda, oči da gleda, uši da sluša, pa kada bi pokušao da to promijeni i da hoda na rukama, a nogama da radi, očima da sluša, ušima da gleda, to mu ne bi pošlo za rukom. Slično tome bi bio pokušaj promjene te “druge čovječije prirode” ili običaja.

Zato i islamski pravnici kažu: **“Odvikavati ljude od njihovih običaja je velika teškoća** حرج عظيم⁹⁹

To se može uraditi samo nasilu, ili postupno mukotrpnim odgojem i edukacijom.

Buharija bilježi predaju od Aiše r.a.:

“Prvo su objavljene sure koje su detaljno poja- snile pitanje dženneta i džehennema, a kada su ljudi ušli u islam onda je objavljeno o “dozvoli” (halal) i “za- brani” (haram).

A da je prvo objavljeno: „Ne pijte alkohol!“ Rekli bi: „Nikad ga nećemo ostaviti.“ Ili da je objavljeno: „Ne činite blud!“ Rekli bi: „Nikad ga se proći nećemo.”¹⁰

Zbog ove snage koju posjeduje običaj, a posebno radi teškoće koja se susreće u pokušaju njegove promjene ka- da se ustali, potrebno je kontrolirati njegov nastanak od strane islamskih pravnika, shodno instituciji “naređivanja dobra a zabrane zla”, tako da se spriječi nastanak ružnog i pokudenog ‘urfa-običaja-adeta, a da se eventualno sti- muliše i podrži ustrojavanje lijepih i korisnih običaja.

U sunnetu Poslanika a.s. imamo potvrdu da se po- pisi razlikuju i mijenjaju shodno efektivnom uzroku i promjeni situacije. Prenosi se da je Poslanik a.s. bio zabranio ostavljanje i štednju kurbanskog mesa radi opće neimaštine, a potom to, nakon što se situacija promijenila, dozvolio.

Također, objasnio je da postoje vremena i situacije kada se neke stvari jednostavno, radi postojećih okol- nosti, ne mogu raditi, jer bi to uticalo i izazvalo veću štetu od koristi.

Buharija, Muslim, Nesaija i Tirmizija bilježe predaju Aiše r.a. koja kaže:

„Rekao je Poslanik a.s.: „Da tvoji saplemenici nisu tek ušli u islam (oni su novopečeni muslimani koji su

9) Vidi: Ahmed Fehmi Ebu Sunne, *El-‘Urfu vel-‘adetu fi re’jil-fuka- ha’* (El-Matbe’a, 1992),20.

10) Vidi: *Kitabu fedailil-Kur’an, babu te’lifil-Kur’an*: 4993.

se tek riješili nevjerstva i idolatrije), Kjabu bih izgradio na temeljima Ibrahima a.s.”

Dakle, Poslanik a.s. bojao se da bi rušenje i renoviranje Kjabe, koja je imala kod džahilijetskog, predislamskog čovjeka sveti karakter nedodirljivog fetiša izazvalo nepremostivu nedoumicu budući da su novopečeni muslimani. U njih su ta vjerovanja još uvijek bila svježja i bliska da bi, možda, rušenjem stare i izgradnjom nove Kjabe na temeljima Ibrahima a.s. neki, još uvijek novopečeni muslimani, našli pravi povod za ponovni povratak idolatriji i nevjerstvu. Zato ju je Poslanik a.s. ostavio onakvu kakva je već postojala.

Međutim, već u vrijeme Abdul-Melik b. Mervana situacija se promijenila. Muslimani su se bili navikli na islamske vrijednosti, a džahilijetska shvatanja su nestala i izbljedila. Shvatili su da Kjaba sama po sebi nije fetiš. I kad više nije bilo bojazni za povratak u džahilijet, Kjaba je srušena i ponovo sagrađena na temeljima Ibrahima a.s. na kojima je sagrađena prvi put u svojoj historiji.

Svjesni smo, dakle, snage koju običaji mogu imati kod svijeta ali, u isto vrijeme svjesni smo i demagogije, štete i raznih laži kakve se plasiraju oko ove teme, tako da vidimo potrebu da se razbiju tabui s tim u vezi i relevantno pravno (fikhski) o svemu tome progovori.

Ši'ije i termin vehabizma

Prvo, ako hoćemo da razumijemo ovaj razvikani i izvikani termin "vehabizam", kao i sadašnje konotacije njegove upotrebe, vratimo se knjizi iranskog, ši'ij-

skog, vjerskog vođe Homeinija, koja je izdana 1941. g. a nosi naziv "Otkrivanje tajni"*¹¹.

U toj knjizi Homeini navodi njihov ši'itski "hadis", koji je za ehklus-sunnet apokrifan, izmišljen i potvoren na Poslanika a.s., a na čijem temelju ši'ije grade svoj odnos prema vjeri i muslimanima ehklusunnetske provenijencije.

Iz tog lažnog hadisa se da razumjeti *da su kaburovi Alijinih potomaka vredniji od poslanika i njihovih kaburova. To su "džennetska" mjesta. Ko ih posjeti, biva nagrađen kao i onaj ko ode sedamdeset puta na dobrovoljni hadž (osim obaveznog hadždža) i postaje "čist" od grijeha kao da ga je majka tek rodila. Ko bude gradio mauzoleje (turbeta) na njihovim kaburovima, kao mjesta ibadeta, imaće nagradu kao da je pomagao Sulejmanu Davudovu u izgradnji Kudusa... Nasuprot toga, ko to ne bude vjerovao i bude to osuđivao kao zinaluk (i druge grijeha), biće "najgori" u Poslanikovu a.s. ummetu, i neće biti obuhvaćen njegovim šefa'atom (zagovorništvom).*

Odnosno, takvi postaju VEHABIJE po imenu Ibn Abdul-Vehhaba koji je sa svojim pristalicama očistio Arabijsko poluostrvo od turbeta, mauzoleja, svetišta i dovišta na kaburovima, promovišući čisti monoteizam bez zabranjenog kaburskog, ili drugog posredništva, a koje opet, igra veliku ulogu u ši'itskoj doktrini i "ibadetskoj" praksi.

11) Ovo je prijevod knjige sa persijskog jezika koja je izdana u Teheranu 1941. g. Originalni prijevod naslova na arapskom je:

كشف الأسرار، تأليف: روح الله خميني، ترجمة: الدكتور محمد البنداري، الطبعة الثالثة، 1988 م. دار عمار للنشر و التوزيع عمان

Zbog toga je Homeini u svojoj knjizi prosuo salve mržnje napadajući Saudijske (po njemu vehabije) i Saudijsku kao **“zemlju koja se odrekla vjere”** (rušenjem turbeta, mauzoleja, nadgrobnih spomenika i boreći se protiv raznorazanih izvitoperenosti). Zato on traži **“od države Irana i iranskog naroda da kazni”** te **“divljake i pustinjake iz Nedžda”**. Prema njegovu mišljenju oni su **“bez ikakvog znanja, iskustva i bogobožnosti izišli iz okvira nauke, spoznaje i vjere”** pa im **“treba uskratiti vjerska i dunjalučka prava”**.^{*12}

Vehabizam u Bosni

Ratnom inercijom i dolaskom muslimana iz čitavog islamskog svijeta kod nas, neko je vješto ubacio i ovaj termin “vehabije”, ne da označi pripadnika ili sljedbenika Muhammeda b. Abdul-Vehhaba, već da označi sve ono što nije pozitivno i afirmativno, što izaziva averziju javnog mnjenja, želeći da se ta averzija fokusira na one koji se najviše i najtvrdje drže vjerske prakse. Na one koji svoju islamsku pripadnost i praksu transparentno pokazuju čak i izgledom: bradom, nošnjom, dolaskom u džamiju, prihvatanjem raznih sunneta, adaba i manje značajnih propisa (sunneta-zevaid), i da ih optuži i žigoše novotarima i onima koji mijenjanju hanefijski mezheb. Tome je podvrgnut svaki onaj ko se ne drži običajnog bosanskog islama i ko se drzne da tu praksu podredi nekakvoj analizi i provjeri autentičnosti kroz šerijatske izvore i meritornu mezhepsku literaturu. Svi oni se etiketiraju s atributoim vehabizma i shodno

12) Sve ovo navedeno vidi na stranicama Homeinijeve knjige “Otkrivanje tajni”: 20, 22, 45, 49, 58, 81...

tome (prema pokliču iz Homeinijeve knjige) treba im, **“uskratiti vjerska i dunjalučka prava”**.

I doista, tako je u Bosni prihvaćena ova borbena ši'itska opcija protiv tzv. vehabija, ustvari opcija koju su oni lansirali protiv muslimana autentične ehlusconijske provenijencije. Tako su neki kod nas iz raznorazanih razloga i opcija, započeli borbu protiv autentičnog islama žigosanjem i napadanjem na “vehabijsku”, ustvari sunnetsku, ispravnu praksu.

Mnogi od oponenta koristeći medije utrkiivali su se da što surovije i beskurpuloznije napadaju navodni vehabizam. Čitav jedan vremenski period bio je rezervisan za monološko polemisanje o toj temi, o promjeni mezheba (neki nisu znali ispravno izgovoriti ili napisati ni riječ “mezheb” pa su pisali “mesheb” pokazujući i time svoju “stručnost”), o navodnoj sprezi vehabizma sa neprijateljima islama i sl. Zapravo bili su to “stručnjaci” koji doista nemaju šta reći na pomenute teme, osim izliva gotovo fanatične mržnje, koja se vjerovatno akumulirala u danima rata na sve i svašta i onda pokuljala na prvo na šta se ukaže prstom ponoseći se kako puše, ne nose bradu “drže se hanefijskog mezheba” i sl. Nisu imali nikakvog legitimiteta niti potrebnih školskih, akademskih nominala ili kvalifikacija sa poznatih islamških univerziteta da bi govorili o islamu na stručan način, utemeljen na šerijatskim izvorima, kao što bi trebala da ima ulema i oni koji govore o islamu. Što nisu vodili medicinske ili neke druge rasprave?! Zar za sve specijalnosti ne treba stručnost?!

Neke stvari su bile vrlo simptomatične:

Prva stvar je blagonaklonost nekih pojedinaca i grupa sa kojom se odnose spram ši'ijskog nepriznatog učenja

od strane ortodoksnog autentičnog islama i u isto vrijeme fokusirana averzija i antipatija pa čak i borba protiv **KONSENSUSOM ISLAMSKE REPUBLIKE IRAN U BIH PRIZNATIH MEZHEBA**. Činjenica je da se kod nas pojavila i pokušala distribuirati knjiga "Svjetlo istine",¹³ izdane od Kulturnog centra pri Ambasadi Islamske Republike Iran u R BiH, u kojoj se eksplicite napadaju dva najautentičnija hadiska izvora, "Sahih" Buharije i Muslima. Hadisi u njima okvalifikovani su kao "jasno... legende i bajke koje su ispričali primitivni laički umovi"¹⁴, odnosno to su "krivotvoreni i izmišljeni hadisi"¹⁵.

Nemam ništa protiv prijateljstva sa bilo kojom zemljom, a sa Iranom pogotovu. Naprotiv, treba iznalaziti mostove i načine mogućeg političkog, ekonomskog ili bilo kojeg drugog približavanja. Samo to ne smije biti nauštrb vjere i "vehabizacijom" onih koji se drže vjere, niti po cijenu da se na našem jeziku, u našoj zemlji, pišu knjige čiji sadržaj je usmjeren na rušenje drugog izvora naše vjere.

Druga simptomatična stvar je da se kod nas, iza rata, počinju praviti turbeta i mauzoleji poznatih boraca, mudžahida i šehida, što nema veze sa islamom i hanefijskim mezheбом, nego je čisto šiijaska i derviško-sufijska doktrina. Po islamu to je zabranjeno, pošto islam ne dozvoljava nikakvu gradnju na kaburovima.

Muslim i drugi bilježe vjerodostojno predanje u kome se kaže da je Fedaletu b. 'Ubejd, pošto je umro ne-

13) Vidi: Muhammed Džafer Zarean, Mustafa Rezvani, *Svjetlo istine*, Prevodioci: Nasiha Pašić, Husnija Neslanović.

14) Ibid.: 12

15) Ibid.: 21

ko od njegovih drugova u Bizantiji, naredio da mu se kabur poravna, obrazlažući to riječima:

سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يأمر بتسويتها

“Čuo sam Allahova Poslanika a.s. da je naredio poravnavanje kabura.” (Dakle, nema nikakve gradnje na kaburu. On mora biti poravnat.)

Alija, Allah bio zadovoljan njime, prenosi da mu je Poslanik a.s. stavio u zadatak:

ألا تدع تمثالا إلا طمسته و لا قبراً مشرفاً إلا سويته

“Ne ostavi spomenik, kip, idol, a da ga ne uništiš, niti uzvišeni (uzdignuti) kabur a da ga ne poravnaš.”

Ševkjanija kaže:

“Poznato je da je podizanje kabura više od dozvoljenog (iznad jednog pedlja) haram. To su oglasili učenjaci koji slijede Ahmeda, Šafiju, i Malika.”¹⁶

Nadalje, simptomatično je da se pogled na vjeru toliko redigovano simplificirao kod nekih naših zvanika, vjerskih i političkih, tako da gledano sa jednog macro nivoa, a kroz prizmu raznoraznih interesa (samo ne vjerskih), stiže se dojam da se kod nas razvila i prihvatila teza, kako se muslimani dijele na ehli sunnet i vehabije. To predstavlja takvu dezinformaciju, koja se nikako ne može u jednom normalnom diskursu prihvatiti ni kao teza, a kamoli kao “istina” sa kojom se operiše u bilo kakvom iole naučnom promišljanju islama i islamske prakse. Podjela muslimana na grupaciju ehli sunneta, ši'ija i vehabija, ušla je kod nas čak i u „ozbiljnu, naučnu” literaturu, pa je možemo naći u običnoj dnevnoj štampi, periodici IZ-e, pa čak

16) Vidi: Sejjid Sabik, Fikhus-sunne:1,462.

i u novom izdanju geografskog atlasa za osnovne i srednje škole (izdanje Sejtarije). U tom atlasu se muslimani dijele na “ehlusune, šije i vehabitije”¹⁷.

I da dezinformacija bude gora, a bruka veća, zemlja u kojoj se pojavio islam prije 14 vjekova i gdje je rođen posljedni Poslanik a.s., gdje se nalazi njegov grad Medina i u njoj njegova džamija, gdje se nalazi Mekka i u njoj Kjaba, kao prvi i najsvetiji hram za sve muslimane svijeta, gdje se nalazi mjesto i pravac okretanja u namazima (kibla) za sve muslimane svijeta, gdje se nalaze sveta obredna hadžska mjesta, kabur Poslanika a.s. i njegove porodice i ashaba, itd., obojena je u tom geografskom atlasu kao zemlja nekakvih vehabitija (dakle kao da nisu muslimani!).

Islamski ummet se složio (idžma‘) sa legitimitetom poznatih i priznatih mezheba, i time da je sunnet Poslanika a.s. drugi centralni izvor Šerijata, tako da “izbacivanje” ta dva izvora (idžma‘a i sunneta) teinom vehabizma i unificirane mezhepske prakse nije ništa drugo nego direktno rušenje vjere.

Termin vehabizma nije ništa drugo, dakle, nego jedan od “**izama**” koje neprijatelji islama poturaju muslimanima. Prije su to bili termini islamski fundamentalizam, islamsko tvrdolinijaštvo, islamski ekstremizam, islamska zelena transverzala i panislamizam. Danas je to vehabizam, a sutra će već biti nešto drugo.

¹⁷ Vidi: *Atlas svijeta za osnovnu i srednje škole*, Izdavačko preduzeće Sejtarija, (1998), str.:120.

Dilema: “Grijesi” vehabizma ili valjana sunnetska praksa?

Ovdje nam je cilj da analiziramo praksu zbog koje se neko proziva kao tzv. vehabija pa da utvrdimo da li je ta praksa u skladu sa vjerom ili nije? Da li je u skladu sa priznatim ehli-sunnetskim mezhebima ili nije? I da li se neko predstavlja kao vehabija, kao što se neki predstavljaju sufijama, dervišima, šijama i sl., ili je to pogrdni naziv neprijatelja islama za one koji se drže vjere?

Da bi se to utvrdilo, moramo se osvrnuti na ono što smatraju i nazivaju vehabizmom. Da to podredimo jednoj fikhskoj i usulo-fikhskoj analizi, te komparaciji kroz vjerske izvore i utvrdimo da li je to vjera; pa ako jeste da se javno kaže i potvrdi vjerom, osuđujući svakog onog ko to obezvređuje i napada, ukazujući mu da takvim činom i odnosom obezvređuje, omalovažava i napada na vjeru, i da to ne radi ako je musliman; ili je to (eventualno) nova vjera, i novo tumačenje vjere, pa da se to osudi i izbací iz prakse.

“Griješ” aminovanja naglas

Oni koje nazivaju vehabijama, aminuju naglas kod džematíle namaza, kada imam završi sa učenjem “Fatíhe”. Ima li to osnova u vjerskim izvorima ili je “griješ” zbog kojeg treba optužiti nekog muslimana da je vehabija?!

Izgovaranje “amin” naglas u namazu je sunnet, ali ne po hanefijskom mezhebu. Prenosi se dosta predanja (hadisa) iz kojih se razumíje da svi klanjači (imam, oni

koji klanjaju džematile i pojedinac) izgovaraju "amin" naglas poslije "Fatihe", u namazima u kojima se uči naglas, i u sebi, u namazima u kojima se uči u sebi.

Nu'ajm kaže, a Buharija je zabilježio (ta'likan, bez lanca prenosilaca):

"Klanjao sam za Ebu Hurejrom koji je proučio ,Bismillahi' zatim ,Fatihu' pa kada je izgovorio ,veled-dallin' izgovorio je ,amin' a i klanjači su izgovorili ,amin'. Iza selama Ebu Hurejre je rekao: ,Tako mi Onog u čijoj ruci je moja duša, moj namaz je sličniji namazu Poslanika a.s. od namaza bilo koga od vas."

Ovo predanje bilježe Nesajja, Ibni Huzejme, Ibni Hibban i Ibn Siradž.

Ata' kaže: **"Ibnuz-Zubejr bi izgovorio ,amin' a onda bi to oni koji klanjaju za njim podržali naglas da bi se džamijom prolomilo ,amin'"**.

Prenosi se od Vaila b. Hudžra, Allah bio zadovoljan s njime, a Ahmed bilježi, da je rekao:

"Čuo sam Poslanika a.s. kada prouči ,gajril-magdubi 'alejhim, veled-dallin' da kaže ,amin' otežući glas."

Ebu Davudova verzija ovog predanja pominje da je **"...podizao glas izgovarajući ,amin'."**

Ata' još kaže: **"Zapamtio sam dvjesta ashaba u ovoj džamiji, kada bi imam proučio ,veled-dallin' džamijom bi se prolomilo naglas ,amin'."**

A od Aiše, Allah bio zadovoljan s njome, prenosi se da je Vjerovjesnik a.s. rekao: **"Danas vam Židovi ni na čemu ne zavide kao na ,selamu' i izgovoru ,amin' za imamom."** Ovo predanje bilježe Ahmed i Ibn Madždže.

Dakle, bez ikakve sumnje izgovaranje "amin" naglas je od vjere i njegovo prakticiranje nije vid novovjerstva ili bid'ata, nego sunnet, praksa Poslanika a.s.

Neki naši imami, u nastupu nekakvog mezhepskog šovinizma, neznanja i džehaleta, znali bi upozoriti i naredivati prije klanjanja da se "amin" ne izgovara naglas, a ako bi to neko uradio, prekinuli bi namaz, što sigurno nije u duhu vjere niti hanefijskog mezheba, nego šejtanski nagovor koji može biti efikasan samo kod zagriženih, džahila-neznalica. Uostalom, neka takvi pogledaju, u hanefijskom fikhu kada se to i iz kojih razloga smije prekinuti namaz. I čiji to mezheb slijede kada prekidaju namaz zbog nečije primjene sunneta Poslanika a.s.? To može biti samo mezheb Iblisa, la'netullahi 'alejhi (neka je Allahovo prokletstvo na njega).

Posebno bih preporučio glasno izgovaranje "amin" u namazu teravije, koja se klanja duže i postaje monotona bez aktivnog učešća klanjača, tako da bi se oni i na takav način konstantnim izgovorom "amin", na svakom rekjatu iza proučene "Fatihe", iznova, lakše vraćali i skoncentrisali na namaz, ako im misli odlutaju.

"Grijež" dizanja ruku prije i poslije ruku'a

Ima muslimana koji prilikom klanjanja dižu ruke kada hoće ići na ruku' i kada se dižu sa njega. Da li ta praksa ima svoje vjersko utemeljenje ili je vid novotarije protiv koje se treba boriti, a onoga koji to čini zvati vehabijom?!

Lijepo je dići ruke prilikom ruku'a i dižući se sa njega. Dvadeset i dva ashaba prenose da je Poslanik a.s. to činio. Bilježe Buharija, Muslim i Bejhakija od Ibni Omera, Allah bio zadovoljan s njime, da je rekao: **"Vjerovjesnik a.s. bi kada hoće stupiti na namaz, dizao ruke naspram ramena i izgovarao tekbir, a kada bi htio**

ići na ruku' dizao bi ih na isti način, također, i kada bi se dizao sa ruku'a. Onda bi rekao: „Semi'allahu limen hamideh, rabbena ve lekel-hamd.”

Bejhekija je još dodao na ovo u svojoj verziji: **“Ovako je Poslanik a.s. klanjao dok se nije susreo sa svojim Gospodarem (dok nije umro).”**

“Grijev” dizanja ruku poslije dva rekjata

Također, kakav je status dizanja ruku nakon što se klanjaju dva rekjata farda i pođe dizati na treći, kod trorekjatnog i četverorekjatnog farda?

Buharija, Ebu Davud i Nesaija bilježe predaju od Ibni Omera **da je on, kada bi se dizao nakon dva rekjata, dizao ruke, pripisujući to praksi Poslanika a.s.**

Klanjati na ovakav način, dakle, oponašati praksu Poslanika a.s., nije nikakva novotarija u vjeri.

“Grijesi” nakon selama kod fard-namaza

Kakav je status zikra nakon završetka fard namaza? Da li se klanja odmah sunnet, kod namaza u kojih ima sunnet poslije farda, ili se prije toga prouči zikr? I da li se uči zajednička džematile dova?

Što se tiče učenja zikra poslije fard namaza, to je praksa i hanefijske pravne škole. U Kjafigjinom djelu o namazu ne govori se ništa o učenju i zikru nakon namaza, što automatski upućuje na to da je to po njemu zasebna tematika koja ne ulazi direktno u namaz, niti govori o statusu klanjanja sunneta i nafila neposredno nakon farda, ili rastavljenih sa zikrom, te o vrijednosti klanjanja sunneta i nafila zajedno sa fardom u džamiji ili kod kuće.

Praksa naših muslimana je da se sve to klanja zajedno, da su to gotovo sastavni dijelovi obaveznih namaza, koji se ne rastavljaju nego završavaju još i sa zajedničkom dovom i zikrom, pa čak se dešava da neki, ako ne mogu stići klanjati sve, propuštaju i fard (ne klanjajući ga).

Kjafija ne pominje u svome djelu „Hadikatus-salah”, koleracijsku vezu obaveznog namaza (farda), neobaveznog (sunneti-nafile) i zikra.

Zbog važnosti namaza i naučne objektivnosti, pogledajmo o tome u jednom od najpoznatijih hanefijskih izvora „Iflaus-sunen“ od Zafer Ahmed El-Usmanija, poglavlje: OBJAŠNJENJE ONOGA ŠTA SE UČI NAKON PREDAJE SELAMA, koje se nalazi u trećem tomu na str.: 194 - 207.

U tom poglavlju se između ostalog kaže:

“...Rekoh:

...Doista je dovitni neposredno nakon završetka svakog propisanog fard namaza mustehabb, sa dignutim rukama, kao uostalom što je poznato i rasprostranjeno po našim islamskim zemljama.

A neka se Allah dž.š. smiluje novotarima u nekim pokrajinama Indije koji su uveli u praksu da imam i džematlije ustaju odmah poslije farda, kad prouče: „Allahumme entes-Selamu...”, onda klanjaju sunnete ili nafile, pa onda imam nakon „Fatihe”, naglas, ponovno uči dovu dok džematlije aminuju.

To što čine, rade u smislu stalne obaveze, tako da obični svijet smatra da je taj vid dove nakon sunneta ili nafila, zajedno sa imamom, namaska obaveza, pa čak ako se imam malo duže zadrži na sunnetima zamjere mu: „Vidi ga, mi čekamo na drugu dovu a on raštegao sa sunnetima...”

Mutevelije džemata traže od službenih imama da moraju obavezno učiti tu dovu poslije sunneta, inače ih razrješavaju dužnosti i neće da klanjaju za onima koji ne rade po njihovom običaju.

Allaha mi, to je doista novotarija u vjeri, jer si se mogao uvjeriti iz hadisa navedenih u tekstu poglavlja **OBJAŠNJENJE ONOGA ŠTA SE UČI NAKON PREDAJE SELAMA**¹⁸; broj dvanaest, da: ‚Poslanik s.a.v.s. nije klanjao dva rekjata sunneta nakon džume, i dva rekjata nakon akšamskog farza, osim u porodici - kod kuće.‘ (hadis je stepena hasen), i broj trinaest, da je: ‚Poslanik s.a.v.s. bio pitan o tome šta je vrednije, namaz u kući ili namaz u džamiji, pa je rekao: Vidiš li kako mi je stan blizu džamije? Da klanjam u kući, draže mi je nego u džamiji, osim ako se radi o farzu, propisanom namazu.‘ (hadis je stepena sahih-vjerodostojan ili hasen).

U svim tim tekstovima imamo dokaz da je običaj Poslanika s.a.v.s. bio da praktikuje sunnete i nafile u kući. Nije utvrđeno ni u jednom hadisu da se on poslije toga vraćao u džamiju na dovu. Osim toga, to bi bilo otežavajuće, što je potpuno razumljivo.

Također, ranije je navedeno da mendub (ono što je lijepo činiti) postaje mekruhom ako se podigne na stepen koji mu ne pripada, pa je, naime, desna strana privilegovana (mustehabb) u svim ibadetskim aktivnostima. Međutim, Ibn Mes‘ud je to pokudio pobojavši se da to ne proglase obavezom, vadžibom. Kako je tek sa onima koji tvrdoglavo ostaju na novotariji i grijehu?

Ne upotpunjuje se dokaz ove grupe sa predajama u kojima se kaže da je Poslanik s.a.v.s. ponekad klanjao

18) Vidi Zafer Ahmed El-'Usmani, *I'laus-sunen*, (Idaretul-Kur'ani vel-'ulumil-islamijje, 1415) III - 194 -207.

nafile u džamiji, kao što bilježi Et-Tahavi u knjizi "Me'anil-Asar" od Ibn 'Abbasa:

„... da je Poslanik s.a.v.s.klanjao jaciju namaz, a potom ostao klanjajući, dok svi nisu izašli iz džamije.’,

ili kao što bilježi Ebu Davud od istog prenosioca:

„Poslanik s.a.v.s. je odužio učenje nakon akšama, dok svi nisu izašli iz džamije.,

pošto klanjanje nafile u džamiji nije pokudio niko, a ovdje je predmetno pitanje njenog vrednovanja i džematile dove poslije neobaveznih namaza.

Veća vrijednost nafile je u kućnom obavljanju, kao što smo naveli potvrđujući to riječima Poslanika s.a.v.s. (el-hadis el-kavli) koje se preferiraju nad njegovom praksom (el-fi'l) kao što je pravilo metodologije isl. jurisprudencije, tako da praksa (u ovakvim slučajevima kada dođe u kontradikciju sa rječima) ima samo status dozvole.

A u ovim i drugima vijestima, nemamo nešto što bi upućivalo da je Poslanik s.a.v.s., nakon ovih neobaveznih namaza koje je obavio u džamiji, okupljao ljude i džematile dovio. Naprotiv, iz njih se razumije da je Poslanik s.a.v.s. bio zauzet sa namazom i učenjem toliko da bi svi u tom vremenu izašli iz džamije. Prema tome, gdje je dokaz koji potvrđuje da je bila i (zajednička) dova, nakon nafile (sunneta) u džamiji?

Također, prisiljavanje imama i džematlija da praktikuju sunnete i nafile u džamiji imamo promjenu onoga što je ušerijačeno i onoga što je šerijatski vrednije, te ograničavanje onoga u čemu je Allah dž. š. dao izbor, postaje taj čin prisile i zabranjena novotarija koju je haram činiti.

Ranije smo naveli u tekstu Ebul-Ahvesa da je Ibn Mes'ud rekao:

„Ako imam završi sa namazom i ne okrene se, niti nastavi sa daljim klanjanjem imajući neku potrebu, ostavi ga i idi, njegov namaz je upotpunjen.” (prenosioci ove predaje su potpuno povjerljivi).

U djelu „Medžme‘uz-zevaid” imamo još direktniji dokaz (1-200) gdje se kaže:

„Prenosioci ove predaje su povjerljivi”, a od Ibn Mes‘uda se prenosi da je rekao:

„Kada imam preselami, a čovjek ima neku svoju potrebu, nema ga više šta iščekivati da mu se okrene licem, pa i ako prekine namaz i selam...”

U svemu ovome imamo dokaz za dozvolu napuštanja i odlazak klanjača za svojim poslom nakon završetka imama sa (fard) namazom i njegovog preselamljivanja.

U obaveznosti dove nakon sunneta i nafila, mijenjanje ove (šerijatske) dozvole, bilo bi otežavanje imamu i džematlijama bez ikakva opravdanog razloga, jer im je šerijatski dozvoljeno da klanjaju nafile u džamiji, ili kući, ili gdje već hoće, ili konačno da se raspu nakon farda i idu za svojim potrebama. Kaže Uzvišeni Allah:

„A kada se namaz obavi, onda se po zemlji razidite i Allahovu blagodat tražite...”¹⁹

Oni nemaju dokaz ni u tome što je došao jedan opći poticaj da se dovi nakon namaza, bilo da se radi o fardu ili nafili, jer u tome nema nikakvog dokaza da se to radi džematile ili da se u tome mora neko iščekivati.

Također, ni u onome što navodi Eš-Širinbilani u djelu “Nurul-idah” i njegovom komentaru nakon riječi: „Ustajanje i klanjanje sunneta neposredno nakon farda je sunnet.”, kada kaže:

19) Kur’an: 62/10.

„Mustehab je imamu, nakon što preselami, da se okrene na lijevu stranu zbog klanjanja neobaveznog namaza poslije farda, i mustehab je da se poslije tog namaza okrene ka džematlijama, da tri puta Allahu istigfar učine, da uče „mu'avvizat” i „ajetul-Kursij”, da prouče tespih - po trideset tri puta „subhanallah”, „elhamdulillah” i „Allahu ekber”- a zatim dove za sebe i za ostale muslimane, podignutih ruku...’

U svemu ovome nema dokaza da se to učenje i dova uče džematile, niti da se uče u džamiji, jer sama množina ne upućuje na džemat i zajedničku aktivnost u osnovi, na šta upozoravaju šerijatski pravници.

Prema tome, njegove riječi znače da muslimani trebaju učiti propisane vidove zikra nakon fard namaza, svako ponaosob, doviti svako za sebe i ostale muslimane, jer je Eš-Širinbilani sam prije toga rekao da je sunnete vrednije praktikovati daleko od „rija’a”, a za postizanje toga je kuća ili nešto drugo...(str.:182).

Pošto je kod njega vrednije praktikovati sunnete kod kuće i sl., pa kako je moguće iz njegovih riječi „...da Allahu istigfar čine, da mu zahvale (el-hamdulillah izgovoriti)...’ izvesti zaključak da to znači džematsko praktikovanje u džamiji?!

Također Eš-Širinbilani je ranije naveo prenoseći iz „Medžme’ur-rivajat” da kada neko završi sa svojim namazom, onda uči zikr ako hoće sjedeći, ili ako hoće stojeći. A njegove riječi: „... i mustehab je da se poslije tog namaza okrene ka džematlijama...’, ne znače da im se okreće radi dove, nego je mustehab da na takav način prekine okretanje prema Kibli, koje je bilo radi imameta pred džematom u propisanom fard namazu, bilo da im se okrene i sjede na svom mjestu, ili se po-

digne pa ode za svojim poslom, kao što je on oglasio i mogućnost izbora u svemu tome (str.:182.), pošto se sa svim tim radnjama prekida to pomenuto okretanje leđa klanjačima, pa to shvati! A Allah upućuje koga hoće na pravi put...”

Ako neko slučajno misli da je ovo stav samo ovog autora hanefijske provenijencije, neka zaviri i u druge mezhepske izvore pa će naći, recimo: “...**da je najvrednije klanjati sunnete u stanu (kod kuće), osim teravije.**”²⁰

Prema tome hanefijsko najvrednije mišljenje je da se sunneti klanjaju kod kuće. Kad je to tako, onda, logički se isključuje i mujezinluk (osim ezana i ikameta), zajednički zikr, zajedničko dovljenje sa imamom itd., jer u mezhepskom mišljenju nije došlo da se poslije tih otklanjanih sunneta kod kuće, najvrednije ponovo vratiti u džamiju, pa dovitati zajedno sa imamom.

Zato praksa onih, koji ovako postupe, ne može se tretirati vehabizmom, novovjerstvom i sl. To je praksa hanefijskog mezheba.

“Griješ” nemujezinjenja (osim ezana i ikameta)

Kod nas je običaj da muezzin uči naglas, pored ezana i ikameta još neke vidove zikra kojeg bi trebali učiti svi klanjači, toliko povišenim tonom da ometa sve ostale u tome, ili ometa one koji u tom trenutku klanjaju. Da li je vjerski opravdano da se taj muezzinluk ispusti, kako se ne bi ometali ljudi kad klanjaju (ako su zakasnili na namaz ili klanjaju sunnete, nafiće), ili je

20) Vidi: Ibrahim b. Muhammed b. Ibrahim El-Halebi, *Multeka el-ebhur*, 1, 121.

to sastavni dio namaza i džematskog klanjanja koji se ne bi trebao ispuštati?

U hanefijskom djelu "Hašijeh" koje se smatra zadnjom finalnom recenzijom mezhebski preferiranih mišljenja od Ibni Abidina, šamskog učenjaka (umro 1252.h.). Po njemu u harame koji se čine u džamiji spada i "**...dizanje glasa sa zikrom...**" Oni od učenjaka hanefijskog mezheba koji to pak dozvoljavaju u džamiji, uslovljavaju da se time "**...ne ometa, spavač, klanjač ili učač...**"²¹

U hanefijskom mezhebu se zabranjuje učenje zikra naglas u džamiji, po nekima uopćeno, a po drugima ako bi se time ometao klanjač, učač ili čak, spavač. Prema tome nije dozvoljeno ni u jednom mezhebu, pa čak ni hanefijskom, mujezinluk koji ometa drugog u džamiji.

Zato bi muezzini trebali dobro da paze da li svojim glasnim učenjem, osim ezana i ikameta, ometaju nekoga ko klanja u džamiji, uči i sl. i time čine haram. U isto vrijeme izgovarajući neke vidove zikra naglas, po običaju mujezinluka, time sprečavaju ostale džematlije da izgovore te vidove zikra, pa neka to uzmu u obzir. Zar nije bolje da te zikrove izgovore svi klanjači, nego samo muezzin?!

U krajnjem slučaju, ako neko mujezini učeći naglas, neka razgleda malo po džamiji pa ako vidi da neko klanja ili uči Kur'an, neka bar snizi glas toliko da ga što manje ometa, jer često se dešava da neko zakasni na džematile namaz pa treba da donaklanja određeni broj rekjata farda i na mukama je da se skoncentriše zbog mujezinovog glasnog učenja. A doista niko od uleme nije dozvolio da se bilo ko ometa dok klanja.

21) Vidi: Ibnu Abidin, *Hašijetu reddil-muhtar*, 1,660.

“Grieh” puštanja brade

Da li se puštanje brade povezuje sa slijedenjem četnika ili je to sunnet Poslanika a.s., njegova praksa i običaj islamskog ummeta?

Brada je bila prisutna u skorašnjoj praksi bošnjačkih Muslimana kao vjerski običaj. Antun Hangi, kršćanin koji je učiteljevao po Bosni krajem prošlog vijeka, pisao je o životu i običajima muslimana-Bošnjaka, oduševljavajući se njihovim likom i izgledom. Kao najmarkantniju stvar kod njih on pominje bradu:

“A da li je takav starac zaslužio toliko poštovanja? Pogledajte ga samo pa mi odgovorite! Pogledajte ono njegovo dugo, obično mršavo lice, ono lijepo, već ponešto ugaslo oko, pa onda onu dugu i kao snijeg bijelu bradu pa ćete se sjetiti na obličja drevnih grčkih filozofa...Moram priznati da i meni kao inovjercu imponuje takova osoba...”²²

Puštanje brade spada u sunenul-fitre. Nešto što su praktikovali, ne samo Muhammed a.s. i njegovi sljedbenici, nego i prijašnji Allahovi poslanici i njihovi sljedbenici.

Buharija, Muslim i Ahmed bilježe predanje od Ibni Omera, Allah bio zadovoljan njime, da je Poslanik a.s. rekao:

“Razlikujte se od mnogobožaca puštanjem brade i skraćivanjem ili brijanjem brkova.”

U drugoj verziji ovoga predanja od Ebu Hurejre. Allah bio zadovoljan s njime, koje bilježe Ahmed i Muslim, kaže se **“...razlikujte se od vatropoklonika...”**

22) Vidi: Antun Hangi, *Život i običaji muslimana*, 191.

Malikije i hanbelije smatraju da je brijanje brade haram.

Nije pokuđeno urediti bradu otkidajući ono što prelazi preko "kabde", odnosno preko šake, niti ono što se nalazi ispod grla.

Buharija bilježi: **"Ibni Omer je, kada bi završio sa obredima hadždža, obuhvatao bradu šakom, pa što bi prelazilo preko nje, otkidao"**.

Po hanefijskom mezhebu brijanje brade je mekruh tahrimen, odnosno mekruh koji je blizak haramu, a kod šafija je samo mekruh.

Brijanje brade ženama, ako im naraste, nije mekruh, nego je mustehabb (lijepo).

Nije jasno kako je došlo do ustaljivanja masovnog običaja brijanja brade kod naših muslimana, pošto to nije dozvoljeno ni po jednom mezhebu, osim za žene. Njima je to poželjno (mustehabb) ako im naraste brada, što je rijedak i izniman slučaj. Neki to pokušavaju pravdati time kako četnici nose brade, pa je puštanje brade slijeđenje četnika. Naravno, to nema nikakve logike, jer je takvo opravdanje u suprotnosti sa vjerodostojnim tekstovima, praksom Poslanika a.s. i običajem koji je doskora vladao ovim prostorima. S druge strane, najveći krvnici, koljači, vođe i ideolozi četništva ne nose bradu. Znači li to da se obrijani muslimani poistovjećuju sa obrijanim ideolozima četništva?! Naravno da ne, niti se, oni od muslimana koji puštaju brade, poistovjećuju sa bradatim četnicima.

Pošto je jasno da puštanje brade ima svoje jako vjersko utemeljenje, i to po svim mezhebima, i u svim prijašnjim nebeskim vjerama i religijama, treba skrenuti pažnju našim muslimanima koji smatraju kako je lijepo brijati se čak i petkom "uređujući se" za džumu, da

to ne samo da nije uređivanje za džumu, nego haram, po nekim mezhebima, a po drugim pokuđeno, ili vrlo blisko haramu kao što je po hanefijskom. A konstantno ponavljanje mekruha, koji je blizak haramu i sam postaje haram.

Posebno bi imami i službenici IZ-e trebali prvi, svojim vlastitim primjerom pokazati da drže makar do naredbodavne sunnetske prakse Poslanika a.s., odnosno do njegovog ustaljenog sunneta, u što svakako spada brada, ako već ne drže do sunnetuz-zevaida koji su stepenom i vrijednošću ispod tog nivoa.

Zaključak:

Vehabijski "grijesi" su valjana sunnetska praksa

Iz analize ove prakse, za koju kažu da je vehabijska, i njene komparcije sa šerijatskim izvorima, razumije se da nabrojani primjeri ne samo da nisu novotarija u vjери, već, neke od njih imaju status šerijatske odredbe utvrđene po hanefijskom mezhebu, ili čak po konsenzusu svih mezheba ehlsunnetske provenijencije.

Zato nazivati muslimane koji to prakticiraju vehabijama, novovjercima, novim tumačima islama i sl., doista je deplasirano. To rade mahom džahili i oni koji su opterećeni nekakvim kompleksima. Često su to i oni koji ne mogu da se podrede vjери, a od nje žive. Oni su i najgrlatiji radi vlastitog interesa, jer se boje da će svijet početi pričati: "Vidi ovoga, on ne drži do vjere, a živi od nje." Zato je potrebno dizati viku na nekakve vehabije i skretati pažnju sa svog nerada i nedoličnog ponašanja. Jer sad je malo teže biti musliman. Ne biva se musliman samo imenom i "dobrim " srcem kao što

je bilo u komunizmu koji je iza nas. Trebalo bi više stvari prakticirati. Redovan namaz, post, ... pa imati i bradu, i nošnju, šerijatsko pokrivanje žene, porodice, i mnoge druge manje bitne stvari. Trebalo bi se pripaziti malo pa ne izbibvati po kahvanama, posebno u vrijeme kada bi trebalo biti u džamiji, i mjestima sumnjivog karaktera, gdje vjerniku uopće nije mjesto, ni u vrijeme namaza ni poslije, a pogotovu to nije mjesto nekakvom vjerskom vođi i predvodniku. Neko ne može prihvatiti takve norme ponašanja. Jednostavno mu se ne sviđa i onda bira između onoga što Poslanik a.s. traži i svoje želje i šehveta. Jednostavnije je dizati viku i proglašavati vjersko-sunnetsku praksu vehabizmom, i u tome tražiti opravdanje za svoje neprakticiranje, nego prihvatiti to regularnom vjerskom praksom kojoj bi se i sam trebao podrediti.

Umjesto da budu poštteni, pa ako ništa drugo, da priznaju svoju imansku slabost i odaju čast onome ko može i taj dio vjerske prakse da provede u život, da priznaju kako još nisu na imanskom stepenu da to rade, oni nastoje to obezvrijediti, omalovažiti, liječeći svoje frustracije kojekakvim nazivima za muslimane kao što su: bradonje, vehabije i sl. U tome idu čak do nijekanja očitih vjerskih ibadeta i sunnetske prakse.

Ako neko još uvijek smatra sve to neislamskom (vehabijskom) praksom, postoje šerijatski i mezhebski izvori u kojima se to lahko može provjeriti. Ako laže koza, ne laže rog!

Što se tiče pomenute prakse u vezi s namazom, koja je bila predmetom žučne rasprave i polemike pri čemu je kvalificirana kao tip "nove vjere", ili "vehabizam", a koja je u svojoj biti originalna islamska praksa koju pri-

znaju ehli-sunnetski mezhebi, usudujem se bez imalo ustezanja napraviti komparaciju. Naime, namaz bez sunneta koje napadaju kao pokudenu praksu, kakav je u, običajnoj praksi naših muslimana mogao bi se usporediti sa brvnarom (kućicom) ili s "fićom" (autom) a namaz sa tim napadanim sunnetima sa raskošnom palačom ili mercedesom. Ove komparacije su dovoljno zorne ilustracije tih razlika u namazu sa sunnetskom praksom i bez nje. Sprovođenje sunnetske prakse i oživljavanje zaboravljenih sunneta u nekoj sredini, ima poseban značaj i vrijednost.

I niko u ime nekakvog "jedinstva" nema prava da traži da se svi vozimo u fići, i da svi živimo u brvnari, da bismo na taj način svjedočili da smo jedinstveni. Takva logika, možda, ima svojih pristalica samo još u Kini i Kubi, a inače je na drugim mjestima već oborena u čitavom svijetu, pred naletom demokratije. Zato imajmo malo više širine u našim prsima za prava naše braće. Konačno, džennet ima stepene, a džehennem također. Pa bujrum!

Sušтина problema

Ovdje moramo napomenuti dvije krajnosti koje su podjednako naštetile u ovoj situaciji. Prva je pogrešna metodologija u dostavljanju, da vetu, bez ikakve sumnje autentične isl. prakse, i odgovor na to jednom averzijom i odbojnošću što je možda prirodni slijed koji možemo razumijeti iz navedenog hadisa Aiše, Allah bio zadovoljan s njome, kada kaže da bi i ashabi bili odbili vjeru da je započela sa naredbama i zabranama "ne pij", "ne zinalučići" i sl. Poslanik a.s. je edukovao i

Poruka i opomena

Muslimani se stalno moraju opominjati i usmjeravati, jer ta opomena može koristiti vjernicima, shodno naredbi Uzvišenog Allaha:

وذكر فإن الذكرى تنفع المؤمنين

(I opominji, a opomena će koristiti vjerniku)²³.

Ne želim biti ničiji glasnogovornik već samo branim svoje uvjerenje kao onaj koji je poduži period života studirao islam u zvaničnim i poznatim, našim i svjetskim edukativnim institucijama, te osjeća vid odgovornosti i vjerske obaveze da se uključi u rješenje problema koji opterećuju neke džemate i neke sredine.

Ako uslovno prihvatimo da ovdje imaju dvije strane, pozivam ih na međusobnu toleranciju koja je svojstvena muslimanima. Allah dž.š. kaže:

إنما المؤمنون إخوة

(Muslimani su braća)²⁴.

Posebno bih savjetovao svojoj braći i kolegama imama u džematima i uopće službenicima u IZ-i da kao najodgovorniji ne podgrijavaju tenzije i napade na muslimane koji se drže sunneta Poslanika a.s. Neka rastave to od metodološke greške i netaktičnosti, ako postoje kod njih, jer Allah dž.š. će i na dunjaluku osramotiti one koji se ismijavaju sa sunnetom Njegova Poslanika a.s.

Ako sami nisu na imanskom stepenu da se drže nekih Poslanikovih a.s. naredbi po pitanju brade i drugih sunneta, neka to ne napadaju iz vlastitog koristoljublja, jer

23) Kur'an: 51/ 55

24) Kur'an: 49/10.

odgajao ashabe trinaest godina, uz primjenu najbolje metodologije, pa tek onda počeo sa ustrojavanjem pozitivnih zakonskih normi i ibadeta, klanjajući uz to čitav taj period pored stotina idola u Kjabi, sve do pogodnog momenta da ih uništi, kada je osvojio Mekku.

Međutim, moramo naglasiti da je sa druge strane učinjena druga vrlo štetna stvar, što se sva ta vjerska, sunnetska praksa, pokušala i htjela proglasiti "novovjerjem", "vehabizmom", promjenom vjere-mezheba i sl., iako se lahko moglo provjeriti kroz vjerske izvore i dokazati vjerska ispravnost iste, odvajajući pogrešnu metodologiju, koja je možda izazvala revolt i averziju, od vjerskih istina. Treba razlučiti vjerske istine od metodologije kojom se nude. To nije isto.

Zato neka preispitaju svoj odnos prema vjeri svi, osim potpunih neznalica-džahila kojima neznanje jedino možda može biti isprika, a koji su se dali na nekakvu borbu protiv sunnetske prakse, pod raznim opravdanjima; kao borba za jedinstvo muslimana i slična demagogija, jer su muslimani i njihove političke i vjerske vođe prisiljeni naći zajednički jezik sa četnicima, ustašama, nevjernicima, poluvjernicima, komunistima, neokomunistima, šiijama i ostalima, a samo su sa iskrenim vjerskim praktičarima htjeli obračun i primjenu sile raznim sredstvima; fizičkim maltretiranjem, prijetnjama policijom, racijama i sličnim metodama. Htjeli su muslimanima praktičarima **uskratiti dunjalučka i vjerska prava.**

nije na istom stepenu pokuđenosti ili zabrane, nepraktično nešto iz kojekakvih razloga i nijekati iz osnova, jer jedno može biti samo grijeh a drugo izvoditi iz vjere.

S druge strane, onaj ko se hoće baviti isl. da'vetom, pozivom i misionarenjem nije dovoljno da ima samo želju za tim. Uz neophodno znanje, između ostalog, mora uspješno riješiti problem metodologije, preferiranosti i postupnosti u tome. A za to nema klišeja i savršenog za svagda riješenog recepta.

Pogrešna metodologija ponekad može da da'vu i islamski poziv pretvori u njegovu suprotnost.

Navodimo citat iz brošure koju je napisao Salih Safvet Bašić (izdanje 1943.g.) kao izvod iz svojih predavanja u bivšoj Šerijatskoj sudačkoj školi u Sarajevu, sa nazivom: "Kratki pogled na razvoj šerijatskog prava & Nešto iz povijesti razvoja ilmi kelama" na tridesetoj strani:

"Hanbelovci su uglavnom svi pristaše tradicije. Svi su izreda muhaddisi, te više drže do predaje nego li do samostalnog zaključivanja razuma. Otduda je i njihova mržnja prema svakome onome koji se bavi i operiše s dokazima uma. Ovakav pravac nije donio nikakve koristi ehli sunnetu; štaviše, bio je štetan. Predaja se iz dana u dan množila, a znanstveno se nije smjela izpitivati njena vjerodostojnost. Na taj su se način pojavili mnogi apokrifni hadisi. Držeći se samo nakla a odbacujući akl neke hanbelije su (gulati hanabile) izašle pred javnost s čudnim tvrdnjama, kao što je personifikacija Boga, naime da je Bog sličan čovjeku, da ima noge, ruke itd. Osim toga hanbelije su uobće previše konzervativni. Mrze svakoga koji se sa njima ne slaže. Do njihove pojave među islamskom ulemom borba se vodila perom i govorom, ali su je oni pretvorili u bor-

bu oružjem. U Bagdadu ih je tada bilo mnogo. Tu su bili u većini, te su, oslanjajući se na snagu, počeli da svojevolumno progone narod, pretražujući kuće i gazeći svetinju kućnog praga. U čijoj kući su našli nebiz (jedna vrsta pića), prolievali su ga, glasbene instrumente razbijali, a vlasnika kuće javno bičevali. Miešali su se i u trgovinu. Isto tako i sloboda kretanja bila je ograničena. Ako bi se čovjek našao na ulici sa ženom bio bi zlostavljan i kažnjen. Nevini i pravi ljudi vođeni su na redarstvo i tamo bi se krivo svjedočilo protiv njih.

Jasno je da je ovakav postupak morao izazvati reakciju. U Bagdadu se iz dana u dan pojavljivao sve jači revolt protiv hanbelija. Pa i sama vlast je prema njima počela da zauzima neprijateljski stav. Kao prvu mjeru protiv njih državna vlast izdaje naredbu, da se dvojica hanbelovaca ne smiju zajedno vidjeti na ulici. Pored toga poduzete su stroge mjere protiv mezhebske borbe. No ove mjere nisu imale pravog efekta sve dok nije došao na prijestolje halifa Radi-billah, koji je najenergичnije nastupio protiv hanbelija. Čim je postao halifa, izdao je ovaj proglas:

>>O vi, koji prisporodobljujete Boga svome odvratnom licu i obliku, pripisujući mu noge, ruke, pa dapače i kovrčastu kosu, vi koji tvrdite i dokazujete da Bog ima svojstva slična vašim svojstvima, dižete ga na nebesa i spuštate na zemlju. Vi napadate na velike imame, gđite ih i mrzite. Napadate Muhammedovu a.s. porodicu i kufur im pripisujete. Vi širite pravac, koji je uperen protiv jasnih propisa i zabranjujete zijaretiti grobove velikih ljudi, a pripisujete običnim ljudima keramet i mudžize. Ne-ka je prokletstvo na šejtana, koji vam u ovim prljavim i bogu mrzkim djelima pomaže. Ja, vladar pravovjernih,

kunem se Bogom, da ću vas, ako se ne prođete tih djela, poubijati, a vaše domove popaliti.<<

I zaista ovaj je proglas učinio kraj nasilju hanbelovaca u Bagdadu.”

Ne bih ulazio u vjerodostojnost ovog citata i analizu postupaka hanbelovaca (gulatu hanabile) niti u postupak abbasijskog halife Radi-billah (Muhammed b. El-Muktedira Dža'fera b. El-Mu'tedida billah, Ahmeda Ebul-Abbasa, 297-329), pošto bi to sve zahtijevalo pisanje još jedne knjige, već sam naveo ovo samo kao primjer metodoloških netaktičnosti i zabluda s obadvi-je strane. Primjer u objavljenoj brošuri je dostupan našoj javnosti, što je neko kapitalizirao u lične svrhe i pokušao preslikati na naše stanje u BiH, iako ono nema ni izbliza dodirne tačke sa tim davnim događajem iz historije islama.

Ipak, ovdje bih napomenuo vezano za ovaj primjer a što se tiče Allahovih svojstava, pripadnik šehadeta mora prihvatiti sve one opise koje je Allah dž.š. dao za sebe, kao i opise i svojstva kako Ga je Poslanik a.s. opisao a došlo je u vjerodostojnim predanjima, naravno, bez personificiranja Njegove Uzvišene Osobe, ali i bez nijekanja i te'vila onoga što je došlo u tradiciji.

Što se tiče namaza, gdje se najviše i reflektuje taj problem kod nas, kao prilog njegovom rješavanju, savjetujem da bi najdjelotvorniji način bio objasniti onima koji su se razišli u pogledu načina i forme na koji se obavlja namaz da je on ispravan ako se klanja po propisima hanefijskog ili nekog drugog mezheba. Tako je propisano i uzakonjeno u našim vjerskim izvorima, odnosno, konsenzuzusu islamskog ummeta. Onaj ko u tome protežira samo jedan mezheb, ili jedno ime u

našoj islamskoj baštini, griješi i rediguje islam samo na jedan neznatan promil njegovih vrijednosti. On ne razumije slobodu idžtihada i izbor slijedenja, kao temelj ispravnog vjerovanja.

Trubljenje o promjeni mezheba i vjere, kroz primjenu nekoliko praktičnih sunneta sa kojima se neki razlikuju, ili bolje odlikuju, demagogija je i blasfemija vjernika praktičara.

Pogledajte iz ove knjige o namazu, H.K. Pruščaka, koja je hanefijske provenijencije, da se elita hanefijskog mezheba (Ebu Hanife, Ebu Jusuf, Muhammed i drugi), samo u pitanjima namaza razišla u desetinama, pa i stotinama mes'ela, dajući ponekad potpuno oprečna stajališta. Ipak, ni za jednog od njih nismo rekli da je mezhepski konvertit i da ga na silu treba istjerati iz džamije, ili prisiliti na određenu praksu, ili stajalište.

Zar nije egzemplaran primjer koji se pominje na kraju Kjafijine knjige, poznat u fikhu kao dvanaest mes'ela, ili "el-mesailul-isna ašerije" a koji može objasniti svu besmisao pokušaja samo jedne, unificirane prakse?

U tih pomenutih dvanaest mes'ela namaz je pokvaren po Ebu Hanifi, a ispravan po mišljenju Ebu Jusufa i Muhammeda. Osnova problema je kod pravila na osnovu čega se istupa iz namaza. Kod imama Ebu Hanife je izlazak iz namaza sa aktivnoću klanjača fard, dok kod njih dvojice nije tako, odnosno, iz namaza se može izaći i samo pasivnim "zadnjim sjedenjem".

Dakle, samo zbog jedne osnove i pravila, hanefijska mezhepska pravnička elita se razišla u dvanaest mes'ela, upravo zbog dijametralno suprotnih stajališta, u kojima se namaz proglašava ispravan kod jednih, i neispravan kod drugih.

I dok se takvi krucijalni razlazi tolerišu u Mezhebu, dotle par nebitnih mes'elica koje ne utiču na bit i ispravnost namaza, a nalaze se u praksi kod nekih klanjača, toliko iritiraju neke dušebrižnike za mezheb i vjeru da bi izbacivali iz džamija one koji ne rade po njihovoj praksi, nazivali ih vehabijama i sl. Nije li to šejtanski posao? Tu nešto ne štima. To su neke mutikaše koje gledaju neke svoje interese, a ne interes vjere, jedinstva muslimana i sl.

Kako to da svoju silu nisu otišli istresati na one koji piju, psuju, nikako ne klanjaju, prostitušu se, krađu, ne dolaze džamiji nikako? Ili su to dobre bošnjačke hanefije sa kojima se može skupa živjeti a sa vjerskim praktičarima ne može?!

Preporučio bih da stručnjaci svoga zanimanja govore o svojoj struci; mesari o mesu i bubrezima, piljari o bananama, jabukama i kruškama, poljoprivrednici o pšenici, kukuruzu i sjetvi, stočari o ovcama, kravama i kozama, ljekari o medicini, svršenići političkih nauka možda o Platonovoj državi, a stručnjaci fikha, islamskog šerijatskog prava i metodologije islamske jurisprudencije, neka govore o namazu i drugim ibadetima. Ako neki hoće, ipak, da govore i o tome a nisu kvalifikovani, neka prvo pozavršavaju određene školske, edukativne ustanove i osposobe se na poznatim islamskim univerzitetima, pa kada dobiju odgovarajuće diplome, akademska zvanja, odgovarajuće nominale, onda možemo raspravljati sa njima i o Šafiji, i Maliku, i Ebu Hanifi, i ostaloj islamskoj baštini. Samo bi tako bilo logično.

Također, onaj ko u izgovoru riječi "amin" naglas u noćnom namazu džematile, u dizanju ruku nakon ruku'a

i sl., što je nesporna tradicija Poslanika a.s., vidi političko nejedinstvo muslimana, politički je džahil i daltonista.

Ima ih, koji vjerovatno iz vjerskog neznanja, naravno, u posljednje vrijeme svoju aktivnost, umjesto na pametnije i za vjeru korisnije stvari; kao što je borba protiv nemorala, droge, alkohola, korupcije, mita i sl., usmjeravaju na progon i napade na tzv. vehabije. Htjeli bi da svoj običajni "šerijat", koji često nije u skladu sa vjerom i hanefijskim mezheбом, naturaju drugima i to: silom, tučom, čupanjem brade, maltretiranjem, izbacivanjem iz džamija i sl. metodama. Čak se oglašavaju i nekakvim oglasima po džamijskim vratima o zabrani ulaska u džamije i klanjanja, osim po bontonu dotičnih siledžija. Iz kojeg su to mezheba iščakali i koji mezheb slijede? To ne postoji u hanefijskom, niti bilo kojem drugom mezhebu. To nije islam. To je onaj krajnji rigidni džehalet i imami koji su u takvim džamijama, u kojima se dešavaju takve stvari, nisu na nivou zadatka, jer bi trebali ukazati na štetnost svađa u džematu, pogotovu na štetnost borbe protiv ustaljenog sunneta Poslanika a.s. Pa imami su se uvijek borili ili trebali boriti za vjeru i prakticiranje sunneta Poslanika a.s., a ne biti protiv njega...

Izgleda da neki žele samo životariti od vjere i džamije. Ne žele islama i islamske prakse u njoj. To se apsolutno ne može i ne smije tolerisati i na to se mora reagovati.

U knjizi **"Greške koje se čine kod čišćenja (abdesta i dr.), namaza i u džamiji"** šejha Abdul-Aziza Muhammeda Es-Sedhana, kaže se:

"7. Od grešaka je, također, učenje u džamiji naglas, tako da to zasmeta nekome ko klanja ili uči."

Potom se u komentaru ovoga teksta daje objašnjenje učenjaka iz svih mezheba, pa se kaže:

“Nikome nije dozvoljeno da uznemirava čovjeka u džamiji, klanjača, učača, onoga koji zikiri, dovi i sl., za šta je džamija u osnovi i namijenjena. Dakle, nije dozvoljeno ometanje takvih unutar džamije, na džamijskim vratima, niti izvana džamije. Zna se da je Poslanik a.s. došao jednom prilikom a neki ashabi klanjaju, dok drugi uče naglas, pa je rekao: ‘Ljudi, svako od vas razgovara i obraća se svome Gospodaru. Zato ne ometajte jedni druge učenjem naglas.’

Pa kada je zabranio klanjaču da uči naglas kako ne bi ometao drugoga, onda je pogotovu zabranio da onaj koji nije u namazu ometa onoga u džamiji. Ko učini nešto što zasmeta ljudima u džamiji ili učini nešto što će dovesti do ometanja, to mu se treba zabraniti.’

Pitan je Tadžud-din Eš-Šafi’i o grupi koja uči naglas tako da ometa druge, da li je to dozvoljeno ili nije, pa je rekao:

‘Najpreče je da to ne čine, i najpreče im je to zabraniti.’

Pitan je o tome Zejnud-din El-Maliki pa je rekao:

‘To nije dozvoljeno i vlast to treba zabraniti.’

Od imama Malika se prenosi:

‘Takav se izgoni iz džamije.’

Tako približno je odgovorio i kadija iz hanbelijskog i hanefijskog mezheba.”²⁵

Dakle, onaj koji je u džamiji ne smije se uznemiravati čak ni glasnim učenjem. (u šta spada i mujezinluk, osim ezana i ikameta) a pogotovu ne fizičkim napada-

25) Vidi: Strana: 228.

njem. To bi ustvari vodilo nejedinstvu i razjedinjavanju, a ne sunnetska praksa tzv. vehabija.

To mogu raditi samo oni koji nisu ništa naučili od islama i koji ne razumiju hurmet i svetost džamije a huškati ih na takav čin, mogu, isto tako, samo njima ravni ideolozi. Takvima to treba zabraniti po konsenzusu ehli-sunnetskih mezheba, kao što smo vidjeli iz pomenute knjige. I neka ne misle da je to u ime vjere, i da su time zaštitnici i spasioци nekakve vjerske opcije. To je samoobmana ili rezultat nečije demagogije.

Zato bih preporučio svim poštenim i pametnim Muslimanima Bošnjacima da sebi ne dozvole luksuz da budu od onih koji će napadati druge muslimane; verbalno ili fizički, pogotovu ne u džamijama, gdje je hurmet takvog čina još i veći a grijeh teži. Naročito ne zbog njihove odanosti sunnetu Poslanika a.s., jer će time postati gubitnici u oba slučaja; u slučaju da nanesu zulum i nepravdu svom bratu, čeka ih ahiretsko gubitništvo zbog borbe protiv sunneta Poslanika a.s., a u slučaju revanšizma od napadnutog i dunjalučko gubitništvo.

H.K.Pruščak i njegovo djelo o namazu po hanefijskom mezhebu

U ovoj konstelaciji poremećenih odnosa ponudio sam FIN-u okvirni plan i prijedlog za izradu doktorske disertacije, baš o namazu, kroz kritičku obradu arapskog teksta i usulo-fikhsku analizu Kjafigijnog djela: *BASČA NAMAZA U HERMENEUTICI KOMPENDIJUMA MOLITVE*, da bi se o toj tematici progovorilo naučno, stručno i analitički.

Teza, međutim, zvanično nije odobrena, iako se dekan FIN-a bio usmeno prihvatio njenog mentorstva. Registra-

cija teze se “zagubila” negdje u sferi naših sveukupnih političko-vjerskih irealnih i iracionalnih odnosa, u paučini izlažiranog vehabizma i pokušaja “uskraćivanja dunjalučkih i vjerskih prava”, sukladno revolucionarnom Homeinijevom pokliču iz 1941.g. Zato mi je samo telefonom objašnjeno da odbijanje nema veze sa razlozima naučne prirode, uz “toplu preporuku” da to uradim vani.

Zato želimo da se Kjafijino djelo “Hadikatus-salah”, iz hanefijskog fikha, izda makar kao prijevod sa nešto obaveznih fus-nota i sa našim Uvodom, kad već nije bilo suđeno da se naučno obradi i valorizuje u vidu doktorske teze.

Ovo Kjafijino rukopisno djelo, izuzetne naučne vrijednosti, pisano od strane jednog hanefijskog klasičara, ima odliku da se vraća na izvore i autoritete. Manuskript djela, obima 83 stranice, pominje šezdesetak autoritativnih izvora, imenom autora ili djelomknjigom. Kjafijino djelo “Hadikatus-salah”, govori o namazu, zadnjoj nestajućoj kariki islama koja povezuje insana sa vjerom (ako ga ima u svojoj praksi), aktualno je upravo zbog ovog sukoba koji se stvorio među našim muslimanima. Ono može da odigra ulogu legitimno prihvaćenog izvora kako bi se o namazu progovorilo stručno-pravno-mezhepski, kroz meritornu literaturu, i da se muslimani polahko navikavaju na jedan naučno-utemeljen pristup vjerskim vrijednostima i obrednoj ibadetskoj praksi, kako je to učinio i Kjafija, a ne da o vjeri, vjerskim istinama i ibadetima govore samo sa pozicije čula-kazala, običaja²⁶, snova dobrih

26) O običaju (‘urfu) kao sporednom šerijatskom izvoru sa osvrtom na BiH, radi se doktorska disertacija na Pravnom fakultetu, od autora ovog Uvoda.

ljudi i žena, legendi i sl., bez pomena pravih validnih šerijatskih izvora i autoriteta.

Pošto od zacrtanog okvirnog plana teze, koja tretira ovo djelo, nisam uradio više nego kritičku obradu arapskog teksta - da bi se djelo moglo uopće izdati i spasiti od zaborava - te jednog dijela s prijevodom, to dajem ovdje i integralni sinopsis okvirnog plana teze koju sam ponudio FIN-u, a koji sadržava bitne i relevantne informacije o njemu samom. Žao mi je što nije došlo do ispunjenja čitavog zacrtanog plana, ali se nadam da će se to, možda, uraditi u budućnosti kada dođe do pobjede razuma i isl. tolerancije u našim međusobnim odnosima, kada dođe do poraza rigidnog džahlijeta, a vjera se prihvati vjerom koja je došla kao Allahov milodar čovječanstvu i drugim svjetovima; Nebesima i Zemlji, odnosno čitavom kosmosu, a ne kao lokalni običaj i folklor jedne grupe ljudi, ili jedne zemlje.

PRIJEDLOG OKVIRNOG PLANA TEME ZA DOKTORSKU DISERTACIJU:

USULO-FIKHSKA ANALIZA I KRITIČKO IZDANJE ARAPSKOG TEKSTA SA PRIJEVODOM DJELA “BAŠČA NAMAZA U HERMENEUTICI KOMPEN- DIJUMA MOLITVE” HASANA KJAFIJA PRUŠČAKA

Jedan od najznačajnijih i najsvestranijih naših bošnjačkih islamologa na arapskom jeziku, a za čiji rad su se pored teologa zanimali i orijentalisti i historičari kulture koji su htjeli da osvijetle kulturno- politički život ovih prostora u

periodu između XVI i XVII stoljeća - i ne samo pripadnici našeg govornog područja, nego i šire - svakako je Hasan Kafi Pruščak.

U njegovom djelu "Niska učenjaka do posljednjeg Božijeg Poslanika" data je opširnija biografija samog autora na temelju koje su pisali Bašagić,²⁷ Okić,²⁸ Handžić,²⁹ Šabanović³⁰ i drugi. Dr. Omer Nakičević³¹ je dao opširan pregled onih koji su pisali o biografiji Kafije na našem i stranim jezicima, a dr. Zuhdija Adilović⁴² dao je njegovu opširnu biografiju tako da je suviše nešto više pisati o tome.

Njegova ličnost alima koji je pisao na arapskom, kao na svom maternjem jeziku, učinila je da postane predmetom posebne pažnje i proučavanja na arapsko-islamskim univerzitetima diljem isl. svijeta.

Pionir koji se pobrinuo da skine prašinu sa njegovog rukopisnog blaga i predstavi ga na jednom univerzitetu vani, bio je dr. Omer Nakičević koji je odbranio magistrarsku tezu u Kairu na ličnosti i djelu ovog bošnjačkog velikana. Teza je imala naslov: "Hasan Kafi Pruščak, pionir arapsko-islamskih nauka u Jugoslaviji".

Na Medinskom univerzitetu je magistrirao Muhamed b. Salih na rukopisu Hasana K. Pruščaka sa nazivom:

27) Safvet-beg Bašagić: "Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti", Sarajevo, 1912. str. 52-59.

28) Muhamed Tajlib Okić: *Hasan Kafi Pruščak - naš najveći mislilac 16. Vjeka*. Gajret, br. 21. str.:327-329.

29) Mehmed Handžić: "Književni rad bosansko-hercegovačkih Muslimana " Sarajevo, 1933. str.:10.

30) Hazim Šabanović: "Hasan Kafi Pruščak, Prilozi za orijentalnu filologiju" knjiga XIV-XV/64/65. Sarajevo, 1969. str.: 5-31.

31) Mr. Omer Nakičević: "Hasan Kafi Pruščak, pionir arapsko-islamskih nauka u Bosni i Hercegovini" 1977. Str.: 5-7.

“Metoda stizanja do islamske jurisprudencije”, a u Riyadhu je Zuhdija Adilović odbranio, također magistar-sku tezu na njegovom rukopisu: “Svjetlo čvrstog uvjerenja u fundamente vjere”.

U prvoj pomenutoj disertaciji predstavljena je ličnost i dat pregled i opus književnog djela H. K. Pruščaka, u drugoj je kritički obrađeno i varolizirano njegovo djelo u rukopisu iz metodologije islamske jurisprudencije, a u trećoj je analiziran, kritički obrađen i valoriziran njegov autografski manuskript iz područja isl. doktrine i apologetike.

Ove tri vrijedne disertacije su, svaka sa svog aspekta, da-le novu dimenziju u proučavanju djela H. K. Pruščaka, jer se ranije zanimanje za njega svodilo više na osvjetljavanje biografije ovog velikana, te faktografsko bilježenje i katalogizaciju njegovih vrijednih djela sa kratkim bilješkama, prikazima ili pojedinim prijevodima. Sve tri teze su rađene na arapskom, što je razlog više da mu se posveti veća pažnja i na njegovom maternjem bošnjačkom jeziku, uz konstataciju da tema o Kjafiji još uvijek nije iscrpljena.

Kjafija je bio učitelj i kadija, pa je i njegovo osnovno zanimanje bilo vezano za isl. jurisprudenciju i isl. šerijatsko pravo. Ta fikhska strana i dimenzija ovog našeg alima je - bar koliko je meni poznato - samo ovlaš dotaknuta i spomenuta, ali ne i naučno obrađena i na primjeren stručan način predstavljena.

PREDSTAVLJANJE MANUSKRIPTA KOMENTARA “HADIKATUS-SALAH”

U Orijentalnom institutu, koji je izgorio sa svim rukopisnim blagom od oko pet hiljada vrijednih manu-

skripata, nalazio se i rukopis³³ Kjafijinog djela BAŠČA NAMAZA U HERMENEUTICI KOMPENDIJUMA MOLITVE, koji je prepisao Husejin Učitelj datirajući ga sa 1111. h. g. Rukopis se sačuvao samo kao unikatna kopija u ličnoj biblioteci Muharem ef. Omerdića, koja mi je ustupljena i data na raspolaganje i eventualno proučavanje. Rukopis je dosta čitljiv i sa malo grešaka. Ima 83 stranice teksta.

Postoje i druga dva primjerka istog ovog djela u Gazijinoj biblioteci - Sarajevo³⁴, a u Orijentalnoj zbirci hrvatske akademije (OZHA³⁵) iz Zagreba, postoje čak tri primjerka. Dr. Muhammed Ždralović nam je predstavio ta tri manuskripta³⁶ u časopisu "Život" (Sarajevo), septembar 1977. g. u studiji pod naslovom: "Djela Hasana Kafija u Orijentalnoj zbirci JAZU". Pominje se da postoji primjerak ovog djela i u istambulskoj Hamidiji³⁷.

33) Rukopis je bio u OI pod brojem: R-4579-2. Čitljiv je i razgovjetan osim u pojedinim slučajevima...

34) Mustafa ef. Jahić navodi na kraju svog prikaza ovog djela u Taktvumu od 1987.g.str.:62 :**"Ovaj rad je priređen prema rukopisima djela Bašča namaza (Hadiqat-as-salat) koji se nalaze u Gazi Husrebegovoj biblioteci pod brojevima R - 4478, fol. 78b-107b i R - 2946, lista 46. U prvom rukopisu djelo je prepisao Ibrahim b. Ahmed b. h. Ali ef. Sibjani - zade, mjeseca Safera 1165/1751. a u drugom Mustafa b. Durgut Sipahi početkom Zul-Kade 1168/1754."**

Ovaj rukopis je evidentiran u drugom svesku Dobračinog "Kataloga" pod imenom **"Hakikat-us-salati fi šerhi mukaddimetis-salati"** na strani 464.U opisu manuskripta stoji:

"L.46: 18,5x13,5. Nash, jednostavan. U pisanju ima dosta grešaka. Osnovni tekst je podvučen crvenom linijom."

35) Vidi: *"Hasan Kafija Prusćak"*, str.:166, gdje se pominju četiri rukopisa, ali je to očito greška, pošto se broj manuskripta 755. ponavlja.

PREDSTAVLJANJE SADRŽAJA KOMENTARA “HADIKATUS-SALAH”

Ovo djelo je sažeto prikazao M. ef. Jahić na osam stranica teksta u Takvimu od 87.g. O njemu je govorio i M. ef. Omerdić u časopisu “Dijalog” br. 1-2 od 1995.g. na jednoj stranici teksta, a i M. Ždralović mu je posvetio dvije stranice u već pomenutom tekstu, koji je objavio u časopisu “Život”.

Pomenuto Kjafijino djelo je prava mala riznica blaga o temi koju obrađuje. Djelo je usulofikhske i fikhske naravi; usulofikhske zato što u Uvodnom dijelu daje osnovni prikaz terminologije u metodologiji pristupa isamskoj jurisprudenciji po pitanju namaza, a fikhske, zato što u drugom dijelu daje sve relevantne pravnošerijatske odredbe u namazu na stručan i autoritativ-

36) Vidi str.:294., na kojoj stoji: “HADIQAT AS-SALAT ALLATI HIYA RA,IS AL-,IBADAT (Vrt molitve koja je kruna pobožnosti).

Rukopisi:

No.755, autograf, listova 57, veličine 15 x 19 cm, tvrdi uvez, pismo nash, papir bijeli...

No.979, listova 66, veličine 15,5 x 21,1m, meki uvez, papir bijeli, pismo nash, bez imena prepisivača i godine prijepisa. Tekst isti kao i u No.755, ali nema završnih riječi.

No. 1928/V, listovi 29a-39a, veličine 15,6 x 22cm, tvrdi uvez, papir bijeli, pismo nas-taliq, bez imena prepisivača i godine prijepisa. U naslovu rukopisa, list 20a, stoji: “KITAB HADIQAT AS-SALAT ŠARH KAMAL PAŠA ZAĐE. I u ovom primjerku rukopisa nedostaju završne riječi.”

Dakle, i prema Ždraloviću tih rukopisa u OZHA je tri...

37) Vidi: “*Hasan Kafija Pruščak*”, str: 166, napomena br. 15. gdje se kaže da je podatak preuzet od Muhammeda Tadjiba Okića: “Hasan Kafi Pruščak-naš najveći mislilac XVI vijeka”, Gajret (Sarajevo), br.21 od 1. XI 1927. g. str. 328.

van način, pominjući 50-60 izvora, bilo nazivom knjige ili imenom pisca. Tako je kompilacijom, ali i svojim prilogom, dao pravu malu enciklopediju šerijatskih odredaba u sferi i području pravne prakse namaza.

Vrlo je praktično i naučno efektivno, kada Kjačija kao iskusan kadija i pravnik, prije nego što uđe u naslovljenu temu, daje jedan usulofikihski, neophodni uvod, kroz objašnjenje usulskih termina potrebnih za shvatanje i pravnošerijatsku registraciju i naziv svih radnji vezanih za namaz.

PRIJEDLOG

Pošto područje ibadetskog obredoslovlja ne podliježe evoluciji i izmjenama promjenom vremena, nego je uvijek aktualno i ostaće tako do Sudnjeg dana, i pošto je ovo djelo od bošnjačkog, klasičnog, meritornog i poznatog učenjaka hanefijske pravne provenijencije, to predlažem, radi opće koristi, da se napravi kritičko izdanje arapskog teksta i izvrši usporedba sa kopijom koja se čuvala u Orijentalnom institutu. To je najstariji primjerak sa kojim raspoložemo - a nemamo autografa. Manuskript iz bivše OZJA, odnosno sadašnje OZHA, za koji se tvrdilo i vjerovalo da je autograf, nakon naučne provjere papira, smatra se da je mlađeg datuma nego što je datum smrti autora³⁸. Pre-

38) Dr. Muhammed Ždralović nam je predstavio tri manuskripta u časopisu "Život" (Sarajevo), septembar 1977. g. u studiji pod naslovom: "Djela Hasana Kafiya u Orijentalnoj zbirci JAZU" od kojih je prvi "autograf". Naknadnom provjerom, autor studije tvrdi da papir manuskripta, na kome je izvršen prijepis, mora biti makar dvadeset-trideset g. mlađi nego što je datum smrti H.K. Pruščaka. Ova informacija je dobivena od dr. M. Ždralovića usmenim putem.

dlažem zatim da se prevede i uradi usulofikhska analiza djela. Predloženi naslov teme i sinopsisa bi bio:

USULO-FIKHСКА ANALIZA I KRITIČKO IZDANJE
ARAPSKOG TEKSTA
SA PRIJEVODOM DJELA
>>BAŠČA NAMAZA U HERMENEUTICI KOMPEN-
DUMA MOLITVE<<
HASANA KJAFIJA PRUŠČAKA

I

UVOD:

Biografija H.K. Pruščaka,
Predstavljanje komentara "Hadikatus-salah",
Identifikacija komentaranog originala od (Ibn Kemal
Pašazade?),
Dosadašnja obrada ovog djela,
Rukopisi i njihove osnovne karakteristike.

II

USULO-FIKHСКА ANALIZA DJELA "HADIKATUS-SA-
LAH":

Analiza škole metodologije pristupa isl. jurisprudencije kod Pruščaka
Identifikacija i klasifikacija izvora i literatura koju je koristio H.K. Pruščak pri pisanju svog djela,
Autoriteti i njihova mišljenja koja je koristio Pruščak kod pravne regulative oko namaza,
Komparativne rasprave i mezhepske razlike koje po-

minje autor,
Analiza sadržaja djela,
Završno poglavlje.

III
KRITIČKO IZDANJE ARAPSKOG TEKSTA DJELA
“HADIKATUS-SALAH”
NA TEMELJU RASPOLOŽIVIH RUKOPISA
IV
BOSANSKI PRIJEVOD DJELA “HADIKATUS-SALAH”

V
BIBLIOGRAFIJA:
Djela koja je koristio Pruščak,
Literatura o Pruščaku,
Opća literatura i izvori,
Manuskripti.

VI
INDEXI:
Ajeta,
Hadisa,
Ličnih imena,
Fikhskih termina,
Usulskih termina,

CILJEVI TEME

Zadani ciljevi teme bi bili:

Biografija

Što se tiče biografije H.K. Pruščaka, nema potrebe da se ide u detalje, zato što bi to bilo nepotrebno ponavljanje. Akcenat bi bio samo na ličnosti Pruščaka

kao fakiha-usuliste, odnosno kadije i eventualno mu-derrisa.

Primjerak za sravnavanje arapskog teksta

U pripremi za proučavanje teme ovakve naravi uvijek treba pokušati vidjeti da li postoji autograf ovoga djela. Od šest primjeraka ovog manuskripta (jedan u OI, dva u GHB, i tri u OZHA) samo se za jedan tvrdi da je autograf, a to je po Ždraloviću: "... No.755. autograf, listova 57, veličine 15 x 19 cm, tvrdi uvez, pismo nash, papir bijeli..." Međutim, i taj nije autograf³⁹. O primjerku u istanbulskoj Hamidiji još nemam informaciju, ali to ne mijenja ništa bitno pošto imamo kompletnu čitljivu kopiju manuskripta koja je bila u OI i koja može poslužiti kao glavni primjerak za sravnjavanje ostalih rukopisa.

Identifikacija djela, imena osnovnog djela i imena autora osnovnog djela

Ima stanovitih problema oko određivanja imena ovoga Pruščakovog djela, zatim imena originalnog djela koje se komentira, i imena autora koji ga je napisao. U Dobračinom drugom svesku "Kataloga" na strani 464. pod brojem 1328. ovo djelo se bilježi pod imenom "Hakikatus-salati fi šerhi mukaddimetis-salati". Osnovno djelo koje se komentariše je po njemu "Muqaddimat as-salah" ili "Fiqh al-Kaidani". Međutim, priznaje da se u uvodu samog djela to komentirano djelo naziva "Muhtesarus-salah" a na kraju komentara i "Telhisus-salah". Dr. Muhammed Ždralović u svojoj pomenutoj studiji bilježi djelo pod imenom kako se spominje u uvodu samog djela "Hadiqat as-salat allati hiya re'is al-'ibadat". Tako se to djelo pominje i u prim-

39) Vidi prethodnu fus-notu.

jercima OI i GHB... Za osnovno komentirano djelo Ždralović kaže: "Kafi u uvodu kaže da je to djelo komentar na "Muhtasarus-salat" čiji je autor Ibn Kemalpaša, ali na margini lista 1b iz autografa (No.755) upozorava riječima "Ovo je kako smo čuli od nekih profesora, ali priča se da je (autor) Šemsuddin Fenari..."

U "Kešfuz-zunun 'an esamil-kutubi vel-fununil-islamije" od Hadži Halife i najnoviji (zejl) na ovo djelo "Idahul-meknun fiz-zejli 'ala kešfiz-zunun" od Ismaila paše El-Bagdadija daje se isti naziv koji pominje Ždralović a komentarisano djelo se naziva "Telhisus-salati"⁴⁰

Dakle, ovdje postoje tri dileme koje treba razriješiti; pitanje naziva komentara, imena njegovog osnovnog djela koje se komentira i autora osnovnog djela.

Identifikacija djela, autora, terminologije

Uočavamo kod onih koji su pominjali i pisali o Kafi-jinom fikhskom djelu, a nije im specijalnost fikih (a da ne govorimo o analizi ili kritičkoj obradi i valorizaciji ove dimenzije njegovog književnog opusa) da su zastajali nemoćni da identifikuju i razumiju fikhsku terminologiju i skraćenice koje su korištene za određene velike i autoritete, te njihova djela pravne provenijencije kao što je slučaj sa upotrebom toga u njegovom djelu "Hadiqatus-salah". Razlog tome je što za to treba predmetna stručnost, pored poznavanja jezika. Prušćak pominje u uvodu osam izvora za koje je dao skraćenice, pošto ih često citira, kako ih ne bi morao stalno pomenice navoditi. Radi se o slijedećim imenima i djelima: El-Islahu vel-idahu, Ed-Dureru vel-gureru, Sadruš-Šeriah, El-Jenabi, El-Hulasah, Et-Tuhfeh, Džami-ul-fe-tava, El-Hizaneh.

40) Vidi treći tom: str.:251

Problem je što su i ti izvori u samom uvodu, pomenuti samo pod skraćenim imenom, što bi trebalo dešifrovati i identifikovati da bi se znalo o kojim izvorima i kojim imenima je riječ⁴¹.

Osim ovih glavnih izvora, Pruščak pominje još više od pedesetak imena i izvora koje je koristio u svom komentaru a koje treba identificirati, a potom klasifici-

41) Možda egzemplaran primjer koliko je to teško imamo kod M. Ždralovića. Naime, on je dao dobar siže Kjafigijinih djela, pogodan za katalogizaciju u studiji pod naslovom: „Djela Hasana Kjafigija u orjentalnoj zbirci JAZU“, objavljenoj u časopisu „Život“, XXVI, Sarajevo: 1977.g. Uz to on daje - pošto se Kjafigija obilno služio literaturom svojih prethodnika - i vrlo važne napomene o toj literaturi kojom se Pruščak služio, ako se uopće nalazi u rukopisima te ustanove; kao što je signatura, ime autora, naslov djela, ime prepisivača, mjesto i godina prijepisa...

Međutim, kod rukopisa „BAŠČA NAMAZA U HERMENEUTICI KOMPENDIJUMA MOLITVE“ koji nas posebno interesira i na temelju kojeg pravimo ovaj sinopsis, on pokušava identificirati djela i autore koje Pruščak pominje u svom uvodu, za koje je dao skraćeni- ce koje koristi prilikom njihovog spominjanja u tekstu komentara, pa uspijeva identificirati samo djela: *El-Islahu vel-idahu*, *Ed-Dureru vel-Gureru*, *Džami'ul-fetava i El-Hizaneh*.

Kod identifikacije imena Sadruš-Šeri'ah, i djela: *El-Jenabi'*, *El-Hulasah i Et-Tuhfeh*, on se ne dvoumi da kaže pod napomenom br. 25.: „Nismo sigurni na koje autore i koja djela je mislio Kafi, pa ih stoga ne navodimo.“

Pa čak i Salih Safvet Bašić kada identifikuje i daje kratku biografiju Sadruš-Šeri'ah u svojoj brošuri „Kratkog pogled na razvoj šerijatskog prava“, Sarajevo, 1943. griješi u njegovom imenu pa umjesto 'Ubej-dullah naziva ga Abdullah (str.: 23)... (Slična greška je i na str. 21., kada hanefijskog pravnika Halvanija - fakiha mudžtehida u pojedinim nerješanim problemima i mes'elama, iz treće kategorije mudžtehida - koji je umro 448. stavlja greškom da je umro 148. pa ga time vremenski izravna sa Ebu Hanifom, odnosno kao da je njegov savremenik).

rati i razvrstati. Dakle, to bi bio jedan od zadataka ove disertacije.

Nadalje, kod izvođenja šerijatskih odredaba ili eventualno samo navođenja istih kompilacijom, u ovom djelu, zadatak disertacije bi bio da otkrije na koga se tačno misli- ako Pruščak pominje stav i mišljenje nekog autoriteta samo pod titulom i nazivom npr. "Šemsul-eimneh" koji se koristio za više učenjaka. Ili, ako pominje samo "El-Mebhut", da otkrijem na čiju knjigu misli, i na kojeg autora. Navodim podatak da Muhammed, Allah mu se smilovao, ima knjigu sa tim nazivom, da je ima i Es-Serhasi, a ima je i El-Halvani, pa i drugi. Tek u takvim slučajevima dolazi do provjere autentičnosti tog navoda i moguće valorizacije.

Analiza Pruščakove škole metodologije isl. jurisprudencije

Pruščak je, neosporno, veliki klasični poznavalac islamskog šerijatskog prava i njegove jurisprudencije. Na načinu njegovog uvođenja u temu, i njegovog Uvoda djela, moći će se analitički izvesti zaključak kojoj metodološkoj školi isl. jurisprudencije pripada.

Usulofikhska analiza djela, dalje, podrazumijeva analizu unutarmezhepskih razilaženja. Dakle, razlazi između mezhepske elite, koji su brojni u ovom području fikha. Na osnovu pravila koje se prihvatiti može doći do praktičnog razlaza u šerijatskim odredbama, kao što je primjer usulskog gledanja na izlazak iz namaza gdje se Ebu Hanife razišao sa Muhammedom i Ebu Jusufom, a što je onda povuklo konsekvence poznate kao problem "dvanaest mes'ela" ili dvanaest primjera u kojima je namaz po Ebu Hanifi potpun, a po ostaloj dvojici pokvaren!

Objašnjenje fikhske terminologije

Što se tiče fikhske terminologije, kojom Pruščak vrlo vješto barata i upotrebljava je; postavlja se pitanje kako je prevesti, razumijeti i dešifrovati? Da li ona odstupa od jezičkog značenja? Pa recimo, ako kaže u jednoj rečenici, kada govori o određivanju vremena podneva: "Ve kale Ebu Jusufe ve Muhammedun veš-Šafi'ijju ve huve rivajetu Muhammedin vel-Haseni 'anhu..." Na koga se odnosi ova spojena lična zamjenica "hu" na kraju ovog navoda? Ako idemo po jezičko-gramatičkom pravilu, vraća se na najbliže ime pomenuto u rečenici. Međutim, ako idemo po fikhskoj terminologiji, ne samo da se ne odnosi na posljednje pomenuto ime, nego može da se odnosi na nekoga ko apsolutno nije pomenut u rečenici, kao što je slučaj u ovom primjeru! Čak, to zavisi od mezhepske pripadnosti autora, tako da značenje pomenutog navoda ima drugo značenje i druge konotacije ako ga je naveo učenjak hanefijske provenijencije, a drugo značenje, ako bi ga naveo učenjak šafijske ili neke druge pravne škole. Zadatak disertacije bi bio "dešifrovati" fikhska značenja i prevesti ovaj manuskript, koji je u cjelini pisan na takav način.

Komparativne rasprave i mezhepske razlike

U djelu se pominju i mišljenja drugih pravnih škola. Ta mišljenja nisu brojna ali ipak se pominju. Zadatak disertacije bi bio da komparira ta mišljenja, varolizira ih i otkrije razlog njihovog pominjanja, posebno što su ta mišljenja ipak prilično rijetka ako ih kompariramo sa unutarmezhepskim razilaženjima. Da li su pomenuta, recimo, samo u slučajevima kada pisac smatra da je mišljenje drugog mezheba, možda po do-

kazima, utemeljenije, bolje i prihvatljivije rješenje, pa ga preferira i odabira kao (radžih) mišljenje, ili ga ne preferira ni u kom slučaju iz razloga taklidske pripadnosti drugom mezhebu?

Prijevod

Ovi zadaci i ciljevi, koje bi disertacija trebala da obuhvati, ne mogu se provesti osim da se djelo prvo integralno prevede na bosanski jezik.

Prijevod djela:

Hadikatus-salat
Hasan Kjafi Pruščak

Orijentalni institut - Sarajevo: R-4579-2

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله رب العالمين، و الصلاة و السلام على رسول الله
و بعد

Hasan Kjafi El-Akhisari (Prušćak) Bašča namaza

U ime Allaha Milostivog Samilosnog

Hvala Allahu koji je očistio naša srca imanom i vjeronjanjem, a naše duše odabrao da obavljaju namaz i ostale ibadete. Neka je salavat na Njegovog najodabranijeg poslanika Muhammeda s.a.v.s., na njegovu porodicu i plemenite odabrane drugove, dobročinitelje i uglednike.

Zaista je najzavisniji i najpotrebniji Allahu, Moćnom i Bogatom; Njegov rob grešni Kjafija Prušćak, da mu Allah njegove mahane prikrije, a nedaće i jade otkrije (otkloni), na hajr i dobro okrene, kao i njegova stremjenja i lutanja. Kaže on...:

Pošto je autoritativna ulema i najveći islamski šejho-
vi došli do stanovišta da je namaz glava i glavni stub
ibadeta, isto kao što je iman fundament vjerovanja i
njegov osnov, oni su objasnili temelje njegovih bitnih
dijelova (ruknova) u sižeiranim tekstovima, a onda iz-
gradili temelje njegove zgrade validnim komentarima.

Našao sam da je najkoncizniji tekst o namazu, a koji
je najrašireniji u rukama početnika i namaskih praktičara
"kompendijum namaza", od sunca ovog ummeta i vjere,
dopunitelja nauke prethodnika i savremenika, šejha Isto-
ka i Zapada, muftije ljudi i džina, šejha upućivača, učite-

lja moga učitelja, Kemal Paša Zade, neka im Allah duše njihove namiriše, a kaburove prosvijetli.

To je siže sa konciznim lakopamtljivim izrazom. Sva-ki izraz sadrži u sebi poglavlje, a svako poglavlje knji-gu. U zgradi njegovog izraza su riznice suštine pojedinih pitanja, a u značenjima njegovih aluzija su znako-vi suštinskih vrijednosti.

Padalo mi je na um, u početku, da na ovaj sažetak napišem komentar koji će otkriti krasotu njegove konciznosti, i otkloniti sve eventualne nedoumice zadržavajući se na onom što je dovoljno da protumači njegove plemenite izraze, ne ulazeći u glorificiranje prilikom izražavanja njegovih divnih aluzija. Konsultovao sam poznate autoritete koji su me podržali u tome. Zatim sam klanjao istihare namaz, i Allah me uputio na najbolju odluku. Sve što je u njemu, odabrao sam iz preciznih sižea i validnih opširnih djela, priznajući vlastitu nemoć zbog svog ograničenog znanja, u pojedinim naučnim disciplinama, pravdajući se rasijanošću mojih misli kojom me pogodila sudbina, te nestabilnošću moga stanja kojem su uzrok neke izdajice...Uzvišeni Allah ih poni-zio na dan kad neće koristiti ni imetak ni sinovi.

Slijedio sam put pojašnjavanja i olakšavanja u komen-taru, kloneći se detaljisanja i oduljivanja. U svemu tome, ja sam, uistinu, samo prenosilac i posrednik. A Allah dž. š. je Olakšivač svake teškoće. I On je Svemoguć.

Djelo sam nazvao **“Bašča namaza koji je glava svim ibadetima”**. Najviše korištenog i sadržanog u ovom ko-mentaru je uzeto iz autoreve knjige “El-Islahu vel-ida-hu”, Allah mu se smilovao, a označio sam ga u tekstu sa “sh”, zatim iz knjige “Ed-Dureru vel-gureru” označenom sa “d”, onda od Sadruš-Šerī'ah označenom

sa "a", onda "El-Jenabi'u" označenom sa "b", "El-Hulasah" označenom sa "s", "Et-Tuhfe" označenom sa "f", "Džami'ul-fetava" označenom sa "dž", "El-Hizane" označenom sa "n" i iz drugih djela čija sam imena direktno spomenuo bez određenih oznaka i šifri⁴².

Molim Uzvišenog Allaha da me učini od onih koji će namaz redovno prakticirati, o ne od onih koji će prema njemu nemarni biti. Allah uslišava dove i ispunjava potrebe.

الحمد pohvala

"El-hamd" je opća svjesna pohvala jezikom na dragovoljnom dobru.

"El-medh" je pohvala jezikom za svako dobro, uopće.

"Eš-šukr" je zahvala na blagodatima; riječima, djelom i vjerovanjem, tako da je to općenitije od prethodna dva termina u pogledu izvora (povoda), ali je i užeg značenja u pogledu kome se upućuje i na koga se odnosi.

Hamdu je data prednost nad medhom po uzoru na Allahovu knjigu i da bi se oglasilo da On, Uzvišeni, odabira svoje djelo, a ne da je na to prisiljen svojom osobom kako kažu filozofi.

El-hamdu je data prednost nad šukrom po uzoru na njegove riječi: „El-hamd je najviši stupanj šukra. Za-

42) U primjerku manuskripta koji se nalazi u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, nakon ovoga slijedi tekst koji ne postoji u ovom primjerku iz Orjentalnog instituta, na koji se oslanjamo u ovom prijevodu i uzimamo kao osnovu za sravnavanje različitih primjeraka manuskripta. Taj dio teksta je u stvari uobičajena slavopojka sultanu, u ovom slučaju sultan Muratu, gdje ga autor uzdiže, hvali i slavi na približno jednoj stranici teksta...

hvalu (šukr) Allahu nije učinio onaj ko Mu nije hamd (pohvalu) donio.”

I (el-hamd) obuhvata davanja i blagodati, a šukr obuhvata samo davanja

Obznanjivanje da Allahu pripada el-hamd je u suštini i samo pohvala Njega kao što kažemo za onoga koji kaže: “Bog je jedan” da je monoteist.

ﷲ pripada Allahu

Njena osnova je riječ “ilah” (bog) čije hemze-elif je zamijenjeno sa “lamom”. Zato se izgovara stalni elif u izrazu “ Ja Allah”. Neki smatraju da je to vlastito ime za Njegovo Uzvišeno Biće jer se On opisuje, ali se ništa sa Njim ne uspoređuje. Međutim, vjerovatnije je da je to opis koji je etimološki izveden iz “elehe” što znači “abede” (obožavati) tako da izvedenica “el-ilah” je particip aktivni u značenju participa pasivnog, tj. Onaj Koga obožavaju (ma’bud). Pošto je prevladala njena upotreba samo za Onog Ko istinski zaslužuje da bude obožavan tako da se ne upotrebljava za nekoga drugoga, postalo je kao vlastito ime koje se opisuje a zabranjuje se opisivanje njime. Zato vezivanje hamda sa tim imenom jeste veza sa svim Njegovim imenima i zbog toga je preferiran (u ovoj frazi) nad ostalim Njegovim imenima.

رب Gospodaru

Rečeno je da je to u osnovi infinitiv kao “et-terbije” što znači “dostava nečega postupno do njegova savršenstva” a zatim je time opisan radi hiperbole kao i riječi “es-savm” (post) i “el-’adl” (pravda).

Kazano je, također, da je to pridjev glagola “rabbehe-jurebbihu”, pa je on rabb. Autor knjige “Et-Tavabi u li’ilmis-sarfi” navodi: “Nije daleko da su “Er-rabb” i “El-

hakk" pridjevi oblika "sa'b". U istom djelu imamo i (izvedenice) "rabbukum-rabbekum-rebbakum" pa se kaže "Rabbun rebbakum" (Odgajatelj vas je odgojio). Vlasnik "el-malik" je nazvan tim imenom jer on čuva svoje vlasništvo i uzgaja ga. Ne upotrebljava se to ime za drugoga pored Uzvišenoga, osim u obliku genitivne veze primjerice "rabbul-mal" (vlasnik imetka), "rabbul-bejt" (vlasnik kuće)...

العالمين (svih) svjetova

"El-'alem" je imenica koja označava ono po čemu se poznaje nešto kao "el-hatem" (prsten), "el-kalib" (kalup, opeka)...Potom se ustalilo značenje i naziv za ono po čemu se poznaje Kreator, odnosno svematerijalno osim Njega. Ovdje je upotrijebljena u množini da bi se obuhvatile različite vrste, a u množini (arapske riječi) prevladavaju "razumne vrste".

Rečeno je da je to imenica koja se upotrebljava za one koji posjeduju znanje, a to su: meleki, ljudi i džini. Obuhvatanje ostalih vrsta ovim izrazom je po logici slijeda. To su navodi u tefsiru El-Kadija.

والصلاة i salavat

Filološki ovaj izraz znači "ed-dua`u" (dova-molba). Terminološki to je veličanje Allahovog Poslanika s.a.v.s., jer kada kažu: "Allahunme salli `ala Muhammedin", (Naš Gospodaru, blagoslovi Muhammeda) znači: "Uzvisi ga na dunjaluku uzdizanjem njegovog pomena, pobjedom njegove misije i ostankom njegovog pravozakona vječno, a na ahiretu ga uzvisi (dajući mu) zagovornišтво za njegov ummet i umnogostručavanjem njegove nagrade i sevapa". To se navodi u "El-Keššafu".

على رسوله na Njegova Poslanika

“Resul” je ovdje sa značenjem “mursel” (poslanik) a to je onaj koji je dobio knjigu i nadahnuće. “En-nebijj” (vjerovjesnik) je onaj kome dođe nadahnuće, i to je općenitije značenje nego da se odnosi na onoga koji je dobio knjigu, ili ne. Prema tome, svaki resul (poslanik) je en-nebijj (vjerovjesnik) ali ne i obratno.

محمد Muhammeda s.a.v.s.

U osnovi to je ime u participiju pasivnom, od glagola “hamide” za onoga ko ima mnogo pohvalnih svojstava.

وآله i njegovu porodicu

tj. njegovu porodicu i njegove sljedbenike.

أجمعين اعلم svu. Znaj

Ovaj Uvod je započeo sa naredbom da se uči, da bi se nauči posvetila pažnja, jer načelno sadrži sve šerijske propise, iako je u osnovi cilj ono što je spomenuto u ovoj knjizi.

بأن العبد مبتلى da je rob podvrgnut iskušenju

tj. podvrgnut probi i ispitu. Od korijena riječi “belahu-ibtelahu” kada ga isprobava i ispituje. A ispit biva sa dobrim i zlom.

بين أن يطيع الله تعالى Uzvišenom Allahu

odnosno da se potčini Njemu, izvršavanem Njegovih naredbi i klonjenjem Njegovih zabrana.

فيثاب pa bude nagrađen

zbog pokornosti Njemu.

و بين ان يعصيه i između toga da Mu izrazi nepokornost

da se ne povinuje Njegovim naredbama niti se kloni Njegovih zabrana,

فيعاقب pa bude kažnjen.

zbog neposlušnosti Njemu. Ovim se ukazuje da ljudi imaju slobodne izborne aktivnosti za koje se nagrađuju ili kažnjavaju. U tome je odgovor džebrijama (fatalistima) koji tvrde da je čovjek prisiljen; na vjerovanje ili nevjerovanje, pokornost ili nepokornost, kako je to objašnjeno u apologetici.

و الابتلاء Iskušenje,

a to je ispit. Upotrebljava se (ovaj izraz) za nešto što je u krajnjoj konsekvenci zabranjeno, pa makar bilo (načelno) i dozvoljeno. U tom smislu je i hadis Poslanika a.s.: "Ko bude iskušán poslom sudije..."(hadis).

يتعلق بالمشروع vezano je za uzakonjeno

To je od riječi "eš-šer'u" što filološki označava objašnjenje, otkrivanje i pokazivanje. Kaže se: "Allah je uzakonio to i to", odnosno, objasnio ga, pokazao ga i učinio ga putem i pravcem. A Šerijat je ono što je Allah dž. š. uzakonio od vjere, svojim robovima. Pod "el-mešru'u" (uzakonjeno) se podrazumijeva ono za što postoji dozvola u zakoniku Šerijata.

و غير المشروع i neuzakonjeno (zabranjeno)

Pod tim se podrazumijeva ono što nema dozvolu u šerijatskom zakoniku.

فعلا و تركا u smislu činjenja ili ostavljanja

Znači da uradi dozvoljeno a ostavi zabranjeno, ili obratno.

فلا بد من بيان انواع المشروعات و غير المشروعات و بيان معانيها

tako da je neophodno objasniti vrste zakonitog (dozvoljenog) i nezakonitog (zabranjenog), kao i objašnjenje njihovih značenja,

koja su cilj, a objasnili su ga učenjaci u Šerijatu i njegovim propisima.

يسهل على الطالب **da bi se olakšalo učeniku**

koji proučava šerijatske propise i vjerska pitanja.

دركها **njihovu spoznaju**

i preciziranje, jer se terminološke stvari ne poznaju bez objašnjenja, pa zato kažemo,

و بالله التوفيق **a uz Allaha dž. š. je uspjeh.**

To je, kada Allah dž. š. dadne pa djela njegovih robova budu u skladu sa onim što On voli, i sa čim je zadovoljan.

Propisano (dozvoljeno)

Ima četiri vrste:

Prva vrsta je:

Fard (obaveza)

To filološki znači procjena (određivanje) i odsijecanje. Ovdje se misli na ono što je Allah dž. š. odredio i dodijelio svojim robovima od propisa. Uzvišeni Allah dž.š. kaže: "Sura- objavili smo je i obavezali njome..."⁴³, odnosno, odredili je i dodijelili u njoj propise. Biva sa značenjem (participa pasivnog) "mefrud" (propisan)

43) En-Nur: 1

kao što je "Halik" (Stvoritelj) sa značenjem "mahluk" (stvorenje). Imenica od toga je "feridah" (stroga obaveza), a množina "feraid".

Fard je stavio na prvo mjesto pošto je to kategorički i definitivni propis.

Druga vrsta je:

Vadžib (obaveza)

Izveden je iz "vedžebeš-šej'u vudžuben" što znači "lezime" (biti obavezno). "Vudžub" (obaveznost) znači nužnost, obavezno potčinjavanje osobe određenom činu koga mora ispoštovati praksom. Kod pravnik, to je osobni dug, i na to se misli ovdje. Spomenuo je vadžib prije sunneta iz razloga što Poslanik a.s. nije (nikada) ostavljao vadžib, za razliku od sunneta.

Treća vrsta je:

Sunnet

Filološki to znači "put-način" sa kojim se zadovoljno ili ne. Objasnićemo poslije detaljno, ako Bog da, šta to znači u pravno-šerijatskom smislu. Dao mu je prednost nad mustehabbom zato što ga Poslanik a.s. nije izostavljao, osim jednom ili dvaput, za razliku od mustehabba.

I četvrta vrsta je:

Mustehabb

Dolazi od "istehabbehu" što znači "ehabbehu" (zavolio ga je). To je ime za ono što je propisano pored farda i vadžiba. Pomenut je na ovome mjestu zato što

za njegovo prakticanje postoji nagrada, za razliku od mubaha.

و يليها **Ovu podjelu slijedi,**

odnosno, bliska joj je, u nekim rukopisima stoji "slijedi" i peta vrsta a to je:

Mubah

Dolazi od "ebahahu" tj. "ehallehu" (dozvolio ga je). Ima suprotno značenje od zabranjenog. Stavio ga je naprijed iz razloga što spada u propisano (dozvoljeno). Rastavio ga je od prethodno spomenutih (termina), zato što on ostaje u svom prirodnom osnovu-fundamentu, a to je "ibaha" (iskonska dozvola) kao osnova za gledanje na pravni status stvari. On se smatra dozvoljenim zbog toga što ga je Šerijat dozvolio.

في غير المشروع نوعان **U nezakonsko (nedozvoljeno) spadaju dvije vrste:**

Prvo:

Muharrem

tj. "haram" koji je nasuprot halalu (dozvoljenom). Dolazi od riječi "harumeš-šeje jahrumu haramen" (zabraniti ga). Stavio ga je na prvo mjesto zbog toga što predstavlja kategoričku i neopozivu zabranu za čiji dokaz nema nikakvog oponenta.

I drugo:

Mekruh.

Dolazi od (glagola) "kerih-teš-šeje keraheten i kerahijeten (mrziti, smatrati pokuđenim) pa je to "kerih" i "mekruh" (pokuđen), na glagolski oblik "selime". Spominje se na ovome mjestu zato što ne kvari neko djelo u potpunosti, ali ga umjesto lijepim, čini ružnim i pokuđenim, za razliku od mufside koji ga potpuno poništava (anulira).

و يليهما **A slijedi ih i treća vrsta**

a to je:

El-mufsid

To je suprotno "el-muslihu" (onaj koji čini nešto korektnim), kao što je i "el-mefsedeh" (šteta) suprotna "el-maslehah" (korist).

للعمل المشروع فيه **za dozvoljeni čin-radnju**

od "otpočeo je neki posao" kada ga počne raditi.

فالحل ثمانية أنواع **tako, dozvoljenih (halal) stvari ima**

osam vrsta.

Šest od njih su glavne a dvije su sporedne.

Fard

To je jedna od šest glavnih stvari. Utvrđen je dokazom u koji nema nikakve sumnje, tj. definitivnim, konačnim, kategoričkim dokazom, kao što je iman, i četiri rukna; " a to su namaz, zekjat, post i hadždž. Svaki od ovih ruknova utvrđen je na temelju definitivnog,

konačnog, kategoričkog dokaza, pa se zove kategoričkim i doktrinarnim fardom.

U mnogo slučajeva, fardom se naziva ono što se njegovim gubitkom gubi dozvola, kao što je pranje određenog dijela tijela, ili potiranje određenog uda, kod abdesta. On se naziva i praktičnim i idžtihadskim fardom.

Ovako se zove ako obuhvata neke dozvoljene stvari (mubahat) i nafile, utemeljene na dokazu u koji nema sumnje, kao što su riječi Uzvišenoga:” A kada se završi namaz, razidite se...”⁴⁵ i riječi: “...ako su u stanju da to učine, o otkupu se dogovorite.”⁴⁶, ipak značenje se određuje Njegovim riječima.

و حكمه i njegov propis je

tj. propis farda, jer propis dozvoljenih stvari (mubahat) i nafila nije isti kao propis farda.

الثواب بالفعل da ima sevap radi praktikovanja,

tj. rad-djelo u ime Uzvišenog Allaha, nakon spoznaje o njegovoj obaveznosti i srčano priznavanje istog.

والعقاب a kaznu,

znači na ahiretu. Što se tiče ovoga svijeta, onaj ko ga ostavi iz lijenosti i nemarnosti, smatra se fasikom (prestupnikom). A ako ga ostavlja iz omalovažavanja ili smatrajući to dozvoljenim, onda čini kufur (nevjerstvo).

44) To je poznato kod nas pod običajnim terminom “šarti”. Tako se ustalila mektebska praksa, a stoji i u ilmihalskoj literaturi da se za ruknove islama i imana upotrebljava termin “Šartovi imana i islama”. Pručak ovdje upotrebljava ispravan termin (ruknovi) sa kojim se barata u šerijatskom pravu.

45) El-Džumu’a: 10

46) En-Nur: 33

بالترك **ukoliko ga ostavi u cjelosti,**

بلا عذر **bez šerijatske isprike,**

kao što je prisila i sl., jer je osnova na kojoj se uspostavlja dužnost izvršavanja moć koja to olakšava, tako da obaveza prestaje njenim gubljenjem i izvršavanje na vrijeme (eda') se zamjenjuje naknadnim obavljanjem (kada).

والكفر بالإتكار **i nevjerovanje nijekanjem**

također,

في المتفق عليه **po konsenzusu**

ashaba, tabiina i učenjaka (mudžtehida), kao što je nijekanje namaza, posta i sl.

Vadžib

والواجب ما ثبت بدليل فيه شبهة **Vadžib (obaveza) je ono što je propisano nekategoričkim dokazom**

kao što je sadekatul-fitr, kurban i određenost (obaveznost) učenja "Fatihe" u namazu. Sve to je ustanovljeno na osnovu pojedinačnih (ahad) predanja.

و حكمه **a njegov propis**

tj. status vadžiba

حكم الفرض **je propis farda**

u pogledu prakticanja, znači; nagrade ako se čini u ime Uzvišenog Allaha, kazne na ahiretu ako se izostvi bez šerijatskog opravdanja. Što se dunjaluka tiče, onaj koji ga izostavi smatra se grešnikom, ako ga izostavlja smatrajući ga nebitnim, zbog toga što je ustanovljen na osnovu ahad predaje po kojoj nije obaveza (vadžib), po njegovom mišljenju, postupati.

كذا a također,

ako ga izostavi iz nemara, bez omalovažavanja, i bez izvrtanja značenja (te`vila), smatra se fasikom (grešnikom)

في الكشف u “El-Kešfu”

Međutim, ne smatra se fasikom (grešnikom) onaj ko ga ostavi, drugačije ga tumačeći, na što ga njegov idžtihad dovede do zaključka, kako je dotični hadis garib, daif, munker, ili je u suprotnosti sa Kur’anom.

كذا في شرح tako je u komentaru,

“El-Menara”. Valjda je ovo prije idžtihada poznatih pravnik mudžtehida i prije njihovog određivanja koje su to obaveze (vadžibi). Međutim, u naše vrijeme, pitanje je da li se to može smatrati drugačijim tumačenjem (te`vilom), pa razmisli o tome.

لا اعتقادا ne ideološki

tj., nije dužnost (vadžib) kategorički vjerovati u njegovu obavezu.

حتى لا يكفر tako da se ne proglašava nevjernikom

(izvedeno) od “kefferel-ulemau el-melahidete” sa tešdidom na “’ajnu” tj. proglasili su ih nevjernicima, ili od “ekferehu” tj., označio ga je posrednikom kufura u njegovom vjerovanju i govoru i pripisao mu ga. Ova-ko stoji u knjizi “Et-Tavabi`u lis-sarfi”.

جاحده onoga ko ga zaniječe

tj., onoga ko ga poriče nakon saznanja o njegovoj obavezi.

Sunnet

و السنة ما واطاب عليه النبي صلى الله عليه وسلم

Sunnet je ono što je Poslanik a.s. ustrajno radio

i njegovi pravedni nasljednici (el-hulefaur-rašidun) poslije njega, u smislu ibadeta, sukladno njegovim riječima: "Držite se moga sunneta, i sunneta pravednih halifa..." Sunnetom se ponekad naziva sunnet Poslanika a.s. i njegovih drugih ashaba, neka je na sve njih Allahovo zadovoljstvo, jer su oni autoriteti u vjeri, a njihov put je priznati put u njoj. Zato se kaže u Usulu: "Sunnet je utrti put u vjeri".

مع تركه ostavljajući ga

jednom ili dvaput u praksi, ili kod poučavanja, radi objašnjenja dozvole ostavljanja kako se ne bi stvorio pogrešan dojam da je on obavezan (vadžih).

Dijeli se na dvije vrste:

Sunnetul-huda (sunnet upute-ustaljena praksa)

To je (sunnet) kojeg je prakticirao da bi upotpunio vjeru. Njegovo izostavljanje povlači korenje i prijekor; kao što je neklanjanje u džematu, izostavljanje ezana, ikameta i sl. tako da je Muhammed čak rekao:

"Ako bi stanovnici nekog većeg naseljenog mjesta uobičajili izostavljanje ezana i ikameta trebalo bi im narediti da uče, pa ako bi to odbili i nastavili sa tom praksom, onda se protiv njih povede borba oružjem, jer ostavljanje vjerskih znamenja je omalovažavanje vjere."

Sunnetuz-zevaid (dodatni sunnet)

To je sunnet po kojem je lijepo postupati, ali njegovo ostavljanje ne povlači loše niti pokuđeno djelo; kao što je oduživanje ruku'a ili sedžde, ili Vjerovjesnikova a.s. praksa u načinu oblačenja, stajanja, sjedenja i sl.

و حكمه a njegov propis je

Ovako stoji u većini kopija . Zamjenica je muškog roda u vidu odnosne zamjenice koja se odnosi na riječi:

الثواب بالفعل لله تعالى والعقاب بالترك nagrada za prakticanje u ime Uzvišenog Allaha, a kazna za izostavljanje, odnosno, bez opravdanja

في الهدى u sunnetu upute-ustaljene prakse

tj. u pogledu ustaljenog uobičajenog sunneta, što znači da se ukorava zbog njegovog izostavljanja uz manji grijeh, ali ne u smislu da zaslužuje azab (patnju). Rečeno je da će mu biti uskraćen "šefa'at" (zagovornišvo Poslanika a.s.), a nije tajna da je gubitak toga osnova svakog azaba i patnje. Ovako se navodi u "Komentararu zubdetul-menar".

Mustehabb

Za njega se kaže i mendub, također,

ما فعله النبي صلى الله عليه وسلم je ono što je činio Poslanik a.s.

bilo da je to uradio u smislu ibadeta; kao što su nafile, ili u smislu običajne prakse, kao započinjanje pra-

nja desne strane u abdestu, i tome sl., ali njegova ustrajnost u tome nije bila kao u slučaju sunneta, tako da bi ga uradio

مرة و تركه مرة jednom, a ostavio drugi put.

da se ne bi pomislilo da je to od ustaljenih sunneta.

و أحبه Zavoljele su ga

U ovome je naznaka zašto je nazvan mustehabbom.

السلف selefije (prve, rane pravovjerne generacije muslimana).

od ashaba, tabiina i imama mudžtehida.

و حكمه الثواب بالفعل لله تعالى و عدم العتاب Njegov propis je nagrada (sevap) ako se učini u ime Uzvišenog Allaha i neprijekor

tj. bez kudenja i bez prijekora

بالترك ako se ostavi

bez omalovažavanja; bilo da se radi o ostavljanju svjesno ili iz zaborava ili greškom. Ovaj propis (hukm) ima i nafila. a ona je uzakonjeni ibadet, nama u prilog a ne protiv nas. Razlika između njega i nafila je u tome što se nafila može povezati sa onim što je pokuđeno, a to nije slučaj sa mendubom. Zbog toga možeš čuti kako kažu "pokuđena nafila", a ne kažu "pokuđeni mendub".

والمباح ما يخير العبد فيه بين الاتيان و الترك Mubah (dovoljeno) je ono u čemu je čovjek slobodan da bira između prakticanja i ostavljanja;

kao što je jelo, piće, spavanje, govor i sl. u neodređenim vremenima. On je specifičniji od halala, jer halal može da se poveže i sa pokuđenim, a mubah ne može. Nasuprot njega je "mahzur" (zabranjeno). To je

općenitijeg značenja od onoga što je suprotno od halala, a to je haram, jer se mahzurom može nazvati "mekruh kerahete tenzih" što nije slučaj sa haramom. Ovako spominje autor u nekim svojim traktatima (studijama).

و حكمه عدم الثواب و العتاب فعلا و تركا njegov propis je nepostojanje, kako nagrade tako ni kazne, ni u slučaju pakticiranja ni u slučaju ostavljanja,

tj. isto je da li ga uradio ili ostavio, ne nagrađuje se, a isto tako se ne kudi niti kori.

Haram

و المحرم ما ثبت النهي و Strogo zabranjeno (muharem) je ono za što je utvrđen propis zabrane a zabrana

فيه o njemu (haramu) je da se ne praktikuje i ne radi

بلامعارض bez kontradokaza

tj. ono čija zabrana je uspostavljena dokazom kome se ne protivi drugi dokaz koji mu je suprotan; kao što je slučaj pijenja alkohola, bespravnog ubistva, zinaluka i sl.

و حكمه الثواب بالترك لله تعالى Njegov propis je postizanje sevapa (nagrade), ukoliko se ostavi u ime Uzvišenog Allaha,

tj., tražeći Njegovo zadovoljstvo i bojeći se Njegove kazne.

و العقاب بالفعل i kazna zbog činjenja, ukoliko ne postoji šerijatsko opravdanje.

الكفر بالاستحلال a nevjerovanje za onoga ko ga smatra dozvoljenim (halal)

i nijekanje konsensusa kao u slučaju pomenutih primjera.

Mekruh

و المكروه ما ثبت النهي فيه Pokuđeno (mekruh) je ono za šta postoji zabrana,

jer je njegova zabrana ustanovljena na osnovu ahad (pojedinačne) predaje ili kijasa (analogije), a ne Kur'anom, sunnetom, konsenzusom ummeta, i sl. kao što je oblačenje brokata, jahanje konja za žene, jedenje konjetine i sl.

مع المعارض uz kontradokaz.

tj., uz protivdokaz koji je došao sa ahad-pojedinačnom predajom ili kijasom-analogijom.

وحكمه الثواب بالترك الموصوف Njegov propis (hukm) je postizanje sevapa (nagrade) ukoliko se ostavi, ono što je proglašeno mekruhom Allahovim opisom و خوف العقاب بالفعل strahujući od kazne ako se učini, pri slobodnom izboru.

و عدم الكفر بالاستحلال ne izlazi iz vjere ako se progla-si dozvoljenim (halalom),

On se dijeli na dvije vrste:

Prva je:

Mekruh kerahete tahrir

On je haramu bliži, po mišljenju Ebu Hanife, da mu se Allah smiluje, i Ebu Jusufa, da se i njemu Allah smiluje. Ovaj mekruh je po Muhammedu haram, iako to nije izgovorio zbog nepostojanja definitivnog, konačnog dokaza. Kod njega se haram zove ono što se mora ostaviti, ako je to utvrđeno na osnovi konačnog, definitivnog dokaza, a ako ne, onda se zove mekruh kerahete tahrir. Isto kao što se ono što je obaveza činiti, zove fardom ako je uspostavljeno na definitivnom dokazu, a ako nije onda se zove vadžibom.

I druga vrsta je:

Mekruh kerahete tenzih

On je halalu bliži.

Mufsid

والمفسد هو الناقض للعمل المشروع فيه Mufsid je ono što
iznutra anulira neko djelo,

kao što je "ljudski govor" unutar započetog namaza i sl. kao što će doći poslije, ako Bog da.

و حكمه العقاب بالفعل عمدا njegov propis (hukm) je ka-
zna ako se učini svjesno,

tj. namjerno

و عدمه i nekažnjavanje,

tj., nema kazne ako se učini.

سهوا greškom.

ili zbog nekog drugog opravdanog razloga.

ثم اعلم I znaj!

Ponovio je ovu riječ radi akcentiranja i naglašavanja da se objašnjenjem propisanog i ostalog (pomenuta terminologija iz metodologije isl. jurisprudencije), ima za cilj pojasniti namaz koji to u sebi sadrži.

Salat (namaz) je imenica koja se stavlja umjesto infinitiva, pa se kaže "salla salaten" a ne kaže se "taslijeten", a on (salat) filološki znači dova (molitva). Pravno, terminološki to je zbir specifičnih činova i radnji, pod određenim uvjetima u određenim vremenima. To se misli, u osnovi, na pet propisanih namaza i sljedbeno na vadžibe, sunnete i nafile. Obaveza propisa namaza je utvrđena Kur'anom, sunnetom i konsenzusom islamskog ummeta. Da bi bio obavezan uslovi su islam, pamet i punoljetstvo, pošto je u Usulu utvrđeno da je ovo troje sfera zaduživanja šerijatskih propisa. Što se tiče riječi Poslanika a.s.: "Naređujte djeci namaz u njihovoj sedmoj godini, a istucite ih radi njega u desetoj godini..." tumače se podučavanjem i navikavanjem...

Onaj ko zaniječe njegovu obavezu, kjaфир (nevjernik) je, zbog toga što je namaz propisan definitivnim dokazima, koji ne dopuštaju nikakvu sumnju. Njegov status nijekanja je da se time postaje renegat, otpadnik od vjere. Onaj ko ga ostavi namjerno iz lijenosti, fasik (prijestupnik) je i zatvara se dok ne projklanja, jer se zatvara zbog ljudskog hakka (prava), pa prema tome zbog Allahovog hakka je i preče da se zatvori.

Rečeno je, također, da se udara dok mu krv ne poteče, forsirajući kaznu.

Rečeno je, također, da se materijalno globi, ako kađija ili velija smatraju da bi u tome mogla biti korist, i to je po našem (hanefijskom) mišljenju.

Kod Šafije Malika i Ahmeda takva se osoba ubija.

Kod prve dvojice se ubija "hadden"; kao kazna za ostavljanje namaza, a kod Ahmeda "kufren"; zato što je tim činom izišao iz vjere.

Nevjernik koji se vidi da ga (namaz) klanja u džematu, smatraće se muslimanom jer je džemat svojstven samo ovom ummetu, za razliku od namaza pojedinačno, ili drugih ibadeta, jer oni postoje i kod drugih naroda (vjera). U osnovi nije dozvoljena zamjena i zastupništvo u namazu; personalno, niti materijalni iskup. (d)

جامعة للأربعة sadrži četiri kategorije

a to su fard, vadžib, sunnet i mustehabb.

شرعا pravno (šerijatski)

tj., u pogledu obaveznosti i zaduženja od strane Šerijata,

و قد يوجد الأربعة الأخر a može sadržavati i četiri druge kategorije,

tj., mubah, haram, mekruh i mufsid,

فيها تبعا u sebi sljedstveno

tj., ne u pogledu obaveznosti i zaduženja.

فلا بد من تفصيل zato je nužno detaljno objašnjenje

svake od osam pomenutih kategorija,

و تعدادها بطريق الاختصار i njihovo cjelokupno pobrojanje

و الاختصار i sižeiranje

u pogledu konstrukcije

مرتباً raspoređujući to

objašnjenje, tako da odgovara siže u redoslijedu,
على ثمانية أبواب na osam poglavlja,
gdje će svako poglavlje biti posvećeno jednoj pome-
nutoj vrsti,
تيسيرا للمؤمنين da bi se olakšalo vjernicima,
oslobađajući ih od traganja po mnogobrojnim opšir-
nim izvorima.

Prvo poglavlje

Poglavlje o farzovima Posebno vezanim za namaz.

Njih ima petnaest. Neki su vanjski,

tj., nalaze se van namaza i nazivaju namaskim šartovima (uvjeti). jer ako postojanje nečega ovisi o postojanju nečega drugoga, u smislu da ono biva nakon što bude to drugo, onda se ovo što ovisi naziva "ma'lul" (uslovljeno), a ono od čega ovisi naziva se "illeh" (uzrok). To može biti izvan uslovljenog, i ne utiče na njegovo postojanje, i to se naziva šartom (uvjet); kao što je čistoća za namaz ili da utiče na njega i naziva se "fa'il" (subjekt) kao što je musallija (klanjač), ili da bude unutar uslovljenog pa se zove "džuz" (dio), "šatr" (dio-polovina) ili "rukn" (sastavni dio), kao što je "er-ruku'u" u namazu. Neki su unutar namaza, te se dio njih stvarno naziva ruknovima namaza, a dio statusno (uslovno).

Što se tiče vanjskih

tj., namaskih šartova, njih ima

osam.

Prvi je:

Vrijeme

Stavio ga je na prvo mjesto, jer namaz ne postaje obaveza prije vremena. On, zaista, postaje obaveznim sa početkom namaskog vremena, za onog ko nije spriječen, a za onog ko ima ispriku, na kraju njegovog vremena.

Vrijeme sabaha je od pojave druge zore koja se naziva "prava zora" do izlaska sunca, vrijeme podneva je od trenutka kad sunce prođe zenit (zeval) pa dok se sjenka nečega ne udvostruči, ne računajući sjenu zevala. Najbolji i najispravniji način da se to utvrdi je usaditi štap na nekom ravnom mjestu, pa se obilježi dokle je došao hlad. Dok god se sjenka skraćuje, to je znak da se sunce diže, i to je vrijeme prije zevala. Kad se sjenka počne produžavati to je znak da je sunce prešlo tačku zenita i to je vrijeme poslije zevala. Kad hlad stane, niti se povećava niti smanjuje to je vrijeme "zevala". Od obilježeno mjesto do štapa je sjenka zevala.

Kod Ebu Hanife, da mu se Allah smiluje, po jednom rivajetu (predanju) od Ebu Jusufa, zadnje vrijeme podneva je kada se hlad nečega udvostruči. Kaže Ebu Jusuf, Muhammed i Šafija, a to je jedan rivajet Muhammeda i El-Hasena od njega (Ebu Hanife): "...kada sjenka nečega bude njegove dužine ne računajući hlad zevala." U rivajetu Esed b. 'Amra i El-Hasena od njega, također: "...kada hlad nečega bude njegove dužine, završava vrijeme podneva, a ne nastupa vrijeme ikindije sve dok hlad ne bude svoje dvostruke dužine." Po ovome rivajetu (predanju) postoji jedan neupotrijebljen međuvakat.

Vrijeme ikindije nastupa kada hlad nečega dostigne svoju dvostruku dužinu pa sve do zalaska sunca. Vrijeme akšama je od zalaska sunca do nestajanja večernjeg rumenila (eš-šefek), a to je kod Ebu Hanife momenat bijelila koje nastupa poslije rumenila, i po tome se daje fetva u Mezhebu.⁴⁷ Čak se prenosi da se Ebu Hanife vratio ovom mišljenju kada je spoznao da većina ashaba tumače "eš-šefek" kao večernje rumenilo.

Vrijeme jacie namaza i vitara je od nestanka večernjeg rumenila pa do sabaha. Po pitanju krajnjeg vremena postoji konsenzus, dok se po pitanju početka vremena razilaze oko tumačenja "eš-šefeka".

Ovo je kod Ebu Hanife početak vremena vitara, a kod njih dvojice za jaciju. Vrijeme vitara je poslije jacie, pa do sabaha. To je temeljeno na njegovom mišljenju, po jednom rivajetu od njega, u kome drži da su vitre fard, dok je kod njih dvojice sunnet, kao što će biti objašnjeno, ako Bog da, u poglavlju o vadžibima. Rezultat ovog razlaza se ogleda u dva slučaja.

Prvo:

Ako klanja vitre prije jacie, u zaboravu, ili klanja jaciju i vitre, pa otkrije da je jacija pokvarena a vitre ni-

47) Ovdje leži odgovor onima koji hoće predstaviti imama Ebu Hanifu kao jedinog imama za slijedenje. U hanefijskom mezhebu (pošto imamo širok dijapazon unutarmezhebskog razmimoilaženja) imamo slučajeva gdje su se Ebu Jusuf i Muhammed složili u nekim pitanjima, za razliku od Ebu Hanife, pa se u Mezhebu to mišljenje uzima kao preferirano i po njemu se postupa, a ostavlja se mišljenje Ebu Hanife. Dakle, u ovom idžtihadskom dijelu isl. šerijatskog prava, nema obavezne "svetosti" jednog mišljenja na koje se trebaju prisiliti svi ostali, inače se računaju od onih koji su promijenili mezheb, pošto bi nas to dovelo do situacije da i Imama mezheba, Ebu Hanifu, proglasimo mezhepskim konvertitom.

su. Vitre su kod njega (Ebu Hanife) važeće, jer redosljed ne obara njihovu validnost, pa će se naklanjati samo jacija. A po njima dvojici ponoviće se i vitre pošto se redosljedno klanjaju iza jacije i nisu ispravne ako se klanjaju prije jacije.

Drugo:

Redosljed je obavezan između vitara i propisanih (fard) namaza, tako da nije dozvoljeno klanjati sabah, po njemu, dok se ne klanjaju vitre, a po njima dvojici, to je dozvoljeno pošto nema redosljeda između fardova i sunneta. Nije obaveza jacije i vitara za onoga ko ne prisustvuje u njihovim vremenima, kao ako bude u mjestu u kojem se pojavljuje zora onako kako sunce zalazi, ili prije nego što nestane večernjeg rumenila (šefek), zbog nepostojanja uzroka i uvjeta, a to je vrijeme.

Vrijeme teravije je od jacije do zore. Neki su rekli da je poslije jacije i vitara, a neki da je njeno vrijeme tokom cijele noći; prije i poslije jacije, i prije ili poslije vitara jer se ona smatra "kijamul-lejl" (noćni namaz).

Ovo su fardovi namaskih vaktova. U njima je mustehabb (lijepo):

Odgoditi sabah toliko da se može proučiti četrdeset ajeta i ponoviti namaz ako se pokaže da mu je abdest neispravan. ⁴⁸ Poslanik a.s. je rekao: "Sačekajte sa klanjanjem sabaha da se razdani ⁴⁹, jer je za to veća nagrada." ⁵⁰

48) Tj., u preostalom vremenu do izlaska sunca.

49) Naravno ne čeka da svane, nego da se ukaže i rasprostire bjelilo, tako da se može prije izlaska sunca normalno po sunnetu klanjati učeći tertilom šezdeset ili četrdeset ajeta, i da ostane još toliko vremena do izlaska sunca da se može ponoviti abdest i opet klanjati na

Sačekati sa podnevom u ljetno vrijeme da zahladi zbog vrućine, jer je Poslanik a.s. rekao: "Sačekajte sa podnevom u ljetno vrijeme da zahladni, jer je jaka vrućina zapah džehennema!"

Odgoditi jaciju do kraja prve trećine noći, i odgoditi vitre do pred zoru za onoga ko je siguran da će se probuditi.

Također, lijepo je požuriti sa podnevskim namazom i akšamom, po zimi, kao i sa ikindijom i jacijom, kada je oblačno, zbog mogućnosti da odgađanje ikindije uđe u pokuđeno vrijeme, a da na jaciji bude manje džemata zbog eventualne kiše i blata.

Ostali namazi, izuzimajući dva pomenuta, klanjaju se kasnije kada je oblačno, jer nema pokuđenosti u odgađanju sabaha i podne namaza, a za akšam postoji bojazan da se klanja prije zalaska sunca zbog velike tame (nejasnoće), pa se zato odgađa.

Što se tiče pokuđenih vremena, u tri (vremena) nije dozvoljeno klanjati fard ni nafilu, niti učiniti sedždet-tilaveh, osim ako je učeno u tim vremenima, niti dženazu namaz osobi koja je donesena prije tih vre-

takav način ako bi se desilo da pokvari namaz. U ovom iščekivanju namaza do ove granice je praktična korist povećanja džemata, a u isto vrijeme olakšava se i skraćuje vrijeme čekanja onome ko hoće da stekne sevap koji se navodi u predanju Enesa, Allah bio zadovoljan s njime, a u kojem se kaže:

"Ko klanja sabah u džematu, a zatim ostane sjedeći da veliča Uzvišenog Allaha dž.š. zikrom dok ne izađe sunce, potom klanja dva rekjata nafile, imaće nagradu kao da je obavio potpuni hadždž, i potpunu 'umru."

Za žene kojima nije obaveza džemat nego im je vrednije da klanjaju namaz u kući, najvrednije je klanjati sabah odmah prije razdanjivanja. 50) Oni, koji kažu da sabah treba klanjati u početku vremena, ovaj hadis tumače tako da kažu: "Oduljite s učenjem sve dok se ne razdani!"

mena, a to su kod izlaska sunca, kada je ono u zenitu (na sredini neba), i kad zalazi.

Izuzima se ikindija toga dana. Nju je dozvoljeno klanjati i tada ako je nije prije klanjao, mada ju je mekruh odgađati do tog vremena. Namaz nije dozvoljen u ovim vremenima, zbog zabrane spomenute u hadisu, a temelji se na tome da su to vremena u kojima obožavaoci sunca vrše obrede svoga obožavanja.

U tri vremena je dozvoljeno naklanjavanje prošlih namaza, klanjanje dženezeha i činjenje sedždetut-tilaveh, a nisu dozvoljene nafile. A to su:

Vrijeme poslije zore pa do klanjanja sabaha, osim sabahskog sunneta, koji doista nije pokuđen.

Vrijeme poslije klanjanja sabaha pa do zalaska sunca.

Vrijeme nakon klanjanja ikindije pa do zalaska sunca.

U sedam vremena je pokuđeno klanjati, bilo da se radi o nafili ili prošlom namazu, dok imam ne završi sa namazom, a to je:

Kada imam započne džumu'ansku hutbu,

Za vrijeme dvije bajramske hutbe,

Za vrijeme hutbe namaza za kišu,

Za vrijeme tri hadžske hutbe (mevsim hadždža).

U "En-Nihaji" stoji da propušteni namaz nije mekruh klanjati u ovim vremenima po mišljenju većine šejhova.

Drugi šart:

Čistoća tijela

Naveo ga je izrazom koji se pominje u knjigama starih klasičara (selefija). U "Sihahu" se navodi: "bedenul-insani" znači "džeseduhu" (njegovo tijelo). Zbog toga, ne može se reći ono što je Tadžuš-Šerī'ah naveo u glo-

si svoje knjige prenoseći iz "El-Faika" da udovi ne ulaze u sastav "bedena" a ulaze u sastav "džeseda".

Filološki, "et-tahareh" znači uopćeno "čistoća". U šerijatsko-pravnom smislu, to je stvarna čistoća od nečisti, bila ona stvarna "hubs" ili fiktivna "hades", stane kada se je bez abdesta ili se treba okupati (uzeti gusul).

Čistoća se u pogledu ovog drugog, dijeli na veliku, njeno posebno ime je "gusul" (kupanje), a njega uslovljava "veliki hades", i malu a njeno posebno ime je "abdest" koji kviri "mali hades". Ovdje spada još jedna vrsta čišćenja a to je "tejemmum", to je statusno-fiktivno čišćenje, koje zamjenjuje obadvoje (abdest i gusul) ili svako od njih posebno. (sh)

Fardovi gusula su tri:

"El-madmada", a to je ispiranje usta vodom.

"El-istinšak", ispiranje nosa, ušmrkivanjem vode u nos.

Sapiranje čitavog tijela, a ne njegovo trljanje kako smatra Malik.

Pod gusulom se podrazumijeva polijevanje vodom čitavog tijela dokle ona može doprijeti bez teškoće; kao što je unutar glavića po najispravnijem mišljenju, pupka, brkova, obrva, čitave brade, vanjskog dijela ženskog polnog uda, tako da ako ostane tačka na tijelu do koje nije došla, gusul nije upotpunjen, ali se ne misli na ono u čemu postoji teškoća, kao što je npr. oko ili rupa, rana, ili raspletanje pletenica žene i njihovo kvašenje ako je korijen pokvašen, po najispravnijem mišljenju. Međutim, ako su bile raspletene, onda ih je dužnost oprati. Što se tiče muškarca, ako mu je kosa opletana, najbolje je iz predostrožnosti to smatrati vadžibom (obavezom).

Sunneti su mu:

Započeti sa nijjetom i "Bismillom",

Oprati ruke,

Oprati i ukloniti nečistoću sa tijela, ako ima,

Uzeti abdest bez pranja nogu, ako se kupa u nečem u čemu se skuplja voda, a ako se kupa na ravnom i tome sličnom oprao i noge,

Prosuti vodu po čitavom tijelu tri puta započinjući desnim ramenom, zatim lijevim, potom po glavi, po najispravnijem mišljenju, zatim oprati noge, ako nisu oprane prilikom uzimanja abdesta, da bi se tako abdest upotpunio a one oprale upotrijebljenom vodom.

Trljati udove prilikom pranja jer je sunnet upotpuniti fard na njegovom mjestu, a to je trljanje.

Dozvoljeno je prilikom gusuljenja, prenošenje vlage sa jednog dijela tijela na drugi, prilikom kupanja, ukoliko je ta vlaga u vidu kapi, dok u abdestu to nije dozvoljeno.(sh)

Četiri su vrste gusula: fard, sunnet, mustehabb i vadžib.

Ima pet situacija kada je kupanje fard:

Nakon ejakulacije u snu,

Nakon polnog općenja i ostalog što ima njegov status,

Nakon doticaja polnih udova (muškog i ženskog) bez ejakulacije,

Nakon menstruacije i

Nakon porođajnog čekanja.

Četiri su situacije kada je kupanje sunnet:

Za džumu namaz

Za ramazanski i kurbanski Bajram, i

Kod oblačenja ihrama.

Mustehabb (lijepo) se okupati, također, u četiri prilike:
Nakon puštanja krvi hidžamom,

U noći Berata,

U noći lejletul-Kadra, i

U noći Arefata.

Vadžib se okupati u jednom slučaju, a to je kupanje kjafera kada primi islam, ako se nije okupao od džunupluka. A ako se okupao, pa primio islam, onda je mustehabb. (n, fh)

Prema tome, mustehabb se okupati u pet situacija.

Četiri su abdeska farda

Prvo:

Pranje lica koje obuhvata dio na koji upućuje njegovo jezičko značenje, a to je odakle kosa niče, uglavnom, do ispod brade, dužinom, i od uha do uha, širinom. Ispravno je, da ako je bez brade, onda pere sve, a ako ima bradu, onda nije obaveza prati ono što je ispod brade. Isto tako, nije obaveza da dospije voda ispod brkova i obrva, jer je mjesto farda prekriveno sa nečim što ga odvaja, tako da se ni u kom slučaju ne sučeljava sa onim koji ga gleda, ne vidi se, tako da sa njega spada fard i prelazi na zaklon kao što su dlake glave.

Drugo:

Pranje jednu po jednu ruku, jedanput, sa laktovima, na način da se uzme posuda lijevom rukom i polijeva voda po desnoj, a zatim uzme posudu desnom rukom i polijeva po drugoj. Ovako isto se postupa ako je posuda velika, a on ima malu, stim da ne stavlja skupljene prste lijeve ruke u veliku posudu. Poliče po desnoj šaci a potom trljati prste da se očiste. Potom će desnom rukom zahvatiti vodu iz posude i oprati lijevu.

Treće:

Pranje nogu do članaka, jedanput.

Prljavština koja se nađe na udovima koji se peru u abdestu, kao i ona od muhe i buhe, te boja koja zaostane od kne, ako nije masivna, ne sprečava čišćenje; bilo da se radi o abdestu ili gusulu, kao ni hrana između zuba, jer ona ne sprečava dopiranje vode.

Razišli su se po pitanju tijesta i zemlje, a rezultat razilaženja se gradi na mogućnosti da li to sprečava dopiranje vode do tijela ili ne.

Tijesan prsten se skida ili okrene, da bi voda došla ispod njega.

Četvrto:

Potiranje četvrtine glave jedanput, po rivajetu Et-Tahavijje i El-Kerhija od Ebu Hanife, ili koliko su tri ručna prsta, po rivajetu Hišama od Ebu Hanife, novom vodom ili ostatkom, nakon pranja nekog uda, ne nakon potiranja, osim ako voda kaplje, niti uzeta sa opranog ili potranog uda. Ne mora se obnavljati potiranje nakon brijanja glave, niti se obnavlja gusul nakon brijanja obrva, skraćivanja brkova ili odsijecanja nokata.

Sunneti su mu:

Počinjanie sa nijetom, odnosno odlukom srca da se uzme abdest ili ukloni "hades" (stanje kada se treba okupati ili uzeti abdest) i obavi čišćenje.

Započeti sa Allahovim imenom, odnosno reći:

بِسْمِ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى دِينِ الْإِسْلَامِ

(U ime Allaha, Veličanstvenog i neka je hvala Allahu na vjeri islamu.). To se izgovara prije pranja analnog otvora, jer je to od uvodnih radnji abdesta, a i poslije toga, radi opreznosti, neposredno prije abdesta. (d)

Započinje se sa pranjem ruku do članaka. Sunnet je započeti sa pranjem ruku, a samo pranje je fard. Zato se ne mora ponavljati ako opere ruke do lakata.

Istrljati zube desnom rukom sa misvakom, poznatim drvetom, ukoliko se ima, ili prstima, ukoliko se nema, svejedno hoće li započeti sa gornjim zubima ili donjim, sa desna ili lijeva, uzduž ili poprijeko ili obadvoje.

Sunnet je izapiranje usta posebnom vodom, i nosa posebnom, tri puta (madnada i istinšak), napadno pretjerujući u tome, da bi voda dospjela duboko u grlo i nos, osim ako posti, tada ne smije pretjerivati zbog mogućnosti kvarenja posta.

Sunnet je prožimanje brade na način da se provuku prsti kroz nju, ispod pa naviše, nakon trećeg pranja.

Prožimanje i pranje između prsta ruku, na način da se isprepletu prsti, također i između prsta nogu, tako da se malim prstom lijeve ruke započinje pranje desne noge i završi sa malim prstom lijeve noge, ispod, nakon trećeg pranja. Ovo je postupak u slučaju ako voda dolazi do između prstiju, bez prožimanja, međutim ukoliko ne dolazi onda ta radnja postaje fard.

Tri puta oprati sve abdeske udove i mjesta koja se peru.

Potiranje čitave glave jedanput, tako da se stave šake i prsti na prednji dio glave, a zatim potare unazad prema zatiljku na način da se obuhvati čitava glava. Na taj način se ne računa da je to obavljeno sa "upotrijebljenom vodom" (ma'un musta'mel) jer postoji konsenzus da voda ne prelazi u to stanje sve dok je na dijelu tijela (dakle, dok ne spadne).

Potiranje unutrašnjosti ušiju sa dva kažiprsta a vanjski dio sa palcima, vodom koja je ostala na rukama na-

kon potiranja, jer je Poslanik a.s. rekao: "Uši su dio glave."

Redosljedno pranje, onako kako ga je Zakonodavac eksplicite pomenuo, a Poslanik a.s. objasnio i praktično pokazao redosljed, ustrajno se pridržavajući toga. Ta njegova praksa je praktični dokaz i spada u domen praktičnog sunneta

Neprekidanje radnji abdesta, tako da pranje ili potiranje slijedećeg uda ili mjesta, bude prije, nego se prethodni dio osuši.

Mustehabbi abdesta su:

Započinjanje abdeskih radnji sa desne strane.

Potiranje vrata bez grla, jer je to potiranje novotarija (bid'at).

Adabi abdesta su:

Okretanje prema kibli po njemu (Ebu Hanifi).

Trljanje dijelova (koji se peru).

Stavljanje malih prstiju u uši.

Uzeti abdest prije namaskog vakta, ako nema kakve zapreke.

Okretanje prostranog prstena.

Uzeti abdest bez ičijeg pomaganja.

Ne razgovarati prilikom uzimanja abdesta.

Sjediti na povišenom mjestu, kako bi se sačuvao od upotrijebljene vode.

Uz srčani nijjet izgovoriti ga i jezikom.⁵¹

Izgovoriti i spomenuti Allaha dž. š. kod pranja svakog za to određenog dijela tijela.

Doviti dovama, koje su došle predajom,⁵² kod pranja

51) Izgovor nijjeta spada po hanefijskom mezhebu tek u adabe. Međutim, u našim mektebima i vjerskoj poduci se prenatlašteno for-

svakog za to određenog dijela tijela. Kod ispiranja usta reći:

اللهم أعني على تلاوة القرآن وذكرك و شكرك و حسن عبادتك

(Gospodaru, pomози mi da Kur'an učim, Tebe spominjem, Tebi se zahvaljujem i da Tebi lijepo ibadet činim).

sira kao da je fard, pa djeca ako uče išta, onda uče jezički izgovor nij-jeta pojedinih propisanih namaza, sunneta i nafila, i to na arapskom jeziku, a ilmihali koji sadrže osnovne poduke vjere, od svih namaskih dijelova najtransparentije ističu jezičku formu nijjeta namaza. Lijepo bi bilo uskladiti to davanjem primata prečem nad prijekim.

52) Ovdje navode predanje od Enesa, Allah bio zadovoljan s njime, u kome se prenosi da je Vjerovjesnik a.s. rekao:

„Priđi Enese, da te poučim odredbama abdesta’. Prišao sam a on je prilikom pranja ruku proučio: ‚U ime Allaha. Zahvala pripada Allahu. Nema snage ni moći do u Allaha.’ Kada je učinio istindža’ rekao je: ‚Gospodaru, očuvaj moje stidno mjesto (od grijeha), i olakšaj mi moje stanje i posao.’ Kada je uzimajući abdest ispirao nos dovio je: ‚Gospodaru moj, potpomogni me mojim dokazom i ne zabrani mi miris dženneta.’ Kod pranja lica dovio je: ‚Gospodaru moj, obijeli lice moje na Dan kada budeš bijelio neka lica.’ Kod pranja ruku, također: ‚Gospodaru, knjigu mojih djela, daj mi u moju desnicu.’ Potirući rukom mesh po glavi izgovarao je: ‚Gospodaru moj, spasi nas Tvojom milošću, otkloni od nas Tovju patnju.’ Kod pranja nogu rekao je: ‚Gospodaru moj učvrsti moje noge na Dan kada se budu spoticale.’ Onda je rekao:

‚Enese, tako mi onoga koji me poslao sa istinom, svaki Alahov rob, ako ovo izgovori kod uzimanja abdesta, Allah će mu stvoriti meleka, kod svake kapi koja mu kapa sa i između prsta, koji će Ga slaviti i veličati sa sedamdeset jezika. On će imati sevap od toga do Sudnjeg dana.’”

Ovaj hadis bilježi Ibni Hibban. U lancu prenosilaca je ‘Ubbad b. Suhajb čiju biografiju pominje Hafiz hadisa Ez-Zehbi pa kaže: “Rekao je Ibnul-Medini: ‚Propalo je njegovo poznavanje hadisa’. Buharija, Nesajja i neki drugi kažu: ‚On je “metruk” (odbačen kod primanja hadisa). Sam Ibnu Hibban kaže: ‚Bio je misionar kaderija. Prenosi takve bedastoće koje ako čuje najobičnijii početak, diletant u toj

Kod ispiranja nosa:

اللهم أرحني من رائحة الجنة

(Gospodaru, namiriši me džennetskim mirisom.)

Kod pranja lica:

اللهم بيض وجهي يوم تبيض وجوه و تسود وجوه

(Gospodaru, obijeli moje lice na dan kada će neka lica bijeliti a neka crniti.)

struci, odmah će znati da su to izmišljotine...”

Imam Ibnul-Kajjim kaže: “Ne pamti se od Poslanika a.s. da je prilikom uzimanja abdesta dovio osim “et-tesmije” (pominjanje Allahovog dž.š. imena). Hadisi koji govore o dovama prilikom abdesta su lažni i izmišljeni. Ništa od toga nije dovio Poslanik a.s. Niti je to poučavao koga, niti je došlo od njega pouzdanom predajom išta osim pomenute “tesmije” na njegovom početku i na kraju: “Svjedočim da nema drugog boga osim Allaha Kome nema ravna, i svjedočim da je Muhammed a.s. Njegov rob i Poslanik. Gospodaru moj učini me od onih koji se kaju i od onih koji se čiste.” Ovaj hadis prenosi Muslim, osim zadnje rečenice u poglavlju “Et-Tahare”. Zadnju rečenicu bilježi Tirmizija kao hadis koji ocjenjuje: “Sened ovoga hadisa je poremećen, i nije dovoljno pouzdan.”

Spominje se međutim još i hadis Ebu Musaa El-Eš’arije, Allah bio zadovoljan njime, koji je rekao: “Došao sam Poslaniku a.s. u vrijeme uzimanja abdesta. Abdestio se govoreći dovu:

اللهم اغفر لي ذنبي، و مسح لي في داري، و بارك لي في رزقي

(Allahummagfirli zenbi, ve vessi’ li fi dari, ve barik li fi rizki.)

„Gospodaru moj, oprosti mi moje grijehе, razrahati me u mojoj kući i podaj bereket u mojoj nafaki.”

Rekoh mu: „Allahov Poslaniče čuo sam te da doviš to i to.” On odgovori: „A zar je nešto izostavljeno?”

Ovaj hadis prenosi Nesaija i Ibnus-Sunni sa vjerodostojnim lancem prenosilaca. Međutim, Nesaija ga prenosi u poglavlju: “Ono što se učī poslije abdesta”, tako da je obadvoje moguće, da je to dova za vrijeme abdesta ili poslije njega, kao što smatra En-Nevvevi.

Kod pranja desne ruke:

اللهم أعطني كتابي بيمينى وحاسبني حسابا يسيرا

(Gospodaru, podaj mi knjigu mojih djela u desnicu, i obračunaj me lahkim obračunom.)

Kod pranja lijeve ruke:

اللهم لا تطعني كتابي بشمالى ولا من وراء ظهري

(Gospodaru, ne daj mi knjigu mojih djela u ljevicu, niti iza leđa.)

Kod potiranja glave i ušiju:

اللهم اجعلني من الذين يستمعون القول فيتبعون أحسنه

(Gospodaru, učini me od onih koji slušaju govor i slijede ono što je najljepše od njega.)

Kod potiranja vrata:

اللهم أعتق عنقي من النار

(Gospodaru, oslobodi moj vrat od vatre.)

Kod pranja nogu:

اللهم ثبت قدمي على الصراط يوم تزل فيه الأقدام

(Gospodaru, učvrsti noge moje na "Sirat -čupriji" na Dan kada se noge budu klizale.)

- Donijeti salavat na Vjerovjesnika a.s. nakon uzimanja abdesta i da potom izgovori:

اللهم اجعلني من التوابين و اجعلني من المتطهرين

(Gospodaru, učini me od onih koji se kaju i koji se čiste.)

Da se poslije toga napije od preostale vode, stojeći, okrenut prema kibli. Neki su čak rekli da nije dozvoljeno piti stojeći, osim u ovom slučaju i kod pijenja vode Zemzem.

Abdest ima i druge propise-adabe. kao i mekruhe, a pomenuti su u obimnijim knjigama.

Istindža⁵³

(Pranje - čišćenje analnog i prednjeg otvora nakon velike i male nužde)

Kao uvodni dio abdesta smatra se pranje nakon velike ili male nužde, kako je već spomenuto. To je sunnet. Istindža⁵³ je traženje odstranjivanja nečisti, koja izađe iz stomaka kao što je mokraćna, izmet, sperma i sluz koja joj prethodi kod polnog snošaja, ili sluz koja se luči nakon napornog mokrenja ili krv koja poteče iz dva prirodna otvora. Ne mora se obavljati čišćenje nakon puštanja vjetra, jer on nije nečist, iako izlazi iz stomaka. Čišćenje onoga što ne izlazi iz stomaka na dva prirodna otvora za izbacivanje fekalija, ne naziva se istindža⁵³.

Može se očistiti kamenom, drvetom i zemljom. Time se briše čmar, dok se ne očisti, bez obzira na broj brisanja, jer se za udovoljavanje ovoga sunneta uzima u obzir otklanjanje nečisti, a ne broj pokušaja. Ako se ostvarila čistoća nakon samo jednog potiranja, to je dovoljno, i obratno; ako se ne očisti sa tri potiranja nastavlja se još. U ljetnom periodu prvo se, zbog predostrožnosti da se ne uprljaju testisi koji su spuštani zbog ljetne vrućine, potire prema nazad (idbar), drugi put se potire prema naprijed (ikbal), i treći put prema nazad, ponavljajući čin čišćenja. "Idbar" je dakle, povlačenje predmetom kojim se čisti nazad, a "ikbal" suprotno tome. Zimi se prvim

53) Terminološko značenje ove riječi je: **"Otklanjanje izmeta, nečisti, sa tečnošću (vodom) ili njeno umanjivanje sa tvrdim predmetom (kamenom), odnosno, to je upotreba kamena ili vode..."** "Istindža" ili "istitabe" su sinonimi koji imaju općenito značenje u čišćenju i ne odnose se samo na upotrebu vode. Vidi: dr. Vehbe Ez-Zuhajli. *El-Fikhul-islamij ve edilletuh*, 1, 192.

potiranjem ide prema naprijed, a drugim nazad, zato što su testisi skupljeni a potiranje naprijed je efikasnije u čišćenju, zatim se potire nazad- naprijed, forsirajući čistoću i čišćenje. Žena uvijek prvo potire prema nazad da se ne bi uprljao njen polni organ.

Pranje vodom nakon potiranja kamenom je od adaba. Potom se operu ruke, a zatim popršće otvor vodom što više i opere ga unutrašnjim dijelom jednog, dva, ili tri prsta ako je potrebno, ne jagodicama prstiju, kako nečistoća ne bi zapala iza nokata.(d)

Obavezno pranje je ako se nečistoća raširi oko čmara više od veličine dirhema, po njima dvojici⁵⁴, dok se kod Muhammeda računa zajedno sa onim što je u samom otvoru. Sa čistoćom onoga što se čisti, čista je i ruka.(sh)

Mekruh je:

Obavljati istindža' desnom rukom, osim u krajnjoj potrebi (daruretu).

Zatim, obavljati je sa kosti ili hranom ljudi i životinja, balegom, iglom, keramikom, ugljem i nečim vrijednim po mjerilu ljudi, kao što je krpa kadife ili sl., jer to isključuje poštovanje zbog zabrane pomenutih stvari.

Okretati se prema kibli pri maloj ili velikoj nuždi, vani i drugdje zbog riječi Poslanika a.s.: "Kada nuždu hoćete da obavite, poštujujte Allahovu Kjabu, i nemojte se prema njoj okretati licem niti leđima, nego se okrećite ka istoku ili zapadu." (d) Ovim se ukazuje na ono što je pomenuto kada se govorilo o nečistoćama. Ovdje se misli, na okretanje prednje ili zadnje strane prilikom male ili velike nužde, a ako se radi o samom čišćenju, onda nije mekruh.(sh)

54) Ebu Hanife i Ebu Jusuf.

(Mekruh je) obavljati malu ili veliku nuždu u vodu, u hladovinu gdje se ljudi odmaraju, na put, ispod vočke koja daje plodove, jer je sve to zabranjeno u hadisu. Razlog u svim ovim slučajevima je jasan.

Razgovarati u vrijeme obavljanja obadvije nužde mekruh je, a također i mokriti stojeći, osim ako postoji opravdan razlog za to.

Dužnost je potpuno iscijediti mokraću (uvjeriti se da više ne izlazi) hodanjem, ili nakašljavanjem, ili ležanjem na lijevoj strani dok ne budemo potpuno sigurni da je mokrenje prestalo. Rečeno je da je dovoljno potirati penis i tri puta ga povući i istresti. Međutim, ispravno je da su prirode ljudi različite. Prema tome, onome ko je siguran da je mokrenje potpuno prestalo, dozvoljeno je da se opere. Pošto svaka osoba zna svoje lično stanje (tako će i postupiti).(d)

Istindža`a može biti sedam kategorija, a to su: fard, vadžib, sunnet, iz predostrožnosti, mustehabb i novotarija.

Fard je u dva slučaja; slučaju džunupluka i kada je sama nečist veća od veličine novčića (dirhema).

Vadžib je ako nečistoća bude u usporedbi manja od pomenute.

Sunnet je, opet, kad nečist bude manja od one vadžipske.

Mustehabb je ako samo mokri, a ne čini veliku nuždu. Tada treba da opere samo prednju stranu, a ne čmar.

Iz predostrožnosti se pere, ako je izašlo sasvim malo nečistoće i nije se ništa isprljalo od nje.

Novotarija je da se čini istindža` nakon puštanja vjetra.

Tejemmum

U filološkom smislu tejemmum znači "kasd" (cilj, namjera), a u šerijatsko-pravnom značenju to je čistoća koja se postiže upotrebom čiste zemlje na dva posebna uda.(sh)

Ima četiri farda.

Prvi je: nijjet.

On je uvjet, kao što je abdest za namaz. Ovo mišljenje ne dijeli Zufer, da mu se Allah smiluje. Nijjet se u pogledu namaza ogleda u namjeri čišćenja, ili namjeri određenog ibadeta koji nije ispravan bez šerijatskog čišćenja. Po Ebu Jusufu, da mu se Allah smiluje, uvjet je za njegovu ispravnost da nanijeti određeni ibadet; svejedno da li je on bio valjan bez čišćenja kao što je u slučaju primanja islama, ili nije valjan bez njega, kao što je slučaj namaza.(sh)

Drugi je: potiranje po licu.

Treći je: potiranje po rukama

Četvrti je: obuhvatanje (svih potrebnih dijelova), potiranjem.

Ima šest sunneta:

Spominjanje Allahovog imena na početku.

Počinjati sa potiranjem lica.

Zatim desne pa lijeve ruke.

Potiranje ruku, nazad pa naprijed.

Širenje prstiju i njihovo otresanje.(n)

Način uzimanja tejemmuma je da se udari rukama po čistoj zemlji, a zatim se otresu da bi popadala prašina. (dž)

Potom se potare po licu da ne ostane dio koji nije obuhvaćen.

Potare se i dio između nozdrva.

Nije dozvoljeno potiranje sa manje od tri prsta, isto kao što je slučaj sa potiranjem glave ili mestvi.(sh)

Iza toga se ponovo udari po zemlji, potaru ruke uključujući i laktove, tako da se potare vanjski dio desne mišice sa malim, domalim, srednjim prstom i dijelom šake lijeve ruke, započinjući od vrhova prstiju ka laktu, a zatim (u povratku) potare unutrašnji dio kažiprstom i palcem, i ostatkom šake od lakta ka vrhovima prstiju. Tako isto se uradi i sa lijevom rukom koju potire desnom.

Rečeno je da se potiranje vrši čitavom šakom i svim prstima, pošto prašina ne može postati "upotrijebljena" pri potiranju kao što postaje voda pri pranju.(dž)

Kod nas (u našem mezhebu) nije uslov redosljed, ali je fetva (mezhepsko, oficijelno mišljenje) na tome da je uslov (obaveza) obuhvatanje potiranjem, tako da ako ostane i mali dio nepotran, tejemmmum nije ispravan. Ukoliko se ne ostvari "obuhvatanje" udaranjem ruku po zemlji, u dva maha, onda se to radi i treći put da bi sve bilo obuhvaćeno dodirrom zemlje.(d)

Ako bi neko pomeo kuću, srušio zid, ili vagao pšenicu, pa prašina pala na njegovo lice i ruke, to se ne bi brojalo tejemmmumom dok ne potare rukama po tim mjestima. Iz ovoga se razumije obaveza potiranja između prstiju, bez obzira da li je prašina ušla između njih ili nije, jer je smisao u potiranju, a ne u doticaju sa prašinom.(sh)

"Es-sa'id" je naziv za lice zemlje (po kojem se uzima tejemmmum). Tejemmmum je dozvoljen po svakoj čistoj stvari koja je nastala od zemlje, pa makar bila i bez prašine, i po prašini, iako je u mogućnosti da doprije do lica zemlji. U kategoriju zemlje spada sve ono što se

ne rastapa vatrom, niti prelazi u pepeo sagorijevanjem, kao što je prašina, sitni pijesak, kamen, arsenik i sl.

Tejemmum je dozvoljen onome ko nema abdesta, ko je džunup, ko je u menstrualnom ciklusu, poslije porođaja; koji ne mogu upotrijebiti vodu, ili je nemaju dovoljno za čišćenje. Tako, ako se probudi na sabah nečist, a ima vode za abdest, ne za gusul, uzeće tejemmum i nije mu obaveza uzimanja abdesta, po našem mezhebu, za razliku od Šafije, da mu se Allah smiluje.

Međutim, ako se uz džunupluk izgubi abdest nakon uzimanja tejemmuma, onda mu je dužnost uzeti abdest, a tejemmum je za džunupluk po konsenzusu.(d)

Mesh po mestvama

Dozvoljeno je "mešhur" sunnetom, onome ko nema abdesta, a ne i onome ko je dužan da se okupa, bilo da se radi o muškarcu ili ženi. Obavezno (fard) je da potiranja bude u dužinu ili širinu tri prsta, po obje noge i po gornjoj strani mestvi koje su obuvene kad se bilo pod abdestom, prije gubitka abdesta.(sh)

Kada bi potiranje izvršio jednim prstom, tri puta, svaki put novom vodom, bilo bi ispravno, jer se postigao cilj, a kad ne bi bilo novom vodom, ne bi bilo važeće. Ako bi mjesto koje se potire pokapala kiša koliko tri prsta, bilo bi važeće, kao i ako bi išao po travi mokroj od kiše ili rose, pa se mestve pokvasile koliko je obaveza za mesh.(d)

Sunnet je kod mesha započeti od ivice prsta, potirući uzduž obadvjema rukama prema cjevanici.(sh)

Vrijeme trajanja za onoga ko je kod kuće (mukim), jeste dan i noć, a za putnika (musafira) tri dana i tri

noći, računajući od vremena kada se izgubi abdest. Ako mukim postane musafir upotpuniće tri dana, a ako musafir postane mukim ne potire više od dana i noći.

Dozvoljen je mesh po mestvama koje se obuju na mestve, ali da se obuju prije gubljenja abdesta, a također, i po kaljačama koje se obuju po mestvama, prije gubljenja abdesta.(f)

Međutim, ako je potrao po oboma (po mestvama i kaljačama), pa skinuo kaljače bez skidanja mestvi, obnoviće mesh po mestvama. Suprotne tome ako bi učinio mesh na dvoslojne mestve, pa skinuo jedan sloj, ne ponavlja mesh po drugom sloju, a kad bi skinuo jednu kalošu, učiniće mesh po mestvama i po preostaloj kaloši. Kod Ebu Jusufa, skine se preostala kaloša i učini se mesh po mestvama.(sh)

Dozvoljen je mesh, kod njih dvojice⁵⁵, i po gustoj (neprovidnoj) čarapi, ako stoji uz cjevanicu bez vezanja. Prenosi se da je Ebu Hanife prihvatio mišljenje njih dvojice i odrekao se svoga. Po tome se daje fetva. Dozvoljen je mesh i po pokoženoj čarapi, a to je čarapa opšivena kožom sa gornje i donje strane, i po onoj koja je učinjena kao nanula, a to je ona koja je pokožena sa donje strane, kao što su nanule za stopala po "zahirur-rivaje", dok je po predaji El-Hasena to ona koja je do članaka.

Šafija je rekao da nije dozvoljen mesh po čarapama, pa makar bile pokožene odozdo. (sh)

Nije dozvoljen mesh po mestvi, na kojoj ima rupa kroz koju se vide koliko tri nožna prsta, od kojih najmanja nije nasuprot prstiju, niti na peti. Međutim, ako bude nasuprot njih, onda je zapreka za mesh potpuna pojava tri prsta u

55) Ebu Jusuf i Muhammed.

cijelosti, bilo koji prsti da su, i ne uzima se u obzir onaj koji najviše izviruje, a po najispravnijem mišljenju, ne smeta pojava jagodica.(sh)

Ako je rupa u predjelu pete, ne smeta, osim ako se ukazuje veći njen dio. Velika poderotina smeta ako je rastavljena, pa se vidi ono što je ispod. Međutim, ako je skupljena, i ne rastavlja se prilikom hodanja, zbog čvrstine i jačine mestvi, onda to ne smeta meshu, makar rupa bila veća od tri prsta, kako se prenosi od Ebu Hanife, da mu se Allah smiluje. Rupa iznad članka ne brani mesh, jer se to ne broji. Uzimaju se u obzir i sabiraju rupe na jednoj mestvi, ne na dvjema. Najmanja koja se sabira je ona u koju može ući vlaga od potiranja ⁵⁶ a što je ispod te granice kao i da ne postoji.(sh)

Mesh se gubi gubljenjem abdesta, istekom vremena, i skidanjem mestve, tako da se izuje veći dio stopala prema potkoljenici. To je ispravno mišljenje. Kod Ebu Jusufa se računa ako se izuje veći dio pete, a kod Muhammeda ne kvvari se mesh ako ostane neizuzveno koliko tri prsta, od gornjeg dijela stopala, koje se potire pri meshu. Pri ovome mišljenju je većina šejhova. Zato, ako stopalo ostane obučeno, a peta bude izlazila i ulazila u mestvu, to ne kvvari mesh, kao što je navedeno u "El-Kjafiju".

Ako istekne vrijeme mesha musafiru, ali se poboji da će mu se noga smrznuti od hladnoće ako izuje mestve, tada je mesh dozvoljen.(d)

Nakon skidanja mestvi i isteka vremena mesha, onaj ko je pod abdestom, dužan je oprati samo noge.

56) U hanefijskom fikhu "velika rupa" se broji ako u nju mogu ući tri najmanja nožna prsta. Vidi: dr. Vehbe Ez-Zuhajli, *El-Fikhul-islamiyy ve edilletuh*, 1, 328.

Mesh po zavoju

Dozvoljeno je činiti mesh po "džebiri" (zavoju), onome ko je bez abdesta, ili je džunup (nečist). Pod džebikom se podrazumijevaju daščice koje se stavljaju da bi se pričvrstile polomljene kosti. Mesh je dozvoljeno činiti i po zavoju koji se stavlja na ranu ili bolno mjesto, i na zavoj sa kojim se pričvršćuje krpa-obloga da ne spada, bilo da je stavljen pod abdestom ili ne, ukoliko ne može potirati određeno mjesto, jer mu voda škodi, ili je povezan pa bi odmota vanje škodilo, pa čak i ako bi mu potiranje po zavoju škodilo, otpada mesh, a također i propis predviđen za to mjesto.(d)

Mesh po zavoju nije fard, po Ebu Hanifi, nego je to vadžib po njemu, tako da je dozvoljeno klanjati bez njega.(sh) Višak zavoja koji prelazi ranu ima tretman rane, tako da ne mora prati ono što je pod zavojem i tome slično, ukoliko bi mu štetilo odvijanje, nego će ga potirati sa odstojanjem (f). Mesh nema vremensko ograničenje, jer je on kao i kupanje. Ako zavoj spadne sa neizliječenog mjesta, ostaje mesh. A ako se to desi zbog izliječenja, onda je pokvaren. Ako se to desi u namazu, ponoviće ga ispočetka.(f)

I znaj da se mesh po zavoju razlikuje od mesha po mestvama u nekoliko elemenata:

Zavoj ne mora da se stavlja pod abdestom, kao što je navedeno, za razliku od mestvi.

Mesh po zavoju nije određen vremenskom granicom, za razliku od mesha po mestvama.

Ako zavoj spadne sa bolesnog, mesh nije pokvaren, za razliku od mestvi.

Ako zavoj spadne sa zdravog, dužan je samo oprati to mjesto, za razliku od mestvi, gdje mora oprati i ostalo.

Po pitanju zavoja su isti onaj koji je bez abdesta i onaj koji je džunup, za razliku od mestvi, kao što smo naveli ranije.(sh)

Ovo je dovoljno u objašnjenju čistoće tijela. Više o tome se može naći u opširnijim izvorima.

Ono što uvjetuje veliko čišćenje, (kupanje) i što kvari malo (abdest) nismo spomenuli bojeći se da će biti preopširno, a i zato što to nije nužno.

Treće:

Čistoća odjeće

I treći fard je čistoća odjeće, tj., onoga u čemu se klanja. Uprljana odjeća i ostalo, kad je vidljiva nečist, čisti se vodom, tako da se otkloni i ona i njen trag, kao što je boja ili miris, ako to (otklanjanje) ne prouzrokuje teškoću i uslovljava upotrebu sapuna i sl. Voda je sredstvo koje čisti prljavšinu. Ako je (osim vode) potrebno još nešto, onda se tu podrazumijeva izvjesna teškoća. Nečist se, također, čisti sa svakom čistom tečnošću kao što je sirće, ružina voda, i drugim sredstvom koje kad se cijedi, kapa, za razliku od onoga što je mliječno, kao što je maslo, jer u njemu ima masnoće, ne može se iscijediti iz odjeće i ostaje u njoj. Prema tome, ono ne može otklanjati drugu (nečist). Kažu Muhammed i Zufer, da im se Allah smiluje, da nije dozvoljeno čišćenje osim vodom. Uprljano nevidljivom nečisti, čisti se dotle dok ne prevagne "pretežno mišljenje" da je to dovoljno čisto, jer je "pretežno mišljenje" šerijatski dokaz. Procjena je prati i ci-

jediti tri puta onoga što se može cijediti, uz uvjet da se kod trećeg puta forsira iz sve snage. Ali ako se labavo cijedi zbog čuvanja odjeće, ona se ne smatra očišćenom. Ono što se ne može cijediti, potrebno je prati tri puta i sušiti. Pod sušenjem se podrazumjeva prestanak kapanja sa mjesta koje se cijedilo.(d)

Nije uslov potpuno sušenje. Mestva se čisti od čvrste prljavštine i od one koja se vidi, poslije sušenja - a ona koja se ne vidi poslije sušenja i nije čvrsta - -kada se osuši na mestvi, otiranjem o zemlju.

Kod Ebu Jusufa, dozvoljeno je otiranje i mokre, tvrde, nečisti uz uvjet, da se izgubi miris, što je i po mišljenju većine šejhova, i po tome se daje fetva.

Muhammed i Zufer, da im se Allah smiluje, kažu da se nečistoća koja nije čvrsta, ne može očistiti osim pranjem, kao što je mokraća i alkohol. Oni se čiste pranjem, u vlažnom ili suhom stanju.

Mokra odjeća od sperme, čisti se pranjem, a suha trljanjem ili pranjem. Što se tiče tijela, čisti se samo pranjem, bilo vlažno ili suho. Ovo mišljenje je spomenuto u "Aslu" a prenosi se od Ebu Hanife, da mu se Allah smiluje. Spomenuo ga je i u "Kjafiju". El-Kerhi je naveo da se suho čisti trljanjem bez obzira da li je to dio tijela ili nešto drugo. Sablja, i njoj slični predmeti po tvrdoći i uglačanosti, čiste se otiranjem. Ako je stvar suha, dovoljno je opće otiranje, a ako je vlažna, onda se mora obrisati zemljom, tako da postane suha, a potom se očisti.(sh)

Oprašta se veličina velikog (novčića) dirhema, a to je "miskal" guste nečisti, i količina rijetke nečisti koja može stati u udubljenje dlana od tzv. "teške" nečisti; kao što je mokraća od (životinja) koje se ne jedu, pa makar i od

njihovog mladunčeta, (d) kao izmet, krv, alkohol, ko-košiji izmet, magareća, mačija i mišija mokraća, fuškija (izmet konja i magarca), balega, (izmet krave)...

Također, oprašta se (ako nečistoća obuhvata) ispod četvrtine onoga što se smatra odjećom, u kojoj se može klanjati namaz. Rečeno je, isto, četvrtina odjeće koja je na klanjaču. Rečeno je, također, četvrtina mjesta koje je pogodila nečist, kao što je skut, umetak ispod pazuha, a Ebu Jusuf ga je odredio kao jedan kvadratni pedalj. Od njega⁵⁷ se prenosi da je to kvadratni lakat. Isto tako je došlo i od Muhammeda po pitanju "lahke" nečisti; kao što je konjska mokraća i mokraća (životinja) koje se jedu, izmeta ptica koje se ne jedu, bilo da se radi o divljim ili drugim.(sh)

Krv ribe nije nečista, a također ni slina mazge i magarca, jer se sumnja da li se smije jesti ili ne, a ono što je čisto, ne gubi čistoću sumnjom. Isto tako, nije nečist pepeo od nečistog, i magarca koji je upao u solanu i postao so, i mokraća koja se rasprsnula u vidu iglenih vrhova. Voda se onečisti dolaskom u dodir sa nečistoćom ili dolaskom nečistoće u kontakt sa vodom.

Dozvoljeno je klanjati u odjeći, koja je stavljena mokra na nešto što je premazano zemljom u kojoj je bilo đubriva, pa se osušila. I u odjeći koja je primila vlažnu fleku od nečiste odjeće, u koju je umotana, u slučaju da ukoliko bi je cijedili, iz nje se ne bi moglo ništa iscijediti, kao i u odjeći čiji se jedan kraj onečistio, pa bio zaboravljen pri pranju drugog kraja, bez istraživanja. (sh); kao kad bi se magarad pomokriła na vršaj od pšenice,

57) Ebu Hanife.

pa se odstranio ili oprao dio, dok se drugi dio smara čistim, pa makar i ne bilo posebnog istraživanja.(d)

Četvrto:

Čistoća mjesta

Četvrti fard je čistoća mjesta, tj., mjesta na kome se klanja. Ono što se uzima u obzir je mjesto pod nogama, pa čak kad bi otpočeo sa namazom, a pod nogama mu bila nečist veća od novčića (dirhema), namaz mu ne bi bio ispravan.(f) Ako je nečist samo ispod jednog stopala tu se ulema razilazi. Pravilnije mišljenje je zabrana. Na mjestu ispod ruke ili koljena ne smeta, dok na mjestu sedžde smeta, kod nas, po jednom rivajetu (predanju), od Imama, dok po drugom ne smeta.(s) Dozvoljeno je klanjati na odjeći čije naličje je nečisto, ako nije prošivena, i na kraju ćilima čiji je kraj nečist, makar se jedan kraj pomjerao kad se pomjeri drugi. (sh)

Kad bi bacio odjeću ili pokrovac, na suhu nečist i klanjao, pa ako bi je time sakrio bilo bi dozvoljeno.

Kad bi u namazu stao na nečist, a na nogama mu bile mestve ili čarape, namaz mu ne bi bio ispravan, osim u slučaju da ih skine i stavi ispod stopala kao prekrivač.

Dozvoljeno je držati obuću u namazu, ako se boji da će je izgubiti. Ako na obući bude nečistoće koja brani namaz, a bude je držao toliko vremena da se može obaviti jedan rukn, namaz biva pokvaren, u suprotnom ne. Isto tako je ako stane na nečist koja je na njoj (s), kao što će doći na kraju knjige, ako Bog da.

Sag se čisti da se po njemu pusti voda jednu noć. Neki su rekli dan i jednu noć. Zemlja i prostrte opeke

se čiste sušenjem i nestankom traga (vlage). To je dovoljno da bi se mogao klanjati namaz, ne i za uzimanje tejemmuma, također, i šafran (perunika), a to je pokrivač na krovu od trske. Isto tako, drvo i stojeće uspravljene biljke na zemlji, po odabranom mišljenju. Međutim, ono što je otkinuto mora se oprati i nema drugog načina čišćenja.

Peto:

Pokrivanje tijela

Peti fard je pokrivanje tijela, da gaa ne može vidjeti drugi. Za muške je pokrivanje tijela od ispod pupka pa do ispod koljena. Tako je koljeno stidni dio tijela ('avret) a pupak nije. Za robinju je isto, uz leđa i stomak.(sh) Isto to važi za robinju koja se otkupljuje, i za onu koja postaje slobodna, kao i majka dijeteta.(d)

Za slobodnu ženu stidno mjesto je sve osim lica, šaka i stopala. Otkrivanje četvrtine cjevanice, stomaka, bedara, stražnjice, kose koja pada niz glavu, kod muškarca četvrtina samog polnog uda, testisi; ako se otkrije neka od pobrojanih stvari u vremenu koliko se može učiniti jedan rukn u namazu, sprečava ispravnost namaza. Ono što je ispod četvrtine, oprašta se.(f)

Onaj koji nema čime otkloniti nečist, klanjaće sa njom i neće obnavljati namaz. Ako klanja go, a četvrtina odjeće mu je čista, namaz nije valjan. Ako je čisto manje od četvrtine odjeće, vrednije je klanjati u njemu. Onaj ko nema šta da obuče, može klanjati namaz stojeći sa rukuima i sedždama, a mendub je u takvoj situaciji klanjati sjedeći, naklanjajući se, (sh) sa opruženim nogama prema kibli i rukama između bedara.(h)

Ako bi našao listova, ili trave, ili nešto slično, čime bi mogao da se pokrije, onda nije dozvoljeno da klanja go, bilo da klanja stojeći ili sjedeći.(sh) Kada bi imao dvije odjeće; jednu od čiste svile, drugu nečistu, a nije od svile, klanjaće u svilenoj.(s)

Sabira se otkrivanje raznih dijelova tijela u zabrani namaza, kao kad bi se otkrio dio polnog uda žene, dio leđa, dio stomaka, dio bedara itd.

Šesto:

Okretanje prema kibli

Šesto je fard okretanje prema kibli, a to je sama Kjabba, za Mekkeliju, po konsenzusu.(d) Kjabba je ime za središnji prostor, ne za zgradu, tako kad bi zgrada bila prenešena (na drugo mjesto) ne bi bilo dozvoljeno okretati se prema njoj nego bi se trebalo okretati prema tom središnjem prostoru.(s)

Kad Mekkelija klanja u svojoj kući, dužan je da klanja (okrene se) tako da kad bi se uklonili zidovi, njegov pogled bi padao (tačno) na samu Kjabu.

Za nekog ko je van Mekke, dužan se okrenuti u pravcu Kjabe, tako da kada bi se uklonile prepreke ne bi morao njegov pogled padati na samu Kjabu, nego je dovoljno biti okrenut u njenom pravcu. To je ispravno mišljenje. Pravac Kjabe se određuje tako što se fokusira između dvije zamišljene linije koje se sijeku u glavi izlazeći iz vidnog polja poput dva kraka trougla. Dakle, dozvoljena su manja odstupanja i manja nepreciznost od pravca središnjeg mjesta Kjabe. Ovakvo mišljenje je podržano i u "Ez-Zahiriji", a odnosi se upravo na tu dozvoljenu nepreciznost pri okretanju Kjabu. Razlog to-

me je ovalan oblik čovječijeg lica, pa zacrtani pravac može slijediti i desnim i lijevim profilom.

A kada bude potpuno u nemogućnosti da se okrene prema kibli, onda klanja okrenut tamo gdje može da se okrene.(v)

Ako ne zna gdje je kibla, ili se dvoumi, a nema nikog ko zna, onda će istraživati, i ne ponavlja namaz ako pogriješi. Ako sazna pravac kible, i u samom namazu promijeni mišljenje, okrenuće se prema kibli i dovršiti namaz.

Ako stupi u namaz bez istraživanja, nije ispravan namaz, pa makar i pogodio pravac.

Ako sazna prije nego je završio namaz da se okrenuo na pravu stranu, ponoviće namaz, jer je istraživanje pravca obaveza, pa prema tome njegovo izostavljanje kvari namaz. Ukoliko dođe do saznanja nakon završetka namaza, neće ponavljati namaz, jer je izvršeno ono što je bilo cilj, tako da ispitivanje i istraživanje strane koja se istražuje, a to je kibla, u situaciji kada se dvoumi, koja ipak, nije svrha sama sebi, nego je svrha pogađanje, pa kada se ostvari, nema potrebe za njim. A ako svi klanjači budu istraživali pravac kible, ne znajući kuda se okrenuo njihov imam, zbog nekog razloga, kao što je noćna tama npr., a nalaze se iza njega, to je dozvoljeno.(sh)

Sedmo:

Nijjet (odlučka)

Sedmi fard je nijjet, a to je čin srca, ne jezika. To je poticaj srca na nešto.(s) Pod tim se podrazumijeva odluka. Ako bi bio upitan koji namaz želi klanjati, klanjač bi od-

govorio bez razmišljanja (spontano), a ukoliko ne bi mogao dati odgovor nakon razmišljanja, namaz mu ne bi bio ispravan. Pominjanje (samo) jezikom nije dovoljno, ali je to lijepo.(d)

Nijet je dozvoljen prije stupanja u namaz, ali je bolje da to bude istovremeno. Što se tiče kašnjenja nijjeta, razišli su se oko toga, koliko su odstupanja dozvoljena (do koje granice se mora zaniijetiti), pa su neki rekli do završetka zahvale Allahu, neki do izgovora "isti'aze", a neki sve do ruku'a, dok se ne digne glava sa njega.(s)

Između nijjeta i početnog tekbira nisu dozvoljene aktivnosti poput jela, pića i sl., jer ne priliče namazu. Dozvoljeno je poslije nijjeta uzimanje abdesta i kretanje prema džamiji.

Uslov za fardski nijjet je određivanje o kom se fardu radi, bez određivanja broja njegovih rekjata, tako da ne smeta greška u njihovom broju, kao da zaniijeti sabah četiri rekjata, ili podne dva, dok je za nafilu, teraviju i druge sunnete dovoljan opći nijjet.(s)

Dovoljan nijjet za podne je: "Odlučih da klanjam današnje podne." Tako je i sa ostalima namazima. Kad bi zaniijetio podne tog vremena, a vakat još nije istekao, bilo bi ispravno. A poslije njega, bez znanja o isteku, nije dozvoljeno.

Također je dozvoljeno zaniijetiti fard tog vremena, osim džume, jer tu nijjeti namaz džume, a iz predostrožnosti sigurnije je klanjati podne poslije nje, prije njenog sunneta govoreći: "Nijjetim posljednje podne čije vrijeme sam dočekao a nisam ga klanjao", jer ako džuma, koju je klanjao, ne bude valjana, onda na njega pada obaveza podne namaza. A ako bude valjana

džuma, na taj način je naklanjao podne, koje ga je nekada prošlo. Zatim klanja četiri rekjata sa nijjetom sunneta, jer je to bolje nego da se klanja sa općim nijjetom.

Na vitrama se nanijjeti namaz vitara, a ne obavezni namaz (vadžib), jer se ulema razišla u pogledu njegove obaveze. Kod dženaze namaza nanijjeti se namaz u ime Allaha, i dova za tog mejjita. Ukoliko ne zna da li je muško ili žensko, reći će: "Odlučih se, da klanjam namaz za imamom, onome kome i on klanja."

U nafili koju je pokvario, nanijjeti naklanjavanje nafile koju je pokvario.

U Bajrama nijjeti bajramski namaz.

Onaj ko klanja za imamom nijjeti svoj namaz i pristajanje za imamom. Ako nanijjeti slijeđenje, a ne odredi namaz, ili nanijjeti klanjanje imamovog namaza; ispravnije je mišljenje da je namaz ispravan i biva onaj namaz kojeg klanja imam. Imam nijjeti samo svoj namaz ukoliko predvodi muškarce.(d)

Ukoliko se nanijjeti namaz, a ne spomene Allah dž.š., to biva otpočinjanje nafile. Isto tako, ako se ne sjeća da klanja fard, ili ono što upućuje na njega, kao podne i ikindija namaz.(s)

Osmo:

Prvi tekbir

I osmo je, početni, (prvi) tekbir za koji se kaže "tekbiretul-iftitah" (tekbir otpočinjanja) i "tahrimah" (tekbir zabrane) pošto on zabranjuje neke stvari koje su dozvoljene prije otpočinjanja, za razliku od ostalih tekbira.

Harf "h" (okruglo ħ) je da bi se postigla imenica u nazivu, a to je ustvari reći "Allahu ekber", bez dužen-

ja i otezanja “hemzeta” u riječi “Allah”(d) i “ba” u “ekber”, i bez otezanja “hemzeta” u “ekber”(s), nakon dizanja ruku po najispravnijem mišljenju, ili (reći) nešto što može da zamijeni (tekbir), tj., nešto što upućuje na veličanje, kao “Allahu edžell” ili “e’azam” ili “er-Rahmanu ekber” ili “subhanellah” ili “la ilahe illellah”.(d)

Ispravno je započeti namaz i sa riječima “bismillah” ili “Allah”, po Ebu Hanifi, da mu se Allah smiluje, jer tekbir lingvistički znači veličanje, a to se postiže svakim imenom Uzvišenog Allaha.(h)

I ispravno je na perzijskom reći formulu veličanja Allaha dž.š., također je ispravno ako bi na tom jeziku proučio ili spomenuo Allaha dž.š. prilikom klanja.(d)

Kada bi kazao “Allah” otežući hemze, ne bi bilo ispravno stupanje u namaz, a neki rekoše da se time izlazi iz islama.(h)

Računa se da je stupio u namaz kada bi na kraju riječi “Allah” oduljio izgovor elifa između “l” i “h” greškom, pošto je to otezanje onoga što se inače duže izgovara, međutim, neoduljivanje je preče (pravilnije).

Oduljivanjem “hemzeta” u “ekber” ne računa se da je stupio u namaz. Dok otezanjem na harfu “ba” neki kažu da se stupa u namaz, jer je to otezanje nečega što se oteže, a to je dijalektska verzija nekih.(sh)

Ukoliko se desi da muktedija kaže “ekber” prije imama, nije ušao u namaz. Također, ukoliko stigne imama na ruku’u pa mu tekbir bude na ruku’u imama, nije ispravno, jer je uvjet (šart) da početni tekbir bude izgovoren na stajanju. Ukoliko bi stigao imama na ruku’u, pa izgovorio tekbir i otišao na ruku’ sa njim, ako je izgovorio tekbir u položaju bliže ruku’u nego ispravnom položaju (kijamu), nije započeo sa namazom, jer on

(tada) ne stoji (nije na kijamu). Međutim, ako je bio (pri izgovoru) bliži kijamu, onda je ispravno.

Ukoliko bi stupio u namaz imama prije imama, a on zna za njega, stupa u namaz u momentu stupanja imama, jer je on namjeravao stupiti u namaz sa imamom, a ne odmah. Međutim, ako stupi u namaz imama, prije imama, iz ubjeđenja da je imam već stupio u namaz, a nije, onda mu se ne broji da je stupio u namaz.

Unutrašnji fardovi namaza

Što se tiče unutrašnjih fardova namaza, odnosno ruknova,(s) ima ih sedam:

Prvo:

Kijam (stajanje)

Kijam znači "stajanje" koje biva u (obaveznom) fard namazu, pošto je obavezno stajanje posebno za fard namaz. Kijam nije fard u dobrovoljnom namazu, (nafila), tako je dozvoljeno da se klanja bez njega (kijama).(d)

Drugo:

Kiraet (učenje)

Kiraet je učenje Kur'ana. Fard je po imamu⁵⁸ proučiti jedan ajet, kratak ili dugačak. Međutim, onaj ko samo to prouči namjerno, grešnik je, jer je ostavio vadžib, a to je učenje "Fatihe" i dodavanje sure ili ajeta za njenu dužinu. Kod njih dvojice⁵⁹ fard je učenje tri kratka, ili

58) Ebu Hanifi.

59) Ebu Jusuf i Muhammed.

jedan duži ajet. Ta obaveza važi za imama i onoga ko klanja samostalno, dok muktedija ne uči nego sluša.(sh)

Sunnet je putniku proučiti "Fatihu" pobrzo, i još koju god suru hoće, ako je u sigurnosti, kao što je "El-Burudž" ili "El-Inšikak".

Kod kuće je lijepo učiti duže sure (et-tivalul-mufesal) na sabahu i podne, a srednje na ikindiji i jaciji, kratke na akšamu.

"Et-tival" (duge) su od "El-Hudžurat" do "El-Burudž", srednje su od nje do "El-Bejjine", a od nje pa do kraja su kratke. U nuždi se uči prema potrebi.(d)

Greška u učenju Kur'ana je kada se slovo zamijeni sa drugim slovom, ali da se nije promijenilo značenje, kao da se **المسلمون** (el-muslimune) zamijeni sa **المسلمين** (el-muslimine), toleriše se kod sviju i ne kvari se namaz. Međutim, ako se nije promijenilo značenje, ali u Kur'anu nema tako nešto, kao **الحي القيوم** (el-hajjul-kajjum) umjesto **القيوم** (el-kajjum), kod njih dvojice ⁶⁰ se ne kvari namaz, dok je po Ebu Jusufu pokvaren. Ako se promijeni značenje, a nema u Kur'anu isto, onda je namaz pokvaren kod sviju.

Ne uzima se u obzir, kod njih dvojice ⁶¹, blizina izgovora (kod zamjene slova), nego sinonimnost značenja, a kod njega ⁶² postojanje sličnog. Mjerilo je, ako je moguće razlikovati dva slova bez ikakve teškoće, kao "s" (ص) i "t" (ط) pa se prouči (et-taliha-

60) Ebu Hanife i Muhammed.

61) Ebu Jusuf i Muhammed.

62) Ebu Hanife.

ti) **الصالحات** umjesto (es-salihati) **الطالحات**, da je namaz pokvaren kod svijju.

Ako se ne može napraviti razlika bez poteškoće, kao u “z” **ظ** sa “d” **ض**, “s” **س** sa “s” **ص** “t” **ط** sa “t” **ت**, u tom slučaju se ulema razišla, a većina je na stano-
vištu da namaz nije pokvaren zbog toga što mnogi imaju teškoće sa tim razlikovanjem.(h)

Ako bi proučio “el-magdubi” **المغضوب** sa “z” **ظ** ili “ed-dallin” **الضالين** sa “z” **ظ** ili sa “z” **ذ**, neki su rekli da namaz nije pokvaren i mnogi šejhovi su tako daval-
li fetvu.

Rekao je kadija Ebul-Hasen da ako je namjerno iskrivio izgovor, onda je namaz pokvaren, a ako se tako desilo zbog jezičkog lapsusa, namaz nije pokva-
ren.(s)

Što se tiče greške u deklinaciji, ako se ne promijeni značenje, namaz nije pokvaren, ali ako se promijeni značenje kao u primjeru: **عصى آدمَ رَبُّه** u akuzativu

“Ademe” **بري من المشركين ورسوله** sa genitivom “resulih-
hi” i sa ženskim rodnom u “ijjaki” **إياك**, u ovim slučajevima, rečeno je da je namaz pokvaren i kod običnog svijeta, dok namaz koji se klanja u slučaju nekih ne-
daća, nije pokvaren ni kod koga (ni kod onih koji zna-
ju, ni kod onih koji ne znaju) i po tome se daje fetva u (mezhebu).(h) Isto tako, ako bi se proučilo spojeno **إنا أعطيناك الكوثر** ili **إياك نعبد**

Treće:

Ruku'

I treće je ruku', a to je pregibanje-saginjanje. Kaže se: "Starac se pognuo", odnosno, previo, sagnuo, i od toga dolazi riječ "namaski rekjati". Rečeno je da nema nekog posebnog značenja u broju rekjata, nego je to vjerska odredba koja u sebi nosi smisao ibadeta.(d)

Neki su rekli da je mudrost namaza sastavljena od dva rekjata u tome što je Allah dž.š. stvorio Adema od tijela i duše. Tako je naredio da se klanjaju dva rekjata kao zahvala za obadvoje, a da je mudrost klanjanja tri rekjata u tome što je Allah dž.š. stvorio unutar Adema tri stvari, a to su: pamet, srce i iman, pa je naredio tri rekjata kao vid zahvale za ovo troje. Mudrost postojanja četiri rekjata je u tome što je Allah dž.š. stvorio Adema od četiri supstance, pa je naredio četiri rekjata kao zahvalu na tome, a to su: voda, vatra, zrak i zemlja. Ovako se prenosi u nekim komentarima Kadija Hana.

Četvrto:

Sedžda

Četvrto je sedžda sa čelom ili nosom. Kod njih dvojice⁶³ nije dozvoljena sedžda sa samo jednim od ovo dvoje, osim ako postoji opravdanje, i po tome se daje fetva (u mezhebu). Što se tiče činjenja sedžde samo sa čelom to je dozvoljeno po mišljenju svih (konsenzus).(sh)

Fard sedžde je da se ponovi. To je utvrđeno praksom Poslanika a.s. koja je prenešena od njega tevaturom

63) Ebu Jusuf i Muhammed.

(predanje koje ne ostavlja sumnju u vjerodostojnost).

Neki su rekli da je mudrost ponavljanja sedžde prvo u tome da bi se pokorilo naredbi, a druga da bi se pokosilo šejtanu, jer je njemu bila naređena jedna sedžda i nije je obavio.

Drugi su rekli kako prva sedžda pokazuje da smo stvoreni od zemlje, a druga da se u nju vraćamo.

Neki su opet rekli, da najljepše objašnjenje stim u vezi jeste kako je to vjerski propis koji u sebi nosi smisao ibadeta i u tome se ne traži neko posebno značenje, kao što je u slučaju broja rekjata.

Ako se ostavi druga sedžda, i izađe se iz namaza bez nje, namaz je pokvaren, jer je ona rukn.(d)

Peto:

Zadnje sjedenje

Peti rukn je zadnje sjedenje, toliko dugo da se može proučiti "et-tešehhud" do riječi **عبده ورسوله** ('abduhu ve resuluhu). (d)

Ulema se azišla i po pitanju da li je tešehhud fundamentalni rukn ili nije. Ispravno je da to nije osnovni rukn, tako da kada bi se zakleo "neću klanjati", a potom klanjao rekjat sa sedždom, prekršio bi zakletvu, iako nema sjedenja. A ukoliko bi klanjao manje od jednog rekjata, ne bi prekršio zakletvu, pa prema tome to nije rukn namaza, iako je jedan od njegovih fardova, bez kojeg nije dozvoljen namaz.(sh)

Šesto:

Redoslijed

Šesto je redoslijed, odnosno izvršiti svaki rukn po redoslijedu s namjerom (nijjetom) da se svaki izvrši na svome mjestu, zbog toga što se to ne može zamisliti bez prelaska sa rukna na rukn, tako da nema potrebe učiniti ga lično fardom, kada se pominje redoslijed.

A on je fard

u onome što sadrži propis,

odnosno, u ruknu koji je propisan kao jedan od ruknova, onda kada su se propisivali ruknovi, osim kiraeta (učenja). Iako je kiraet jedan propisani fundamentalni rukn istovjetne utemeljenosti, ipak, Šerijat mu ne određuje posebno mjesto naredbom (fardom), kao što je odredio ostalim ruknovima. Naprotiv, odredio ga je kao fard u namazu uopćeno. Ako bi se desilo da je ispuštan u prva dva rekjata, a izvršen u druga dva zadnja, namaz je ispravan. Ne bi bio ispravan ako se ispusti u potpunosti. Zato držanje njegovog redoslijeda sa ruku'om spada u vadžibe, a ne fardove.(d)

na bilo kojem rekjatu,

kao što je stajanje (kijam), ruku', sedžda. Ako bi učinio ruku' prije stajanja, ili učinio sedždu prije ruku'a, ne bi bilo ispravno, jer tako što ne postoji u namazu.

To se da objasniti time što je namaz jedna od šerijatskih aktivnosti. On ima šerijatski određenu formu koja se sastoji od vidljivih dijelova, a to su: stajanje, ruku', sedžda, i formalnog dijela a to je čisti položaj gdje stajanje prethodi ruku'u, a ruku' prethodi sedždi itd. Što se tiče kiraeta (učenja), iako je, također, jedno od materijalnih dijelova, međutim, ipak nema nikakav uti-

čaj na postizanje tog formalnog dijela (namaza) i zbog toga je redosljed kod toga obavezan (fard), a kod onog što nije s tim povezano, redosljed je vadžib.

Redosljed nije fard kod onoga što se ponavlja na svakom rekjatu, kao što je sedžda, nego je vadžib. Kada bi se sjetio na ruku`u drugog rekjata da je izostavio sedždu prvog rekjata, te otišao sa ruku`a i učinio tu sedždu, ne mora ponavljati ruku`.^(d)

ne u cijelom namazu,

kao što smo naveli u ranijem izlaganju, jer je redosljed između dvije stvari fard, ako ih je moguće rasčlaniti. Zadnje sjedenje s obzirom da je zadnje po svojoj prirodi, i početni tekbir s obzirom da je na početku, ne podliježu mogućnosti rasčlanjivanja redosljeda. Iz ovoga se razumije greška koja se desila u nekim rukopisima u kojima umjesto “la” لا stoji veznik “ev او” (u značenju) **ili u cijelom namazu.**

Sedmo:

Izlazak (istupanje)

I sedmi rukn je izlazak nakon što posjedi koliko traje tešehhud,

činom klanjača

tj., izbornim (dobrovoljnim) činom kojim se prekida namaz. I taj čin je fard kod Imama, ali ne i kod druge dvojice. Ovo je po tumačenju El-Berdeija. A po tumačenju El-Kerhija, nije ni kod njega ⁶⁴ fard.(sh)

Rezultat ovog razlaza biće pomenut na kraju knjige, ako Bog da.

64) Ebu Hanife.

Drugi dio Namaski vadžibi

Drugi dio se odnosi na objašnjavanje vadžiba, posebno vezanih za namaz,

kojih ima dvadeset i jedan.

Neki od njih se odnose na sve klanjače; oni koji pojedinačno klanjaju, imame i muktedije, i sve namaze; farzove, vadžibe, sunnete, nafile, a ima ih sedam.

Neki,

tj., jedni od njih se tiču nekih klanjača, a drugi ne, i nekih namaza a nekih ne, i ima ih četrnaest.

Sedam općih su:

- **Izreka tekbira na početku namaza,**

to je prvi od njih, (onda su:)

- **Prvo sjedenje,**

- **Učenje tešehhuda na oba sjedenja,**

a to je izgovoriti:

التحيات لله والصلوات والطيبات السلام عليك أيها النبي و
رحمة الله وبركاته السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين أشهد أن لا إله
إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله

(Sva poštovanja, vlast i savršenost, sve molitve i sva dobra, pripadaju samo Allahu. Neka je selam na tebe, Allahov Vjerovjesniče i Allahova milost i Njegovi bereketi. Neka je selam i na nas, a i na dobre Allahove robove. Svjedočim, da nema drugog boga osim Allaha, i svjedočim da je Muhammed Njegov rob i Poslanik.)

Do ovih riječi se uči na prvom sjedenju, a drugo je duže od ovoga, kao što će biti objašnjeno u poglavlju o sunnetima.

Neki su rekli da je riječ "et-tehijjatu" množina riječi "tehijjeh" a ona znači "vladavina". Neki su rekli da

znači "vječnost-neprolaznost", neki (da znači) "ve-
ličanstvenost", a neki "potpuna spašenost" od svih bo-
lesti i svih vidova manjkavosti.

Njegove riječi "es-salavat" Ibn Munziri i neki pripa-
dnici šafijske pravne škole protumačili su da znače
pet dnevnih namaza. Neki su rekli da znači milost, a
neki da znači i dove. Ez-Zuhri kaže da znači pokor-
nost-ibadet.

Za njegove riječi "et-tajjibatu" većina kaže (da
znače) "dobre riječi", a to je spominjanje Uzvišenog Al-
laha i onoga što Ga uzdiže nad svim ostalim. Rečeno
je, također, da znači i dobra djela.

Četvrto:

- Smirenost na ruku'u i sedždi,

tj., njihovo pravilno obavljanje. Smirenost znači smi-
rivanje sastavnih dijelova tijela tako da se i njegovi
zglobovi smire. To je vadžib, jer je propisan radi do-
pune određenog ciljanog rukna, za razliku od stajanja
nakon dizanja glave sa ruku'a i između dvije sedžde,
jer je tu smirenost sunnet, zbog toga što je propisan da
bi se napravila razlika između dva rukna. Prema tome,
ono što dopunjuje fard, to je vadžib, a ono što dopu-
njuje vadžib, to je sunnet.(d)

Isto tako ono što upotpunjuje sunnet su adabi. Ta-
ko stoji u "El-Bezaziji".

Peto:

- Izvršavanje svakog farda na njegovom mjestu

Misli se na redosljed fardova, osim propisanog re-
doslijeda, kao što je redosljed između kiraeta i ruku'a,
tako što kiraet prethodi ruku'u. I redosljed između
dvije sedžde, gdje druga dolazi za prvom, bez pauze.

Što se tiče izvršavanja kijama, ruku'a i sedžde, na nji-

ma određenim mjestima u namazu to je fard, a ne vadžib, kao što je prije navedeno.

Šesto:

- **Izvršiti tako i svaki vadžib,**

tj., na njegovom određenom mjestu. Misli se na redosljed vadžiba.

Sedmo:

- **Izlazak sa izgovorom selama,**

To je reći: "es-selamu 'alejkum ve rahmetullah" okrećući se na obadvije strane, jer je 'Alejhis-selam selamio na desnu stranu tako da bi mu se vidjela bjelina desne stane lica, i na lijevu stranu tako da mu se vidjela bjelina lijeve strane.

Muktedija nanijeti u prvom selamu da poselami sa svoje desne strane sve ljude, meleka čuvara i imama, koji su sa njegove desne strane. Sa drugim selamom nanijeti one koji su sa njegove lijeve strane, uključujući i imama, ako mu je sa te strane. Ako bude nasuprot njemu, ili strane budu neodređene, onda nanijeti da ga poselami na obje strane po Muhammedu, a to je predanje i od Ebu Hanife, da mu se Allah smiluje.

Po Ebu Jusufu, ako bude nasuprot njemu, nanijeti ga prvim selamom, a ako dođe do nejasnoća u stranama, onda se preferira desna strana.

Imam nijeti sa oba selama klanjače i meleke čuvere.

Onaj ko klanja sam po sebi, nijeti da poselami samo meleke.(d)

Posebni vadžiba je četrnaest:

- **Određivanje prva dva rekjata za kiraet**

- **Učiti "Fatihu" na njima,**

tj., učenjem (kiraetom). Prema tome, namaz nije po-

kvaren kod nas (po našem mezhebu) ako bi se ona izostavila, za razliku od Šafije kod koga je njeno učenje fard, i ako se izostavi, namaz nije valjan.

- Proučiti “Fatihu” po jedanput na prva dva rekjata,
- Proučiti suru, tri kratka ajeta ili dugački ajet uz nju, tj., uz “Fatihu”.

- Proučiti “Fatihu” prije nje,

tj., prije sure ili onog što je umjesto nje, zbog toga što je Vjerovjesnik a.s. to redovno prakticirao. Ovi vadžibi su obaveza za onoga klanjača kome je učenje vadžib, kao što je imam i onaj ko klanja posebno, sam.

- Proučiti kunut na vitrama,

Pod kunutom se ne misli na njegovo lingvističko značenje, a to je stajanje, nego se misli na posebnu dovu. Znaj da kod Ebu Hanife, da mu se Allah smiluje, imaju tri predanja po pitanju vitara. U jednom kaže da je fard, a to je mišljenje i Zufera. Zatim, predanje po kojem su potvrđeni sunnet, a to je mišljenje i njih dvojice⁶⁵ te Šafije i Malika. I treće predanje po kome su (vitre) vadžib, a to je ispravno.

Vitre imaju tri rekjata sa jednim selamom. Na svakom od njih se uči “Fatiha” i jedna sura. Prije ruku’a, na trećem rekjatu, donosi se tekbir dižući ruke, a zatim uči kunut-dova tokom čitave godine, za razliku od Šafije. Kod njega se kunut uči na vitrama samo u drugoj polovici ramazana.

Kod nas se ne uči kunut na sabahu, dok se kod Šafije uči na drugom rekjatu. poslije ruku’a, isto kao u vitara.(d) Ako bi mu imam koji je šafijskog mezheba učio kunut, on će stajati i čutati po najispravnijem mišljenju.

65) Ebu Jusuf i Muhammed.

Ako vitre prođu, naklanjavaće se. Nije ih dozvoljeno klanjati sjedeći ili jašući, osim ako postoji valjano opravdanje.

Kunut glasi:

اللهم إنا نستعينك و نستغفرك و نستهديك و نؤمن بك و نتوب
إليك و نتوكل عليك و نثني عليك الخير كله نشكرك و لا تكفرك و نخلع و
نترك من يفجرك اللهم إياك نعبد و لك نصلي و نسجد و إليك نسعى و نحفد
نرجو رحمتك و نخشى عذابك إن عذابك بالكفار ملحق

(Gospodaru, od Tebe pomoć tražimo, za oprost (grijeha) Te molimo i Tvoju uputu želimo. Samo Tebe vjerujemo i pokajanjem Ti se obraćamo. Na Tebe se oslanjamo. Samo se Tebi zahvaljujemo za sva dobra. Zahvaljujemo Ti se i ne niječemo Te. Napuštamo i ostavljamo ko prema Tebi griješi.

Gospodaru, samo Tebe obožavamo, Tebi klanjamo i na sedždu padamo, Tebi hrlimo i žurimo. U Tvoju milost se uzdamo, a Tvoje kazne se bojimo. Tvoja će kazna, doista, stići nevjernike.) Čita se "mulhik" po najispravnijoj verziji.

Klanjači slijede imama dovde. Kada imam započne sa učenjem dove, Ebu Jusuf smatra da ga slijede i uče sa njim. Muhammed, opet, smatra da ne uče, nego samo izgovaraju "amin". A dova je:

اللهم اهدنا في من هديت و عافنا في من عافيت و تولنا في من
توليت و بارك لنا في ما أعطيت و قنا يا ربنا شر ما قضيت إنك تقضي و لا
يقضى عليك إنه لا يذل من واليت و لا يعز من عاديت تباركت ربنا و
تعاليت فلك الحمد على ما قضيت و نستغفرك اللهم و نتوب إليك رب اغفر
و ارحم و أنت خير الراحمين

(Gospodaru, uputi nas sa onima koje si već uputio i daj nam zdravlje kao i onima kojima si ga već dao, i stavi nas pod Svoju zaštitu kao i one koje si već stavio

pod Svoju zaštitu. Daj nam bereket u onome što si nam dao. Gospodaru naš, sačuvaj nas zla koje si odredio. Samo Ti, uistinu, određuješ i protiv Tvoje odredbe se ne može. A doista, neće biti ponižen onaj koji je pod Tvojim okriljem, niti će se uzvisiti onaj kome si Ti neprijatelj. Blagodaran si, Gospodaru naš, i Uzvišen. Neka Ti je sva hvala na onome što si odredio. Tebi se kajemo, Gospodaru naš, i pokajanje Ti činimo. Gospodaru, oprosti i smiluj se, a Ti si najmilostiviji opraštač.)

Rečeno je da u vitrama nema određene dove. Tako stoji (u djelu) "El-Muhit". A u "Džami'ul-usulu" se prenosi od Alije r.a. da je Vjerovjesnik dovio u vitrama:

اللهم اني أعوذ برضاك من سخطك و أعوذ بمعافاتك من عقوبتك و أعوذ بك منك لا أحصي ثناء عليك أنت كما أثنيت على نفسك
(ف)

(Gospodaru, utječem se Tvojim zadovoljstvom od Tvoje srdžbe, i Tvojim oslobađanjem od Tvoje kazne. Utječem se Tobom od Tebe. Nebrojena hvala je Tebi, i Ti si onakav kako si Sam o Sebi kazao.)

Ko ne zna kunut-dovu lijepo je da kaže tri puta

اللهم اغفر لي "Allahummag-firli" (Gospodaru oprosti mi). Ili da kaže:

اللهم ربنا آتنا في الدنيا حسنة و في الآخرة حسنة و قنا عذاب النار (د)

(Gospodaru, Ti si naš Gospodar, podaj nam dobro na dunjaluku, i na ahiretu, i sačuvaj nas vatrene kazne.)(d)

Ili da kaže tri puta: يا رب "Ja Rabb" (Gospodaru).(s)

Odabrano je mišljenje da se kunut uči u sebi, jer je

to dova. Kada ne bi učio kunut na arapskom jeziku bilo bi ispravno.(h)

Kad bi se sjetio na ruku'u da je izostavio kunut, ne bi je učio na ruku'u. A ako prouči kunut na stajanju, poslije ruku'a, ne bi ponavljao ruku' pošto je to fard, a kunut je vadžib, nego bi učinio sehvi sedždu zbog pomjeranja kunut-dove sa njene osnovne pozicije.

Ako imam ode na ruku' prije nego što muktedija završi sa učenjem kunut-dove, muktedija prekida učenje i slijedi imama, jer ostavljanje slijedenja kvari namaz, dok izostavljanje kunuta ne kvari. Međutim, kad bi imam preselamio prije nego bi on zvršio sa tešehhudom, on ne bi prekidao učenje tešehhuda i ne bi slijedio imama u predaji selama, jer ostavljanje toga ne uzrokuje kvarenje namaza.

Ako bi muktedija stigao imama na ruku'u drugoga rekjata,⁶⁶ time bi stigao na kunut-dovu, jer stizanje na ruku' se smatra stizanjem na kijam-stajanje. A ako bi učio kunut na prvom ili drugom rekjatu, ne bi trebao na trećem, jer ponavljanje kunuta nije propisano. Samo će učiniti sehvi-sedždu, kao što je već navedeno.(d)

- Učenje naglas,

I sedmo je, učenje naglas, čija najniža granica čujnosti je da ga čuje neko drugi. Najniža granica čujnosti kod dnevnih namaza, u kojima se ne uči naglas, je da sam sebe čuje, što je i ispravno mišljenje. Ovo se uzima u obzir kod svih izjava koje su vezane za izgovor, kao što je izjava didsolucije braka (razvoda), oslobođenje roba i sl. tome.(sh)

66) Ovdje je očiti lapsus - misli se na treći rekjat - odnosno na onaj na kome se inače uči kunut-dova.

na njemu određenom mjestu,

tj., ondje gdje se uči naglas kao što su dva rekjata sabaha, prva dva rekjata akšama i jacije, džumi, Bajramima, teraviji i vitrama poslije teravije, izuzev njihove kunut-dove.(d)

u džematu.

Najmanja džematska grupa su tri osobe, ne računajući imama, po njima dvojici ⁶⁷, a po Ebu Jusufu sa imamom, što znači da obaveza učenja naglas i u sebi pada na klanjača ako klanja kao imam grupi-džematu, bilo da se klanja ili se naklanjava. Kada klanja pojedinačno (sam) ne može se učiti naglas ondje gdje se uči naglas. Isto tako, nije se dužno učiti u sebi ondje gdje se uči u sebi, jer je to propisano samo da bi se izbjegle greške, a tome je potreban u namazu, koji se obavlja javno naglas. (sh)

- Učenje u sebi, također

na mjestima gdje je tako određeno, tj., kao što je obaveza imama džemata da uči naglas klanjajući u pravom vremenu ili naklanjajući, također mu je obaveza da uči u sebi. Što se tiče onoga ko klanja pojedinačno (sam), on ima izbor kod klanjanja u pravom vremenu. Ako hoće, može da uči naglas kao imam sam za sebe, i to je vrednije, kako bi namaz bio u obliku džematskog obavljanja. Prenosi se, da sa onim ko na takav način klanja, namaz obavljaju i safovi meleka. A ako hoće, može da uči u sebi, pošto iza njega ne klanja niko ko ga čuje. Međutim, ako naklanjava, onda nedvojbeno uči u sebi, i to je ispravno, jer je glasno učenje obavezno za džemat, ili za (određeno) vri-

67) Ebu Hanife i Muhammed.

jeme kod pojedinačnog klanjanja gdje može da bira (hoće li učiti naglas ili ne), a nijednog od toga nema (kod naklanjavanja).

Rečeno je da može i tu da bira, ali je učenje naglas vrednije, kako bi i naklanjavanje bilo isto kao i samo klanjanje u pravom vremenu. (d)

U dnevnoj nafili uči se u sebi, a u noćnoj može da bira.(sh)

Zatim je rečeno, također, da je učenje naglas ili u sebi sunnet, (ondje gdje se uči naglas ili u sebi), tako da ne treba sehvi sedžda, ako se to izostavi.(d)

- Slušanje muktedije u vrijeme učenja imama,

Zbog Allahovih riječi:

“A kada se Kur'an uči, slušajte ga i ćuteći pažljivo pratite...” Kaže Ebu Hurejre, da Allah bude sa njim zadovoljan, da su oni učili za imamom, pa je onda objavljen ovaj ajet. Ovo je ovako kod nas, a kod Šafije je obaveza i za muktediju da prouči “Fatihu”. “Insat” znači “es-sukut” (ćutanje) radi slušanja, isto kao što je “el-isga” (sh)

- Muktedijino slijedenje imama, uvijek, pa makar mu se to ne računalo u namaz,

Kao kad bi ga sustigao na kraju ruku'a, ili poslije njega, ili na sjedenju, ili na sedždi, pa donio početni tekbir i slijedio ga (imama) nakon što prouči dovu zahvale (na početku).

- Sedždetut-tilaveh,

To je sedžda između dva tekbira, uvjetuje se uvjetima namaza, bez dizanja ruku, tešehhuda i selama. Na njoj se tri puta reče: سبحان ربي الأعلى “Subhane rabbijel-e'ala” (Neka je Uzvišen moj najuzvišeniji Gospodar).(d)

Sedžda je obavezna onome ko prouči jedan od njenih četrnaest poznatih ajeta, pa makar na persijskom, a to su:

Na kraju suretul-E'araf, Er-Ra'd, En-Nahl, Benu Isra'il, Merjem, početak El-Hadždž, El-Furkan, En-Neml, Es-Sedždeh, Sad, Ha mim Es-Sedždeh, (uzeli

smo ajet u kome se pominje: لا يسأمون). (sh), En-Nedžm, El-Inšikak, El-'Alek. Ovo je dužnost svih na koje pada obaveza klanjanja ili naklanjavanja. Prema tome, to je dužnost i gluhog, jer je i on dužan klanjati, i džunuba, i onoga koji je bez abdesta, i pijanog, jer su oni obavezni naklanjavati. To nije obaveza za nevjernika, luđaka, dijete, ženu u menstrualnom ciklusu i poslije porođaja, jer oni nisu obavezni klanjati.

Obaveza je i pomenutih u oba slučaja, čak ako čuju (ajet sedžde) od spavača, po ispravnom mišljenju. (d)

Obaveza je

na imamu,

i posredno na muktediji, čuo ili ne, kada ga njegov imam prouči u namazu. Međutim, ako ajet sedžde prouči muktedija, neće činiti sedždu nijedan od njih u osnovi, ni u namazu niti poslije njega, po njima dvojici⁶⁸, jer je muktedija odvojen od učenja. Muhammed je rekao da svi čine sedždu poslije namaza, kao i onaj koji čuje ajet sedžde a nije u namazu. (sh)

Obaveza je i za

onoga ko pojedinačno klanja,

ako prouči ajet sedžde u svom namazu, da učini sedždu. A ako ga čuje od nekoga ko nije sa njim u namazu, učiniće sedždu poslije namaza, a ako bi je

68) Ebu Hanife i Ebu Jusuf.

učinio u namazu, ponovio je, tj. ponovio sedždu kada sklanja, a neće obnavljati namaz.(sh)

Ako pak klanjač učini sedždu sa onim koji ga je proučio želeći da ga slijedi, biće mu pokvaren namaz.(h)

Ako ajet sedžde čuje od imama, a još nije pristupio da klanja za njim ili je započeo klanjati sa njim u drugom rekjatu, učiniće sedždu iza namaza. A ako uđe u namaz u istom rekjatu prije nego je imam učinio sedždu, učiniće je sa njim. Inače je neće činiti niti u namazu niti poslije njega, jer je to postigao sa stizanjem na taj rekjat.

Sedžda, čije je mjesto izvršenja u namazu, ne čini se nakon namaza. Ako ajet sedžde prouči van namaza, pa učini sedždu, zatim ga prouči (isti ajet) u namazu, ponovo će učiniti sedždu. A ako nije učinio sedždu prije, biće mu dovoljna jedna, a ako je promijenio ajet nije dovoljna jedna.(sh) Ako ga ponovi na jednom rekjatu dovoljna mu je jedna sedžda po analogiji i istihsanu, a ako ponovi isti ajet u oba rekjata, isto će postupiti (po Ebu Jusufu).(d) Ako ga ponovi na jednom sjedenju (medžlisu), dovoljna je jedna sedžda bez obzira proučio i dva puta, a zatim učinio sedždu ili učinio sedždu a zatim nastavio učiti na istom sjedenju, ne prekidajući ga. Ako bi ponovio ajet sedžde na dva sjedenja, bile bi obavezne i dvije sedžde. Ukoliko bi promijenio ajet sedžde na istom sijelu ne bi bila dovoljna jedna sedžda. Ukoliko bi ponovio ajet sedžde jašući, ali ne u namazu, ponovio bi i sedždu, jer hod životinje se dodaje jahaču, a što se namaza tiče, mjesta se tretiraju kao jedno. Kada bi ponovio ajet sedžde na lađi, ne bi ponavljao sedždu, pa makar i ne bio u namazu, jer je ona kao kuća i mesdžid.

Promjena mjesta od strane onoga ko je čuo ajet sedžde a ne učača, obavezuje na činjenje sedžde, onome ko je čuo, a ne suprotno. Također, odlazak ili vraćanje radi nasnivanja (tkanja) odjeće, prelazak sa grane na granu drveta smatra se promjena mjesta (medžlisa) sjedenja, u šta se ne ubrajaju mali pokreti kao što je ustajanje ili sjedanje, hodanje korak ili dva, jedenje zalogaj-dva, pjenje gutljaj-dva, govor, malo progovoriti i sl. tome. Kada onaj koji čuje ajet sedžde, učini sedždu sa onim koji je učio, ne diže glavu prije njega, jer mu je on kao imam.

Sedždetut-tilaveh se čini sa posebnim ruku'om i sa posebnom sedždom, osim namaskog ruku'a i sedžde, odnosno, ako se prouči ajet sedžde u namazu. Ako hoće, učiniće ruku' sa nijjetom sedžde, jer je njen cilj pokazivanje skrušenosti prema Obožavanom, a to se postiže ruku'om, ili ako hoće, ide na sedždu, a potom ustaje i nastavlja sa učenjem. Ovako se isto obavlja namaski ruku' nakon učenja ajeta sedžde, pa makar i nemao namjeru da učini sedždu, kako je naveo Muhammed.(d)

Imamu je mekruh učiti ajet sedžde u namazu u kojem uči u sebi, da se ne bi napravila zabuna među klanjačima, ako bi odmah nakon proučenog ajeta otišao na sedždu, osim da je nanijeti na ruku'u nakon što ga prouči. Mekruh mu je, također, da ostavi ajet sedžde i uči ostatak, jer se može steći dojam kako izbjegava i bježi od obaveze sedžde. Lijepo bi bilo ajetu sedžde dodati ajet ili više da bi se time odbacila sumnja preferiranja ajeta nad ajetom. A mendub je također, u sebi učiti ajet sedžde, da ga ko ne bio čuo, iz milosti prema njemu (kako se ne bi otežalo slušaocu). (sh)

- Bajramski tekbiri,

Dvanaesto su tekbiri dva Bajrama. To je šest dodatih tekbira; tri na početku prvoga rekjata, nakon početnog tekbira, i tri na drugom rekjatu prije tekbira za ruku'. Dižu se ruke i spuštaju kod svakog od njih. Na svakom stajanju na kome nema zikra ruke su spuštene, a na svakom stajanju gdje ima sunnetski zikr, ruke se vežu⁶⁹.(d)

- Tekbir ruku'a dva Bajrama,

tj., drugi tekbir ruku'a u oba Bajrama.

- Sedždetus-sehvi,

I četrnaesto je sedždetus-sehvi. To je činjenje dvije sedžde sa tešehhudom i dva selama. Ispravno je nakon jednog selama, što je i izbor Fahrul-islama i Šejhul-islama Havahir Zade, a odabrao ga je i El-Mussa⁷⁰ u svojoj knjizi. (sh)

69) Neki, shodno ovom pravilu, vezuju ruke nakon dizanja sa ruku'a zastajući i učeći zikr koji je došao vjerodostojnim predanjima. U tom smislu navodimo predanje koje bilježe Muslim i Nesaija od Ibni 'Ab-basa a u kome se kaže da je Poslanik a.s. izgovarao kada bi se digao sa ruku'a:

اللهم ربنا لك الحمد، ملء السموات و ملء الأرض، و ملء ما بينهما، و ملء ما شئت بعد، أهل الثناء و المجد، لا مانع لما أعطيت، و لا معطى لما منعت، و لا ينفع ذا الجد منك الجد

(Allahumme rabbena lekel-hamd, mil'es-semavati ve mil'el-erd, ve mil'e ma bejnehum, ve mil'e ma ši'te ba'd, ehles-senai vel-medžd, la mani'a lima e'atajt, ve la mu'tije lima mena't, ve la jenfe'u zel-džeddi minkel-džedd.).

"Gospodaru naš, Tebi pripada hvala koja ispunjava Nebesa, Zemlju i prostor vasiono između njih. I prostor onoga što Ti želiš, poslije toga, o Ti koji si Jedini objekat zahvale i slavljenja. Nema zabrane za ono što Ti daš. Niti davaoca za ono što Ti zabraniš. Niti kod Tebe vrijede odovunjalučke vrednote. Kod Tebe vrijedi samo pokornost Tebi."

70) Ovo ime nisam provjerio.

Rečeno je, nakon dva selama, što je odabrano mišljenje autora "El-Hidaje" i Šemsul-eimeh, imama Ebul-Jusra, i imama Zahirud-din El-Marginanija. Rečeno je, odabrano mišljenje je za onoga ko pojedinačno klanja nakon oba selama, a za imama nakon jednog selama, jer kad preselami dva selama, možda dio džemata uradi nešto što je u suprotnosti sa namazom. Na drugom tešehhudu se donese salavat na Vjerovjesnika a.s. a sigurnije je da se salavat donosi na oba.(d)

Obaveza je

imamu

i muktediji ako je imam pogriješio, ukoliko imam učini sedždu, a ako je ne učini, muktedija ga slijedi i u tome. Sedždetus-sehvi nije obavezna ako muktedija pogriješi, jer kad bi on učinio sedždu sam, onda bi time izišao iz slijedenja imama, a ako bi imam to učinio sa njim onda bi imamluk prešao u slijedenje.

Onaj koji zakasni na namaz čini tu sedždu sa svojim imamom, ako je njegova greška bila u onome dijelu na koji nije stigao, a zatim naklanjava ono što ga je prošlo. Preče je (poželjno) da ne ustaje prije sedžde imama. Ukoliko bi ustao, treba da se vrati i učini sedždu sa imamom, ako nije već obavio sedždu tog rekjata, a ako ju je obavio, ne vraća se. Ukoliko bi napravio grešku u onome što nadoknađuje naklanjavanjem, opet će učiniti sedždu za ovu grešku. Isto će postupiti kod svake buduće, eventualne greške.(d)

i na pojedinca

Pa ko zaboravi prvo sjedenje i sjeti se dok je bliži sjedenju, prije nego je odvojio koljeno od tla, vratiće se i sjesti, bez ikakve druge obaveze. Ukoliko je bliži

stajanju (kijamu), neće sjedati nego će učiniti sehvi-sedždu, jer je ostavio vadžib.

Ko zaboravi zadnje sjedenje i ustane na peti rekjat kod četverorekjatnog namaza, ili na četvrti rekjat kod trorekjatnog namaza, ili treći rekjat kod dvorekjatnog namaza, povratice se, ukoliko nije učinio sedždu, i učiniće sehvi-sedždu, jer je odgodio fard. Ako je učinio sedždu, onda njegov fard postaje nafila, tako bi mogao kod četverorekjatnog namaza, ako hoće, dodati i šesti rekjat, a i ako ne doda ispravno je, jer on nije namjerno otpočeo sa tim, tako da nije obaveza njegovog upotpunjavanja.

Kod trorekjatnog namaza koji postaje četverorekjatni, nije potrebno da još što dodaje, jer je on kao takav potpun.

Kod sabaha koji postaje terekjatni ne dodaje se četvrti rekjat, jer je to nafila koja se klanja kod pojave zore i mekruh je tada, uopće, klanjati više nafila osim sabahskog sunneta. A ako sjede na zadnje sjedenje, zatim ustane iz zaborava a nije preselamio, povrati se i preselami, osim u slučaju ako je učinio sedždu petog rekjata četverorekjatnog namaza, ili četvrtog rekjata trorekjatnog namaza. Tada će upotpuniti svoj fard zbog toga što postoji posljednje sjedenje. U četverorekjatnom namazu dodace i šesti, pa makar i u ikindije, jer mu to nije bio nijet, tako da po najispravnijem mišljenju to nije pokuđeno.

Tako se dodaje i kod trorekjatnog namaza peti rekjat, da bi dodana dva rekjata bila nafila u obadva ova slučaja, a zatim će učiniti sehvi-sedždu zbog odgađanja selama, s tim, da ta dva rekjata ne mogu biti zamjena za podnevski, jacijski ili akšamski sunnet.

Muktedija ova dva rekjata klanja slijedeći imama i naklanjava ih u slučaju neispravnosti, jer je on za-

počeo sa namjerom (slijedenja), tako da mu je obaveza dovršiti slijedenje.

U sabaha koji postaje poslije zadnjeg sjedenja trorekjatni, ne dodaje se četvrti rekjat, zbog pokudenosti nafile poslije sabahskog namaza, kao što je pokuđena i prije njega.

Ukoliko klanja dva rekjata nafile, zatim pogriješi i učini sedždu, onda ne nastvlja klanjanje na ta dva rekjata, kako i sehvi-sedžda ne bi bila unutar namaza. Ukoliko nastavi klanjati nafilu na tome, ispravno je, sa ovim početnim tekhirom bez oznake koju nafilu klanja, a ponoviće sehvi-sedždu zato što je obavljena unutar namaza.(d)

Ko ima obavezu sehvi-sedžde, selamom uvjetno izlazi iz namaza, po njima dvojici, za razliku od Muhammeda, tako da je ispravno da se on slijedi kao imam ako je učinio sedždu poslije selama, zbog toga što je u namazu (uslovno). A ako ne učini sedždu, nije ispravno (da se dalje slijedi), zbog toga što nije u namazu (nikako, pa ni uvjetno).

Ne gubi se abdest glasnim smijanjem, niti fard postaje četverorekjatnim nijetom boravka, na osnovu onog što je navedeno.(sh)

Ako pogriješi i preselami sa nijetom prekidanja, pokvaren mu je nijet, a nije prekinut namaz, nego treba da učini sehvi-sedždu jer početni tekhir ostaje važeći, ako se nije okrenuo od kible. Rečeno je i ovo; ako nije progovorio ili izašao iz džamije, makar prohodaio ili se malo okrenuo ustranu u odnosu na kiblu. Ako klanjač podneva preselami na dva rekjata, misleći da je završio namaz, potom sazna, produžiće klanjati četiri rekjata i učiniti sehvi-sedždu, za razliku ako bi prese-

lamio misleći da je musafir, ili da je u pitanju džuma, ili bude osoba koja je skoro primila islam pa misli da podne ima samo dva rekjata, ili bude na jaciji pa misli da klanja teraviju. U svim ovim slučajevima namaz je pokvaren, jer je preselamio svjesno.

Ne čini se sehvi-sedžda na džumi i Bajramima.

Onaj, u koga nije običaj dvoumljenje u namazu, ako posumnja koliko je rekjata klanjao, ponoviće namaz, a ako mu je to uobičajeno, onda će postupiti po svom uvjerenju. Ako se ne može odlučiti, uzima se manji broj i učiniće zadnje sjednje na onom mjestu za koje misli da je to kraj namaza.(sh)

izostavljanjem vadžiba

koje se smatra kako sa izostavljanjem tako i obavljanjem rukna prije ili poslije njegova pravog mjesta i vremena, kao što je npr.: učiniti ruku' prije učenja (kirae-ta), ili kašnjenje na kijam na treći rekjat dodajući tešeh-hud, makar izgovorom jednog harfa.

Ovo je mišljenje po Ebu Hanifi, da mu se Allah smiluje. Neki su rekli ako se kaže viška: **اللهم صل على محمد** (Al-lahumme salli 'ala Muhammed).

Također je rečeno ako se kaže i doda ovo: **وعلى آل محمد** (ve 'ala ali Muhammed). Neki su pak rekli, da po Muhammedu, uzima se u obzir samo ako je to vrijeme toliko da bi se mogao obaviti jedan rukn, dok po Ebu Jusufu nije dužan obaviti sehvi-sedždu u osnovi.(sh)

I ponavljanjem vadžiba, kao što je ponavljanje ru-ku'a, njegovim kašnjenjem ili prejudiciranjem. Sve to vodi ostavljanju vadžiba u

osam slučajeva. Prvi slučaj zadnjeg dijela,

odnosno, posebnog dijela o vadžibima, i u
svim slučajevima prvog dijela,
odnosno, općeg dijela,
osim smirenja,
na ruku'ima i sedždama,
što je vadžib zbog drugog razloga,
ne po sebi samom, kao što smo naveli, tako da ne
treba sehvi-sedžda zbog njihovog ostavljanja.
Treće poglavlje:

Sunneti

Treće poglavlje je
o sunnetima,
koji se nalaze unutar namaza, a
kjih ima dvadeset i sedam. Općih je sdamnaest,
od kojih je
- **dizanje ruku kod početnog tekbira,**
jedan od njih.
Drugi je:
dizanje ruku
- **kod kunuta,**
kada se izgovara njegov tekbir.
Treći je:
dizanje ruku
- **kod donošenja bajramskih tekbira.**
Četvrti je:
- **opružiti prste,**
da ne budu skupljeni (zgrčeni) ili rastavljeni
u podizanju,
odnosno u momentu podizanja.
Peti je:

- **pohvala upućena Allahu**

nakon početnog tekbira, a to je da se u sebi prouči: سبحانك اللهم (subhanekellahumme) i td., bez dodavanja: **وَجَل ثناؤك** (ve dželle senauke), tako da se to ne uči na fardovima, jer ta verzija nije došla u poznatim predajama, niti se uči poslije početka tekbira:

إني وجهت وجهي للذي فطر السموات و الأرض حنيفا و ما أنا من المشركين

(Okrećem kao pravovjernik lice svoje, Onome koji je stvorio Nebesa i Zemlju i ne pripadam mnogobošcima). Međutim, kod Ebu Jusufa se nakon tekbira to uči.

Po njima dvojici ⁷¹, ako bi se to reklo prije tekbira radi srčanog prisustva, bilo bi lijepo.

Izražavanje pohvale je za imama i pojedinca, za muktediju koji klanja za imamom koji uči u sebi, i za imamom koji uči naglas, prije nego pode učiti naglas. Ako bi pristupio u namaz za vrijeme kada on uči naglas, muktedija to ne uči.

Šesti je:

- **stavljanje desnice na ljevicu,**

nakon tekbira kod kijama, tako da stavi dlan desnice po lijevoj nadlanci, obuhvatajući malim prstom članak, spuštajući ruke na ruku'u, kao što smo naveli kod bajramskih tekbira.(d)

Sedmi je:

- **donositi prelazne tekbire,**

iz rukna u rukn,

kao i kunut,

odnosno, ubrajajući i tekbir kunuta, jer je Poslanik

71) Ebu Jusuf i Muhammed.

a.s. donosio tekbir kod svakog pregibanja i podizanja, osim kod podizanja glave sa ruku'a.

Osmi je:

- **tesbih (slavljenje) na ruku'u,**

a to je izgovoriti: سبحان ربي العظيم "subhane rabbijel-'azim" (slavljen nek je moj veličanstveni Gospodar),

tri puta,

što je najmanja mjera potpunog namaza, ali ne i najmanja dozvoljenost, pošto je Poslanik a.s. rekao: "Ko reče na ruku'u: "subhane rabbijel-'azim" tri puta, njegov ruku' je upotpunjen." (d)

Kada su objavljene riječi Uzvišenog: "...pa slavi ime tvoga veličanstvenog Gospodara", rekao je Poslanik a.s.: "Učinite to na vašem ruku'u." Prije toga su (na ruku'u) govorili: "Allahumme reka'tu leke" (Gospodaru, Tebi ruku' činimo).

Deveti je:

- **obuhvatanje koljena,**

odnosno stavljanje ruku na koljena prilikom saginjanja na ruku'u.

Deseti je:

- **da se u tom položaju rašire prsti,**

prilikom stavljanja ruku na koljena.

Jedanaesti je:

- **ispravljanje, ustajući sa ruku'a,**

u smirenom položaju, u trajanju koliko se može izgovoriti "tesbihah" (reći subhanallah).

Dvanaesti je:

- **sjedenje**

sa smirenošću između dvije sedžde, toliko da se može jedanput reći "tesbihah". To dvoje je sunnet po

njima dvojici⁷², a po Ebu Jusufu fard u predanju (rivajetu), pored rivajeta "Usula", a to je stav i Šafije.(sh)

Rečeno je po pitanju dizanja glave između dvije sedžde; ako bude glava bliže mjestu sedžde, dizanje nije valjano pošto se još uvijek smatra da je na sedždi, jer je dominantan stav kojem smo bliži. Međutim, ako je klanjač bliži sjedenju, onda je valjano, jer se on tretira da sjedi, time se tako postiže i ostvaruje druga sedžda.

Rečeno je; ako se odvoji čelo od tla toliko da između čela i tla prostruji zrak, to je ispravno i računa se kao dvije sedžde.(d)

Trinaesti je:

- da se sedžda obavi na sedam udova,

a to su glava, ruke, koljena i noge. Stavljanje ruku i koljena je sunnet kod naše trojice imama⁷³ i kod Zuffera, a to je mišljenje i Šafije. Preferirano mišljenje Ebu Lejsa je da je to vadžib. Što se tiče stavljanja nogu na tle, rečeno je da je to fard, po rivajetu El-Kudurija, tako, ako bi čineći sedždu odigao noge sa tla, ne bi bilo ispravno. To su naveli El-Kerhi i El-Hassaf.(sh)

A ako se stavi makar jedna, bilo bi ispravno, kako kaže Kadija Han, ali je to mekruh.

Imam Et-Timurkaši spominje da su ruke i noge iste po tom pitanju u smislu neobaveznosti, a to je ispravno.

Četrnaesti je:

- slavljenje na sedždi,

a to je da izgovori tri puta: سبحان ربي العظيم "sub-

72) Ebu Hanife i Muhammed.

73) Ebu Hanife, Ebu Jusuf i Muhammed.

hane rabbijel-e'ala" (Neka je slavljen moj Uzvišeni Gospodar.)

To je najmanji broj pošto je Poslanik a.s. rekao: "Ko na sedždi reče tri puta: "subhane rabbijel-e'ala", sedžda mu je upotpunjena."(d)

Nakon što su objavljene riječi Uzvišenog: "Slavi ime tvog Uzvišenog Gospodara", rekao je Poslanik a.s.: "Učinite to na vašim sedždama". Do tada su oni govorili na njoj:"Gospodaru, Tebi sedždu činim."

Mekruh je reći manje od tri puta, a lijepo je reći više od toga, o čemu še biti riječi, ako Bog da.

Petnaesti je:

- **donijeti salavat na Vjerovjesnika a.s. poslije tešeh-huda,**

na zadnjem sjedenju,

prije selama.

To je sunnet kod nas, a fard kod Šafije. El-Kerhi je rekao da je to vadžib čovjeku jedanput, pa ako hoće učiniće to u namazu ili van njega. Od Et-Tahavija se prenosi da je to vadžib kad god se spomene Poslanik a.s.

Šemsul-Eimeh smatra da je ovo što pominje Et-Tahavi suprotno konsenzusu, pošto većina uleme smatra da je to mustehabb, kad god se spomene Poslanik a.s., a nije vadžib. Tako se navodi u djelima "Ez-Zehireh"i "El-Muhit".

Salavat glasi:

اللهم صلي على محمد و على آل محمد كما صليت على إبراهيم
و على آل إبراهيم و بارك على محمد و على آل محمد كما باركت على
إبراهيم و على آل إبراهيم ربنا إنك حميد مجيد

(Gospodaru, blagoslovi Muhammeda i njegovu porodicu, kao što si blagoslovio Ibrahima i njegovu porodicu, i budi zadovoljan njime i njegovom porodi-

com, kao što si bio zadovoljan Ibrahimom i njegovom porodicom. Gospodaru, Ti si uistinu hvaljen i slavljen.)

Neki smatraju pokuđenim da se kaže: **وارحم محمدا** “verham Muhammeden” (smiluj se Muhammedu), jer to upućuje na nedostatak Vjerovjesnika, jer se milost traži nakon što se uradi nešto zašto se zaslužuje prijekor. Pravilno je da to nije pokuđeno, kao što je mišljenje Ez-Zejle’ija.(d)

Šesnaesti je:

da se

- **dovi**,

na način sličan kur’anskim dovama, kao što se kaže:

اللهم اغفرلي و لوالدي “Allahummagfirli ve livalidej-je” (Gospodaru, oprosti meni i mojim roditeljima), ili da dovi na način sličan dovama koje su došle u predajama od Poslanika a.s., koje glase:

اللهم إني ظلمت نفسي ظلما كثيرا و إنه لا يغفر الذنوب إلا أنت
فاغفرلي مغفرة من عندك إنك أنت الغفور الرحيم

(Gospodaru, učinio sam samom sebi veliku nepravdu, a grijeh ne oprašta niko osim Tebe, zato mi oprosti Tvojim oprostom, a Ti si doista, Opraštač, Milostivi.)

Ne bi trebao dovit na način koji liči običnom ljudskom govoru, jer takav govor kvari namaz ako se desi prije zadnjeg sjedenja koliko bi trajao tešehhud. Ako bi to bilo poslije tešehhuda, onda je namaz potpun zbog postojanja izlaska (iz namaza) njegovim izvršavanjem.(d)

Sve ono što je moguće tražiti od ljudi, smatra se njihovim (ljudskim) govorom, a ono što je nemoguće, to se ne smatra njihovim govorom. Ovako je po našem mezhebu, a kod Šafije je dozvoljeno da se dovi u namazu, sve što je dozvoljeno i van namaza.(sh)

poslije,
odnosno, poslije salavata na Vjerovjesnika a.s.
za sebe i sve muslimane,
jer je sunnet da se ne moli samo za sebe, pošto je
tako bliže udovoljavanju dove.
Sedamnaesti je:
- **preselamiti nadesno,**
prvo, a potom
i nalijevo,
kao što je navedeno kada je bilo riječi o obavezi selama.

I posebnih (ima) deset

Prvi je:
- **glasno imamovo izgovaranje početnog tekbira.**
Drugi je:
- **istodobnost**
tekbira
muktedije sa tekbirom imama,
po Ebu Hanifi. Kod druge dvojice⁷⁴ je nakon imamo-
vog izgovora tekbira.
Treći je:
- **njegovo slijedenje u svim ostalim namaskim ra-
dnjama.**
Četvrti je:
- **utjecanje,**
"et-te'avvuz", a to je izgovor:
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم "e'uzu billahi mineš-šejtanir-
radžim" (Utječem se Allahu od prokletog šejtana), ili:

74) Ebu Jusuf i Muhammed.

أستعيذ بالله من الشيطان الرجيم “Este`izu billahi mineš-šejtanir-radžim” (Tražim utočište kod Allaha od prokletog šejtana), poslije pohvale, radi učenja Kur`ana, a ne zbog pohvale, za razliku od Ebu Jusufa. Tako, utočište traži onaj koji je zakasnio u namaz kad naklanjava, a ne onaj koji stupa u namaz za imamom, jer on ne uči tako da ne treba izgovoriti “et-tea`vvuz”. Onaj koji je zakasnio u namaz kod naklanjavanja uči isti`azu, također, odgađa je nakon bajramskih tekbira, jer su oni poslije hvaljenja, tako da ona treba da bude spojena sa učenjem, a ne sa hvaljenjem.(d)

Peti je:

- **u sebi ga izgovoriti**,
odnosno “et-tea`vvuz”.

Šesti je:

- **et-tesmije (Bismillah)**,

a to je izgovoriti: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ “Bismillahir-rahmanir-rahim” (U ime Allaha Milostivog Samilosnog). Poslije njega, odnosno poslije “et-tea`vvuza” kod otpočinjanja učenja na početku (njegovog) namaza. Kaže se u “Miradžud-diraje” da prenosi El-Hasen od Ebu Hanife, da mu se Allah smiluje, da klanjač uči “Bismillah” na početku svog namaza i ne ponavlja je, jer je ona propisana za otvaranje i početak namaza, isto kao i pohvala (subhaneke) i utjecanje (e`uzu billahi).(d)

Sedmi je:

- **izgovoriti je u sebi**,

odnosno “Bismillah” proučiti u sebi, za razliku od Šafije koji prenosi da ju je Poslanik a.s.učio u namazu naglas. Ovog dokaza se drži Šafija kod dokazivanja da je ona ajet “Fatihe”.(sh)

Ove četiri stvari,
odnosno “et-te'avvuz”, kao i izgovor u sebi važe za imama i za pojedinca.

Osmi je:

- **et-te'min,**

a to je izgovoriti “amin” nakon riječi “veled-dallin”,
u sebi za obadvojicu,

odnosno za imama i pojedinca. Po Maliku imam ne izgovara “amin”, a to je i predanje (rivajet) El-Hasena od Ebu Hanife, da mu se Allah smiluje.

i za muktediju,

u sebi, nakon što imam izgovori “veleddallin” u
namazima kada se uči naglas,

jer inače ne zna kada je vrijeme izgovora “amin” u drugim namazima, za razliku od Šafije.

Deveti je:

- **et-tesmi' za imama,**

posebno, a to je da se kaže: **سمع الله لمن حمده** “semi'allahu limen hamideh” (Allah je čuo onoga ko mu zahvalu donosi), kod dizanja glave sa ruku'a.

i za muktediju et-tahmid,

posebno. (za razliku od Šafije), a to je da kaže:

ربنا لك الحمد “rabbena lekel-hamd” (Gospodaru naš, Tebi sva hvala pripada), kad se izgovori:

سمع الله لمن حمده “semi'allhu limen hamideh”, jer se prenosi da je Poslanik a.s. rekao: “Kad imam kaže:

سمع الله لمن حمده “semi'allahu limen hamideh”, recite: :

ربنا لك الحمد “rabbena lekel-hamd”.”

Ovo je podjela koja isključuje ortaštvo. U “El-Muhibtu” se kaže: : **ربنا لك الحمد** “rabbena lekel-hamd” je radi veće pohvale.(d)

a za pojedinca je obadvoje,

znači da pojedinac izgovara obadvoje; "et-tesmi" i "et-tahmid" po rivajetu El-Hasena od Ebu Hanife. Autor "El-Hidaje" kaže da je to najispravnije.(d)

U "El-Hulasi" stoji: "Ispravno je u njegovu mezhebu da uči samo "et-tahmid" i ništa više." U "El-Mebсутu" je rekao: "Najispravnije je to i na tome je većina šejhova."(sh) A to je iz razloga što je "et-tesmi" podsticanje onome ko (klanja sa njim) da donese "et-tahmid" a sa pojedincem nema neko drugi da bi ga podsticao na to.(d)

u bilo kom namazu,

radilo se o fardu ili nafili, redovnom ili propuštenom namazu, ili nekom drugom, i to je ispravn. Ovako je navedeno u (djelu) "El-Džami'us-sagir".

Deseti je:

- ispružiti lijevu nogu za sjedenje sa uspravljenom desnom na sjedenju,

bilo da se radi o prvom ili zadnjem sjedenju

za muškarce, a "et-teverruk",

a to je podbaciti noge na desnu stranu i sjesti na lijevo stegno

za žene,

To je pristojnije za njih, jer se njihovo stanje određuje na temelju zaštite (onoga što ih bolje pokriva i zaštićuje).(d) Tako je kod nas (po našem mezhebu). Kod Šafije "et-teverruk" je sunnet na svakom sjedenju iza kojega slijedi preselamljivanje, kod Malika je na svakom sjedenju, a kod Ahmeda na svakom drugom sjedenju.(sh)

Četvrto poglavlje

Mustehabbi namaza

Ovo poglavlje pojašnjava mustehabbe namaza, a **njih ima dvadeset i tri. Općih ima četrnaest.**

Prvi je:

- **ne okretati se desno ili lijevo.**

Drugi je:

- **pokrivanje usta,**

odnosno njihovo zatvaranje (stiskanjem zuba) i njihovo prekrivanje

kada prevlada zijevnje (koje se ne može zaustaviti), jer je Poslanik a.s. rekao: "Zijevanje u namazu je od šejtana. Zato, ako se nekom od vas zijeva u namazu, neka se suzdrži (stiskanjem zuba)." (d)

Treći je:

- **sprečavanje kašljanja koliko se može,**

jer to ne spada u radnje namaza. Ukoliko bi to bilo bez razloga namaz bi bio pokvaren, stoga ga treba izbjegavati koliko se može. (d)

Četvrti je:

- **proučiti više od tri ajeta,**

Peti je:

- **"et-tertil"⁷⁵**

prilikom učenja, zbog riječi Uzvišenog: "I uči Kur'an po tertilu..." Ova naredba je u kategoriji mustehabba. Uči se na polagahan i razborit način vodeći računa o ishodištima glasova (artikulaciji, akcentu) i mjestima (pauzama) na kojima se staje prilikom učenja.

Šesti je:

- **ravnanje glave sa leđima na ruku'u,**

75) To je pravilno, razgovjetno učenje sa primjenom tedžvidskih pravila.

i to tako da bude u istoj visini sa leđima, ni viša, ni niža.

Sedmi je:

- **stavljanje koljena prije ruku, a ruku prije nosa, i nosa prije čela, prilikom idenja na sedždu.**

Osmi je:

- **postupiti suprotnim redosljedom u dizanju na stanjanje (kijam),**

odnosno, kada se bude dizao sa sedžde, diže prvo čelo, zatim nos, potom ruke, pa koljena.

Deveti je:

- **činjenje sedžde između ruku,**

tako će staviti lice između dlanova, a ruke naspram ušiju, jer je Vail, Allah bio zadovoljan s njime, rekao: "Vjerovjesnik a.s., kada bi išao na sedždu, (stavljao je ruke) naspram ušiju."

A što se prenosi da je prilikom sedžde stavljao ruke naspram ramena, odnosi se na iznimne situacije zbog bolesti i starosti.(d)

Deseti je:

- **upraviti prste ruku i nogu naspram kible,**

Zbog riječi Poslanika a.s.: "Kada rob (Allahov) čini sedždu, čine je i svi njegovi ekstremiteti, zato neka svoje udove okreće prema kibli koliko može."(d)

Jedanaesti je:

- **ostavljanje brisanja prašine i znoja prije selama,** sa svog čela i lica.

Dvanaesti je:

- **rastaviti noge, na kijamu, širine četiri prsta.**

Trinaesti je:

- **stavljanje ruku,**

pruženih, okrenutih prsta prema kibli,

na svoja stegna prilikom sjedenja.

Četrnaesti je:

- **okretanje lica desno i lijevo prilikom preselamljivanja,**

odnosno prilikom izgovora: **السلام عليكم ورحمة الله** "es-selamu 'alejkum ve rahmetullahi" (Neka je na vas spas i Allahova milost).

Posebni mustehabba ima devet

Prvi je:

- **dizanje ruku,**

ondje gdje je njihovo dizanje sunnet u namazu, kao što je prilikom prvog tekbira, kunut-dove, bajramskih tekbira. Dizanje ruku je općenito, sunnet, a dizanje

naspram mekahnog dijela ušiju za muškarce,

je mustehabb, dodirujući svojim palčevima mekahni dio ušiju, po odabiru El-Musse u njegovoj knjizi, Allah mu se smilovao.

i nasuprot ramena kod žena,

što je manje upadljivo, pa je i najispravnije.(d)

Drugi je:

- **stavljanje ruku ispod pupka,**

na kijamu, za razliku od Šafije, jer se po njemu ruke stavljaju na prsa,(d)

za muškarce,

i stavljanje

na prsa za žene.

Treći je:

- **vađenje ruku iz rukava kod početnog tekbira,**

i ostalih tekbira na kojima je sunnet dići ruke

za muškarce,

jer je to bliže skrušenosti i skromnosti i dalje od pvođenja za silnicima.(d)

Četvrti je:

- učenje onoliko koliko je došlo u predaji,

kao što je navedeno u “El-Hulasi”; kad je klanjač (mukim) kod kuće, uči na dva rekjata sabaha četrdeset ili pedeset, pa sve do sto ajeta, ne računajući “Fatihu”. Ovo se određuje vodeći računa o različitim stanjima ljudi, godišnjem dobu (ljetu zima), ljepoti glasa imama, snazi, kuvvetu i slabosti džematlija, tako da se uči onoliko koliko zahtijeva opće dobro (masleha). U dijelu “Tuhfetul-fukaha”, od Ebu Hanife, prenosi se da na prvom rekjatu sabaha mukim uči tridesetak do šezdeset ajeta na prvom rekjatu, osim “Fatihe”, a na drugom između dvadeset i trideset ajeta. Na podnevu se uči na oba rekjata kao na prvom rekjatu sabaha. Na ikindiji se uči po dvadeset ajeta na svakom rekjatu, ne računajući “Fatihu”. Na akšamu se uči “Fatiha” sa je-dnom kratkom surom (kisarul-mufessal). Rekao je: “Ovaj rivajet mi je najdraži.”

Rekli su naši šejhovi (učenjaci u mezhebu) da imam može postupiti po predanjima (rivajetima) po kojima se najduže uči u džamiji gdje su askete, a ne u džamiji koja je pored puta, zatim u skladu sa predanjima po kojima se uči srednje u džamiji gdje su džematlije tog nivoa, i na kraju u skladu sa predanjima po kojima se uči najmanje u “naputnim” džamijama, uzimajući tako u obzir sva predanja (rivajete).

Što se tiče vitr-namaza, na njemu se uči “Fatiha” sa surom, i on se vremenski ne ograničava. Nekad se uče sure “El-E’ala” i “El-Kjafirun”, ali u tome se neće stalno ustrajavati.(h)

Sve ovo navedeno se odnosi

na imama,

a ako se klanja pojedinačno, uči se šta ko hoće i koliko hoće.(h)

Peti je:

- proučiti više od tri puta tesbih,

na ruku' i sedždi pazeći da se izgovori neparan broj puta jer je Poslanik a.s. završavao neparnim brojem.

Neki su rekli da

pojedinač

izgovara do sedam puta, a imam ne oduljuje, kako ne bi dosadio džematlijama. Oni su rekli da imam treba izgovarati do pet puta, kako bi džematlije mogle izgovoriti tri puta.(d)

Šesti je:

- udaljavanje nadlaktica od stomaka,

pošto je utvrđeno da je Poslanik a.s. tako radio. Neki su rekli da tako neće postupati bojeći se da ne uznemiri komšiju u saffu.(d)

I udaljavanje

stomaka od stegna, stegna od potkoljenica, potkoljenica od tla, na ruku'u i sedždama, za muškarca, a suprotan postupak za žene,

tj. žena se spušta i prislanja svoj stomak na svoja stegna, svoja stegna sa natkoljenicama, a natkoljenice uz tle.

Sedmi je:

- proučiti "Fatihu",

samu,

nakon dva prva rekjata,

u četverorekijatnim i trorekijatnim namazima što je vrednije od tespiha ili šutnje, ako bi donosio tespih ili ćutao bilo bi ispravno (dozvoljeno je).

El-Hasen prenosi od Ebu Hanife, da mu se Allah smiluje, da je to vadžib. Pravilno je prvo mišljenje, međutim, sigurnije je da "Fatihu" ne ostavlja, iako je ispravno da ona nije vadžib.(d)

za onoga koji klanja fard, po poznatom mešhur mišljenju,

za onoga koji klanja nafilu, vadžib je učiti "Fatihu" na svakom rekjatu nafile, a također i kod vitara. Što se vitara tiče to je iz predostrožnosti, jer je njihova obaveznost (vudžub) uspostavljena sunnetom.

Što se tiče nafile, svaka dva rekjata se računaju kao zaseban namaz, a ustajanje na kijam trećeg rekjata je na stepenu početnog tekbira. Zato nema potrebe za početnim tekbirom, osim na dva rekjata, kao što je poznato od naše uleme, i na njima se uči i "es-sena" (subhaneke), osim kod četiri rekjata nafile prije podne i prije i poslije džume. Kada se u njima diže na treći rekjat, neće učiti "es-sena" a učiće "et-te'avvuz", jer su te nafile zbog svoje potvrđenosti postale slične fardu. Zato su se pravnici razišli po pitanju obaveze sedždetus-sehvi onome ko na njoj (nafili) produži u učenju pa doda na prvom tešehhudu.(d)

Osmi je:

- proučiti "Bismillahi" prije "Fatihe",

u sebi,

na svakom rekjatu, onome ko uči,

odnosno za onoga ko uči "Fatihu" na svim rekjati-ma, zbog toga što je to sigurnije, zbog razilaženja uleme i tradicionalnih predaja o tome da je "Bismillahi" jedan od ajeta "Fatihe". U daljem učenju, nakon "Fatihe", neće učiti "Bismillahi", osim po Muhammedu, u namazima u kojima se uči u sebi.(sh)

Deveti je:

- **sačekivanje "mesbuka" (onaj ko je zakasnio),**

a to je muktedija koji nije stigao imama ni na jednom rekjatu. On je stigao imama nakon njegovog dizanja glave sa zadnjeg ruku'a, ili na tešehhudu, ili ga je imam pretekao sa dijelom namaza, tako što ga je stigao nakon rekjata, dva ili tri.

A "el-lahik" (koji stiže) je muktedija koga prođe čitav namaz ili jedan dio, nakon stupanja za imamom u namaz, tako što ga je stigao na prvom rekjatu, pa potom izgubio abdest, otišao i obnovio ga stižući nakon što je imam već završio. On otpočinje klanjati četiri potpuno.

Ili to je muktedija koji je izgubio abdest nakon što je klanjao rekjat, dva ili tri, pa je započeo sa klanjanjem onog što je prošlo.

"El-mudrik" je muktedija koji stigne imama na početku namaza i sklanja ga zajedno sa njim.(d)

završetak imama,

ovim se ukazuje da ako bi se "mesbuk" podigao prije preselamljivanja imama i njegovog zaršetka namaza, i nadoklanjao ono što mu je prošlo, dozvoljeno mu je, mada je mustehabb da sačeka imamov završetak da ga ne bi prestao slijediti.

Znaj da "mesbuk" naklanjava početak namaza u odnosu na učenje, pa čak izgovara i "es-sena" (subhaneke) i "et-te'avvuz" kad se digne da naklanja ono što mu je prošlo. Ako stigne imama na učenju koje on uči naglas, i naklanjaće, također, kraj svoga namaza u odnosu na tešehhud. Čak ako bi stigao na jedan rekjat akšama sa imamom, naklanjao bi poslije dva rekjata koje bi rastavio sjedenjem, tako da bi to bila tri sjedenja, jer kad naklanja rekjat, kao da je klanjao dva re-

kjata u pogledu tešehhuda. Učiće na obadva rekjata “Fatihu” i suru, jer ono što naklanjava kao da je početak njegovog namaza. Ukoliko bi izostavio učenje na jednom od dva rekjata, pokvariće se namaz.

Isto tako ako stigne na jedan rekjat četverorkjatnog namaza, klanjaće još jedan rekjat učeći na njemu “Fatihu” i suru, a zatim će proučiti tešehhud, pošto je to u pogledu tešehhuda kao da je klanjao dva rekjata, zatim će klanjati još jedan rekjat učeći “Fatihu” i suru, jer je ono što naklanjava početak njegova namaza u pogledu učenja, a neće učiti tešehhud jer ono što naklanjava je kraj namaza u pogledu tešehhuda, a na trećem bira između učenja i ostavljanja. Vrednije je da uči.

“El-mesbuk” je isti kao pojedinac po tome što on uči i kviri ono što naklanjava, ako izostavi učenje, a ne kviri zbog ravnjanja sa ženom u saffu. Pokvari se naklanjavanje ako izostavi učenje. Dužan je učiniti sehvi-sedždu kod greške u onome što naklanjava, a fard mu prelazi u četverorekjatni nijjetom boravka. Sve su to odredbe vezane za pojedinca.

On je i kao muktedija u pogledu toga da nije dozvoljeno klanjati za njim, ako ga imam odredi za svoga nasljednika kad izgubi abdest, iako je on podoban za to, pošto je oglasio hurmet namaza i onda ga raskida početnim tekbirima. Znači, ako donese tekbir nijjeteći početak svog namaza pa ga prekine, postaje ponovo početnik koji je prekinuo. Dužan je učiniti sehvi-sedždu, zbog imamove greške, što opet znači, ako ustane na naklanjavanje, kao što je pomenuto, a imam ima sehvi-sedždu onda ima obavezu da se povрати i učini sedždu sa njim, a ako se ne vrati, dužan je da učini sedždu na kraju svoga namaza. On donosi i tekbiri tešrik, a sve su to propisi koji se odnose na muktediju.

A "el-lahik" kao da je iza imama, čak mu se ne mijenja fard nijetom boravka, ne uči, niti čini sehvi-sedždu za ono što je imam ostavio greškom, i kvari ono što naklanjava paralelno sa ženskom u saffu, kao što kvari njegova spoznaja greške imama u pogledu kible.

Peto poglavlje Objašnjenje namaskih mubaha

Ima ih jedanaest. Općih ima osam.

Prvi je:

- gledanje zadnjim krajičkom oka.

"El-muehhir" (zadnji) dio oka ima lingvistički oblik "el-mu'emmin", to je ono što dolazi poslije sljepoočnice, a prednji dio je onaj koji slijedi nos, bez okretanja glave, jer je Poslanik a.s. gledao i primjećivao ashabe, u namazu, zadnjim krajičkom očiju.

Drugi je:

- poravnati mjesto sedžde, jednom,

prevrćući kamenčiće i slično, pošto je Ebu Zerr pitao najboljeg čovjeka u ljudskom rodu (Muhammeda a.s.) o prevrtanju kamena pa mu je odgovorio: "Ebu Zerre, jednom ili ostavi." (sh)

ili dvaput,

samo, bojeći se pretjeranih, (makar i) opravdanih radnji, kao u slučaju kad se ne može učiniti sedžda.

Treći je:

- ubijanje zmiје, uopće,

po hadisu Ebu Hurejre, Allah bio zadovoljan s njim, Poslanik a.s. je naredio ubijanje "dvoje crnih" na namazu, zmiје i škorpiona (akrepa).

Rečeno je da se ovo odnosi na situaciju kad se to

može uraditi jednim udarcem. Međutim, ukoliko bi trebalo više udaraca, pokvario bi se (namaz), jer je tu više radnji i pokreta. Međutim, vjerovatnije je da je obadvoje isto u pogledu dozvole, jer je to posao koji je dozvoljen onome koji je na namazu. Zato je rekao **uopće**, tj. u bilo kojoj situaciji bez obzira bojao se njenog ujeda ili bio siguran od toga.

čak i ako bude prinuđen čitavom postupku,

jer je to olakšica, kao što je hodanje bez abdesta i vađenje vode iz bunara, ako mu se desio gubitak abdesta u namazu.(d)

Četvrti je:

- držanje u ustima (novčića) dirhema ili dinara, ali tako da mu ne smeta učenju.

Peti je:

- držanje u ruci onoga što mu ne smeta oslanjanju, na koljena, prilikom ruku'a.

Šesti je:

- učenje Kur'ana na više kiraeta,

da se upotrijebe dva-tri ili više načina učenja. Isto tako je dozvoljeno i više redosljednih sura na jednom rekjatu.

Prenosi El-Hasen od Ebu Hanife, Allah mu se smilovao, da je rekao: "Ne volim da se uče dvije sure poslije "Fatihe" na propisanim fard namazima, pa kad bi proučio suru, koja mu se učinila kratkom, zatim drugu, da oduži učenje (kiraet), taj postupak ja ne volim. Da ode na ruku', to je bolje, a ako bi je proučio, to nije pokuđeno (mekruh).(h)

Sedmi je:

- razvezati, zategnuti odjeću kako se ne bi lijepila uz tijelo,

na ruku'u, odnosno, ako bi se to obavljalo sa malo rada i pokreta.

Osmi je:

- **učenje kraja sure na rekjatu,**

i učenje kraja

druge

sure na

drugom

rekjatu po

ispravnom

mišljenju, jer je rečeno da je to mekruh. Međutim, ispravno je da nije mekruh.

Posebna su namaska mubaha

tri:

Prvi je:

- **ponavljanje iste sure na**

jednom

rekjatu, kada se radi o nafili (dobrovdoljnom namazu),

a ne propisanom (fardu).

Drugi je:

- **oslanjati se na zid ili stub u dobrovoljnom namazu, pa makar i bez opravdanja (uzura).**

Treći je:

- **da imam baci pogled,**

odnosno da pogleda krajičkom oka,

na one koji su iza njega kod sumnje

u broj rekjata koje je klanjao; da bi ustao ako ustane. tj., onaj iza njega, i sl., kao da preselami ili sjedne, ako taj sjedne.

Šesto poglavlje Objašnjenje namaskih harama⁷⁶ (zabrana)

Ima ih četrnaest općenito,
harami se ne odnose samo na neke klanjače, ili samo
na neke namaze

Prvi je:

- **učenje “et-tesmije” (Bismillahi) naglas,**
na svim rekjatima, i za imama i pojedinca, za razli-
ku od Šafije, kao što je ranije navedeno.

Drugi je:

- **učenje “amin” naglas,**
također.

Treći je:

- **okretanje desno i lijevo, okretanjem lica djelimično,**

jer kad bi okrenuo čitavo lice, bio bi mu pokvaren
namaz. Isto tako okretanje prsa, na način da kibla pot-
puno prestane biti ispred.(d)

Četvrti je:

- **gledati u nebesa,**
jer je to zabranjeno.

Peti je:

- **oslanjanje na stub, ruku ili sl., bez potrebe.**

Šesti je:

- **stavljanje ruku na nepropisano mjesto,**
u njihovom podizanju kod izgovaranja tekbira.

76) Ovdje je autor kontradiktoran u pogledu kvalifikacije ovih dje-
la. U naslovu ih tretira haramima a na završetku poglavlja mekruhi-
ma. Neka od njih se ne pominju u klasičnim mezhepskim djelima
čak ni kao mekruhi.

Sedmi je:

- **dizanje prsta sa tla, na ruku'u i sedždi,**

Osmi je:

- **sjedenja kod tešehhuda na petama,**

Deveti je:

- **bespotrebni pokreti,**

odnosno, (besposlica) igranje tijelom ili odjećom, zato što je to zabranjeno van namaza, pa kako je tek, onda, u namazu.

manje od tri puta,

pošto tri puta kvari namaz, kod onih koji kažu da je to previše pokreta (u namazu).

Deseti je:

- **pokazivati kažiprstom kao što rade "ehlul-hadis" (sljedbenici hadisa),**

odnosno, sljedbenici Šafije, jer mnogi šejhovi (učenjaci našeg mezheba) smatraju da se ne pokazuje prstom.⁷⁷ U "Menijjetul-mufti" to je okarakterisano kao pokudeno. Ebu Jusuf pominje u "El-Emali" da se podvije mali i domali prst, a srednji se sa palcem stavi u krug pokazujući sa kažiprstom na tešehhudu, kod dva šehadeta. Muhammed pominje da je Poslanik a.s. (tako) pokazivao. I mi činimo kako je Poslanik a.s. činio. Rekao je da je to mišljenje i Ebu Hanife.(sh)

Jedanaesti je:

77) Ovo je u kontradiktornosti sa predanjem koje bilježe Ahmed, Nesaija, Ebu Davud, Ibn Madždže, Ibni Huzejme i Bejhekija a u kome stoji o načinu Poslanikovog a.s. klanjanja na sjedenju: "...zatim je podigao prst, pa sam vidio kako ga pokreće, doveći njime." Bejhekija komentariše da se ovdje možda misli samo na pokazivanje prstom, bez njegovog pokretanja, usklađujući tako ovo predanje sa drugim u kome se kaže: "...pokazujući sa kažiprstom ne pokrećući ga..."

- **selam samo na jednu stranu.**

Dvanaesti je:

-**kunut, osim na vitrama,**

za razliku od Šafije.

Trinaesti je:

- **dodavanje u tekbirima,**

tako što bi rekao: "Allahu ekberu kebira", "Allahu ekberu, ve e'azemu, ve e'ala, ve ekremu" i sl.

i na pohvalu "sena"

tako što bi rekao: "Subhanekellahume, ja Rahman, ja Rahim, ve bihamdike..", i sl.

na tesbihu,

pa da kaže: "Rabbijjel-'azim, el-kerim, er-rahim", takoder, "subhane rabbijel-e'la, el-vehhab" i sl. na ru-ku'u i sedždi.

I na tešehhud došao sunnetom, da kaže npr.: "et-tehijjatuz-zakijjatun-namijjatu" i sl.

Četrnaesti je:

- **ostaviti važib, odnosno što je navedeno, od vadžiba,** namjerno bez opravdanja.

**u "El-Muhitu" spomenuti su harami u poglavlju me-
kruha.**

U ovome je naznaka da se pod haramima misli na mekruhut-tahrim.

On ih pominje kao harame, da bi pojačano upozorio na njih i skrenuo pažnju, tako da nije ispravno ono što pominju neki, da ono što je pomenuto u knjizi o namazu od mekruha, to su "tenzihije" (lakši), a ono što je pomenuto u knjizi o zabranjenom (haram) i dozvoljenom (halal), da su to "tahrimije" (haramu bliži, teže kategorije).

Sedmo poglavlje

Namaski mekruhi

U objašnjavanju

mekruha,

misli na ono što je naspram pomenutih harama u namazu,

a ima ih pedeset i devet. Općih ima četrdeset i dva.

Prvi je:

- **ponavljanje tekbira.**

Drugi je:

- **brojanje na ruke**

ajeta, a to je množina od ajeta, čije brojanje nije pokuđeno ako bi se izvodilo srcem, a također, i rukom izvan namaza.(d)

i slično tome,

kao što su sure i tesbih zbog postojanja zabrane, a rečeno je da je pokuđeno brojanje na prste i izvan namaza, također, zbog riječi Ibn Mes'uda: "Činiš tesbih (slavljenje Allaha dž.š.) i to brojiš, i činiš grijeh, a ne brojiš ga."(h)

Treći je:

- **et-tehassur,**

Zbog zabrane toga. To je stavljanje ruku na bok. Neki su rekli da je to oslanjanje na štap.

zato što je to način ponašanja tirana, diktatora.

U ovome imamo, također, da je vezivanje ruke sunnet pa je mekruh to ostaviti stavljanjem ruke na bok, ili na neko drugo mjesto.(sh)

Četvrti je:

- **nakašljavanje bez opravdanog razloga,**

odnosno bez potrebe, pa makar bezglasno, jer kad bi bilo sa glasovima, onda se kvvari namaz. Međutim, ako bi bio prisiljen zbog toga što mu se nakupila pljuvačka u grlu, ne bi se kvario namaz, kao u slučaju kihanja. Ono ne prekida (ne kvari) namaz, makar se čuo glas, pošto je na to (prirodno) prisiljen.(d)

Također, ako ne može učiti osim sa kašljanjem, jer je to opravdan razlog. Najispravnije (mišljenje) je da iskašljavanje, radi uštímavanja učenja, ne kvari namaz.

Rečeno je, ako se radi uljepšavanja učenja pojave glasovi kao "edž" sa fethom ili dammom, kvari se po Ebu Hanifi, Allah mu se smilovao, a ne kvari se po Ebu Jusufu, što je odabir većine. (h)

Peti je:

- useknjivanje (hrakanje),

U rječniku stoji: "Kaže se: ‚tenehame‘ kada izbacuje nešto iz svojih prsa ili nosa." U "El-Kunji" se kaže da je mekruh onome ko bude klanjao u pustinji, hrakati desno ili lijevo. Bolje je kod hrakanja činiti to na lijevu stranu.

Šesti je:

- puhanje koje se ne čuje.

U rječniku stoji: "Nefeha bifemihi" (puhnuo je svojim ustima) kada iz usta izađe vjetar i usnama oponaša prdež.

Sedmi je:

- držanje novčića (dirhema) i sl. u ustima,

kao što su dinari koji

ne smetaju učenju,

odnosno, ako ne ometaju ispravno učenje, nego sunnete učenja. Ako ne sprečavaju ni sunnete, onda, nije ni mekruh, nego je to dozvoljeno, kao što smo naveli u dozvoljenim (mubah) stvarima.

Osmi je:

- **dizanje glave,**

pošto to sprečava poniznost.

Deveti je:

- **progutati ono što je bilo između zuba, makar to bilo malo,**

manje od zrna leblebije, ili kao što je njegovo zrno. Po najispravnijem mišljenju,(h) to neće pokvariti namaz jer je u sastavu pljuvačke.

Zbog toga se time ne kvari ni post. Ali ako bi to bilo veće od zrna leblebije, to bi pokvarilo namaz, kao što se navodi u "En-Nihaje".(d)

Deseti je:

- **ostaviti neki od sunneta,**

namjerno, a koji su spomenuti prije.

Jedanaesti je:

- **dovršavanje učenja na ruku'u,**

jer to nije mjesto za to.

Dvanaesti je:

- **da se uče zikrovi,**

koji su sunnet na namaskim ruknovima

u prelazima

od rukna do rukna.

Trinaesti je:

- **stavljanje ruku prije koljena na tle, kod sedžde, bez opravdanja.**

Četrnaesti je:

- **njihovo dizanje poslije koljena, također,**

tj.. bez opravdanja.

Petnaesti je:

- **"el-ik'au",**

zabranjen oblik sjedenja, kao što je da sjedne na stražnjicu, ispravi koljena i stavi ruke na tle. To, uisti-

nu liči na pasje sjedenje. U ovome imamo da je, također, pružanje lijeve noge na sjedenju i podavijanje desne, sunnet za muškarce, a "et-teverruk" za žene, tako da je to pokuđeno ostaviti.

Šesnaesti je:

- **pokrivanje usta u situaciji kada zijevanje nadvlada,**
odnosno, njihovo pokrivanje bez potrebe.

Sedamnaesti je:

- **zatvaranje očiju,**
zbog zabrane toga.

Osamnaesti je:

- **prevrtanje kamenčića,**
zbog zabrane toga, također,
osim da se ne može obaviti sedžda. Tada se to može uraditi sa dva pokreta,
jer je to opravdan razlog.

Devetnaesti je:

- **brisati čelo od prašine i znoja, prije nego se završi namaz,**
jer je to također, zabranjen.

Dvadeseti je:

- **sabrati odjeću,**
odnosno staviti je ispred sebe kada hoće ići na sedždu, jer je to vrsta oholosti.(d)

Dvadeset i prvi je:

- **ogrnuti je,**
odnosno, nabaciti odjeću na način da je stavi na glavu ili ramena, puštajući rukave sa strana, jer je to ponašanje "ehlul-kitabija".(d) Time se slaže ono što je u "El-Hanijji", "El-Mebсутu" i "El-Hulasi" o stavljanju ogrtača na pleća bez stavljanja ruku u rukave.(sh)

Dvadeset i drugi je:

- **zijevanje,**

jer je to od lijenosti i dosade, pa kada se ne može odoliti zijevanju, treba ga sputavati stišćući zube koliko može, a ako se potreba pojača, onda će staviti ruku ili rukav na usta.

Dvadeset i treći je:

- **protezanje,**

a to je pružanje koje je, također, vid lijenosti.

Dvadeset i četvrti je:

- **pucketanje (kršenje) prsta,**

jer je to zabranjeno. A to je potisnuti prste i opružiti tako da zapucketaju.(sh)

Dvadeset i peti je:

- **odmarati se premještanjem s noge na nogu**

na stojianju i sjedenju, jer to narušava skrušenost.

Dvadeset i šesti je:

- **širenje prsta, osim na ruku'u.**

Dvadeset i sedmi je:

- **brzo učenje,**

u kome se gubi pravilno učenje po tertilu.

Dvadeset i osmi je:

- **ne izravnati nivo glave sa ledima, na ruku'u,**

tako da je podigne iznad ili spusti ispod nivoa leđa.

Dvadeset i deveti je:

- **prolazak tri (saffa) pa naviše, bez opravdanja.**

Pominje se u "El-Fetava" od Muhammeda b. Seleme da prolazak jednog saffa ne kvari namaz, a ako se prođe više od toga, pokvari se namaz.(j)

pa makar zastao poslije svakog koraka.

Kažu neki, da ako pođe korak, pa stane, zatim učini još jedan, neće se pokvariti namaz. A ako odjednom učini dva koraka, namaz će biti pokvaren.

Trideseti je:

- **naginjanje desno-lijevo.**

Trideset i prvi je:

- **ubiti vašku sa manje od tri pokreta.**

Trideset i drugi je:

- **skloniti je, također,**

odnosno skloniti je, pokopati je sa manje od tri pokreta.

Trideset i treći je:

- **izbacivanje pljuvačke.**

Trideset i četvrti je:

- **izuvanje mestve sa malo pokreta.**

Trideset i peti je:

- **mirisati miris.**

Trideset i šesti je:

- **rashlađivati se, a to je proizvoditi vjetar odjećom ili lepezom,**

a to je alatka kojom se pokreće zrak,

i sa manje od tri pokreta,

a jasno je to, i nema tajne zbog čega.

Trideset i sedmi je:

- **određivanje sure,**

osim "Fatihe", koja je određena za učenje, na svim namazima i tu nema pokudenosti.

za određeni namaz,

kao da uči (stalno) suru "Es-Sedžde" i "El-Insan" na sabahu a "El-Džumu'a" i "El-Munafikun" na džumi. Pokudeno je zato, što u tome ima napuštanje i ostavljanje ostalog Kur'ana,(d)

tako da ne uči ništa drugo.

Et-Tahavi navodi da se ovo odnosi na situaciju kada vjeruje da se dati namazi mogu samo time klanjati.

Međutim, ako to ne smatra, ali se njih drže zato što su mu one lakše, i što za njih ima više sevapa, onda nije mekruh. (h)

Trideset i osmi je:

- **sastaviti dvije sure ostavljajući jednu,**

a rečeno je i dvije, također,

između njih dvije na

jednom

rekjatu.

Rečeno je i na dva rekjata, također.

Trideset i deveti je:

- **prelazak sa ajeta jedne sure na ajet druge,**

sure, ili na ajet iste sure između kojih su drugi ajeti,(s)

ili su između njih sure.

Četrdeseti je:

- **proučiti zadnju suru prije,**

a rečeno je i ajeta,

također, potonjeg prije prednjeg,

kao kada bi proučio "El-Kjafirun" na prvom rekjatu, a na drugom započeo sa "El-Kevser". Ako bi se sjetio na početku, prekinuće i započeti sa "En-Nasr", a rečeno je da će dovršiti "El-Kevser".

Takođe, ako bi proučio na prvom rekjatu "El-Kjafirun", a zatim započeo sa "El-Fil", pa se onda sjetio. (d) Sve ovo je mekruh, ako se desi namjerno, a ako se desi nenamjerno, onda nije ni mekruh.

Ako prouči na prvom rekjatu "En-Nas", ponoviće je, jer je ponavljanje blaže od neučenja po redoslijedu.(h)

Ako na prvom rekjatu prouči zajedno "El-Mu'avvize-tejni" ("El-Felek" i "En-Nas"), neki su rekli da na drugom uči "Fatihu" i nešto iz "El-Bekare".(t) Drugi kažu da se na drugom rekjatu povрати i prouči "En-Nas". Ta-

ko stoji u "El-Hanijji". Kada bi proučio na svim rekjati-
ma po dio sure, neki kažu da je mekruh, a neki da ni-
je, što je i ispravno.(d) Sve ovo u nafilama nije me-
kruh.(s)

pa makar na dva rekjata,

isto tako je i sa ponavljanjem sure, mekruh je na far-
dovima, a ne u nafilama.(d)

Četrdeset i prvi je:

- "et-tesmije"

na početku svake sure, na svakom rekjatu, osim po
mišljenju Muhammeda, u namazima gdje se uči u se-
bi.(sh)

Četrdeset i drugi je:

držanje djeteta bez potrebe,

jer je u tome srčana zaokupljenost, međutim, ako
ima razlog kao što je bojazan zbog ugroženosti djeteta
i sl., onda nije mekruh.

Posebni ima sedamnaest

Prvi je:

**- sačekivanje od strane imama, onoga čiji topot ho-
da čuje,**

tj., zvuk topota obuće u dolasku na namaz.

Drugi je:

**- oduživanje drugog rekjata više od prvog, kod fard
namaza**

i to u pogledu ajeta ako su približni po dužini i
kratkoći, ili u pogledu riječi i glasova (harfova), ako se
razlikuju.

Pokuđeno je (mekruh) da se načini razlika s tri aje-
ta, ili više, a ako je ajet-dva onda nije mekruh, jer je
Poslanik a.s. proučio na akšamu "El-Mu'avizetejni", a
druga je duža od prve.(d)

Rečeno je, da ako bi proučio na prvom rekjatu akšama “El’Asr” a na drugom “El-Humeze”, to bi bilo mekruh, pošto prva sura ima tri ajeta, a druga devet, a velika razlika je mekruh. Rečeno je i da nije mekruh.(h)

Što se tiče oduljivanja prvoga rekjata na sabahu u odnosu na drugi, to je sunnet po konsenzusu, kako bi džematlije mogle stići u džemat i klanjati sbahski sunnet, pošto je to vrijeme spavanja, za razliku od ostalih namaza,

gdje treba

napraviti razliku između njih za trećinu ili dvije, odnosno, učiti dvije trećine na prvom a trećinu na drugom rekjatu. Ovo je mustehabb. A što se tiče šerijatske odredbe, ova razlika, makar bila velika, ne smeta, zbog predanja koje ima po tom pitanju. Oduljivanje drugog rekjata više nego prvog, mekruh je po konsenzusu.(d)

Treći je:

- zastajanje

razmišljajući

na ajetima “milosti i kazne”, za imama i muktediju, uopće,

odnosno na fardovima i drugim namazima,

i za pojedinca na fardovima, samo, ne na drugim namazima.

Četvrti je:

- sedžda na rubove ahmedije (saruk, turban, čalma),

odnosno, na njene namotaje, a također, na višak od odjeće, kao rukav ili skut. Kod Šafije nije dozvoljeno da se sedžda obavi na ahmediji, iako klanjač čelom dotakne tlo, a bez (doticanja čelom) nije dozvoljeno po konsensusu.⁷⁸

78) Vidi: dr. Vehbe Ez-Zuhajli, *El-Fikhul-islami ve edilletuh*: 1,785. Također, mekruh je omotavati ahmediju oko glave, a ostaviti sredinu otkrivenu.

U tumačenju “vidždanul-hadžm” (količina prostora), rekli su: “...iako naglašeno spušta glavu, toliko da ne može više, ipak nije dozvoljeno činiti sedždu na iščušljani pamuk, smokve, kukuruz, osim da dotakne tle.(d) Razumije se iz obrazloženja naših učenjaka da je Vjerovjesnik a.s. činio sedždu na rubovima svoga turbana, tako da to nije mekruh, jer u tekstu je dokaz o ponavljanju i činjenju toga više puta.(sh)

Također, mekruh je zadovoljiti se samo sa sedždom nosa bez opravdanog razloga, po Ebu Hanifi, da mu se Allah smiluje, za razliku od čela, jer sedžda samo na čelo, pa i bez opravdanog razloga, po Ebu Hanifi nije pokuđena, nego je dozvoljena. Tako se prenosi u “El-Bedai’u” i u “Et-Tuhfi”.(d)

Peti je:

- **prilijepljivanje stomaka za stegna, kod muškarca,**
a ne kod žena kao što je ranije navedeno.

Šesti je:

- **pružanje nadlaktica također,**
po tlu prilikom sedžde.

Sedmi je:

- **skidanje košulje ili kape, ili njihovo oblačenje sa malo pokreta,**
ne sa puno.

Osmi je:

- **oduživanje namaza od strane imama, tako da to bude teško džematlijama,**

a što potvrđuju riječi Poslanika a.s.: “Ko klanja kao imam ljudima, neka im klanja po mjeri najslabijih, jer među njima ima bolesnih, starih, i onih koji imaju određenu potrebu.”(d)

Deveti je:

- brzo klanjati,

tako da to dovede do izostavljanja namaskih sunneta, zbog njihove žurbe.

Deseti je:

- prisiljavanje muktedija od strane imama

da ga podsjećaju na slijedeći ajet

kada prouči ajet koji je dovoljan za ispravnost namaza,

kao npr. kad potpuno prouči jedan dugački ili kratki ajet (pa se ne sjeća slijedećeg), po njemu ⁷⁹, a po njima dvojici ⁸⁰, jedan dugi ili tri kratka, tako da imam ne treba da ih na to prisiljava, nego će ići na ruku' kad prouči onoliko koliko je fard, a ako ne to, onda, preći će na drugi ajet (kojega se sam sjeti).(d)

Jedanaesti je:

- učenje naglas u dnevnim nafilama.

Dvanaesti je:

- imamovo učenje ajeta sedžde na namazima gdje se uči u sebi, zbog bojazni pometnje kod džematlija,

ako bi učinio sedždu odmah, osim ako je na kraju sure, jer se ona tada može izvršiti nijjetom na ruku'u, neposredno iza učenja njenog ajeta, kao što smo naveli u objašnjenju o njoj (sedždetus-sehvi).

Trinaesti je: ⁸¹

ponavljanja ajeta iz radosti ili tuge na fardovima, bez nekog drugog opravdanja, što nije slučaj sa sunnetima i nafilama, općenito, bilo da se radi o tuzi, radosti, ili bez nekog drugog opravdanja.

79) Ebu Hanife.

80) Ebu Jusuf i Muhammed.

81) Odavde je prepisivač naglašavao samo redne brojeve ne označavajući originalni tekst koji se komentariše.

Četnaesti je:

ponavljanje sure na jednom rekjatu, a rečeno je, ako bi proučio na prvom rekjatu, a zatim je ponovio na drugom, mekruh je, također, kod fardova, ali ne i u nafilama, kao što je već navedeno.

Petnaesti je:

muškarcima klanjati namaz zavrnutih rukava do laktova, zbog izraza nepoštivanja u tom činu.

Šesnaesti je:

da muktedija kaže kod "tergiba", tj. kod imamovog učenja ajeta stimulacije ili zastrašivanja: "sadekallahu ve belega resulullah" (istinu je rekao Allah, a Njegov Poslanik je dostavio), zbog toga što time krši obavezu slušanja koja mu je dužnost. Dalek i bliz (od imama) su isti u pogledu obaveze slušanja i šutnje.

Sedamnaesti je:

oslanjanje na zid ili stub, bez opravdanog razloga, u namazima koji nisu nafile, zbog obaveze povećanja poštovanja prema fard namazima i sl. Ovo je sve što je pomenuo autor, da mu se Allah smiluje, od namaskih mekruha u ovom sažetku.

A što se tiče mekruha koji u njemu nisu pomenuti, od kojih je neke spomenuo u drugim knjigama, i koje su neki drugi pomenuli (u svojim knjigama) ima ih devet. Općih je sedam.

Prvi je:

sjesti podvijenih i prekrštenih nogu bez opravdanog razloga, jer je u tome ostavljanje sunneta sjedenja na tešehhudu. Međutim, ako bi to bilo zbog opravdanog razloga, ne bi bio mekruh.

Drugi je:

klanjati sa slikom na odjeći, ili pred sobom, ili da bude nasuprot, ili na krovu, ili obješena u kući, po ha-

disu Džibrila a.s.: “Mi ne ulazimo u kuću u kojoj ima pas ili slika.”

Što se tiče slike na odjeći, to je zbog toga što to podsjeća na nosača idola, a ako je slika ispred ili iznad glave klanjača, time je pokuđenost veća, potom, ako je s desne, pa onda s lijeve strane.(d)

Ako slika bude iza, ili ispod nogu, onda namaz neće biti pokuđen (mekruh), ali to što je u kući, uopće, mekruh je. To je naveo El-‘Itabi u komentaru “Džami‘us-sagira”, osim ako je izuzetno mala tako da je onaj koji je gleda ne vidi, ili ako je pobrisane glave, onda nije mekruh, pošto kao takva nije, inače, objekat obožavanja. Iz ovoga se da razumjeti da kip onoga što nema dušu, nije mekruh.(sh)

Treći je:

klanjanje namaza otkrivene glave zbog lijenosti ili nebrige, ne poštujući dovoljno namaz, niti njegove granice, ne radi nipodaštavanja, jer je to vid nevjerovanja (kufura), a ako bi to bilo radi poniznosti, ne bi bilo mekruh.(sh)

Četvrti je:

namaz u pohabanoj odjeći. To je ona odjeća koja se oblači samo u kući, i ne izlazi se u njoj pred velikodostojnike. Iz ovoga se razumije, naravno, da se pokuđenost odnosi na onoga ko ima drugu odjeću.(sh)

Peti je:

klanjati a imati fiziološku potrebu, kao što je velika ili mala nužda, ili puštanje vjetra, zbog postojanja zabrane.

Šesti je:

klanjati prema sjaju-svjetlu ili ognjištu s vatrom, zbog toga što to liči na međžusijski (vatropoklonički) način obožavanja, pošto oni obožavaju žeravu.(d)

Sedmi je:

skupiti kosu na zatiljku, odnosno pričvrstiti svoje pletenice oko glave, kao što to rade žene. Ovako stoji u "El-Mebсутu".(mh)

Posebna su dva mekruha.

Prvi je:

stajanje samo imama u (podignutom) mihrabu, jer je to oponašanje kršćana, ne i njegovo stajanje i sedžda izvan, zbog nepostojanja uzroka pokudenosti. Također, stajanje samog njega (u dućanu) na klupi i sl., a ostalog svijeta na zemlji, ili obratno, po najispravnijem mišljenju, jer to sličí razlici dva mjesta, a to je ako nivo podignutosti ima visinu jednog hvata (stasa). Ne bi smetalo ispod toga. To je pokuđeno po Et-Tahaviji u predanju kojeg prenosi Ebu Jusuf. Rečeno je da je mekruh ako je uzdignut u visinu jednog aršina, i na to se mišljenje oslanja. Međutim, ako sa imamom ima još ljudi, onda nije mekruh, po najispravnijem mišljenju, zbog eliminisanja značenja koje dovodi do pokudenosti.(d)

Drugi je:

stajanje muktedije iza saffa u kome ima prazno mjesto ispred njega, a on sam stoji u saffu. A ako je sam, onda je mekruh. Ukoliko ne nađe mjesto ispred sebe, tada prvo treba sebi izvući nekoga iz saffa, pa tek onda izgovoriti tekbir stupajući u namaz.(sh)

Nije pokuđen namaz naspram nekoga ko sjedi i razgovara, a rečeno je i da je mekruh. Ispravno je što smo naveli, zbog toga što se prenosi da je Poslanik a.s., kada je htio klanjati u pustinji, naređivao 'Ikrimi da sjedne ispred njega. Nije mekruh, također, klanjati naspram obješenog mushafa ili sablje, pošto se to dvoje

ne obožava, niti prema svjetiljci, pošto međusije ne obožavaju plamen, nego žeravu, niti na ćilimu sa slikama, jer je to vid omalovažavanja i obezvjeđivanje slike, a ne njeno veličanje, ako ne čini sedždu direktno na njoj, nego, je ona na mjestu gdje on stoji.

Osmo poglavlje **Mufsidi namaza**

Mufsida koji kvare namaz (u koji se stupilo), po skraćenoj verziji, ima

pet općenito,

odnosno onih koji se tiču svih muslimana i svih namaza.

Prvi je:

- progovoriti običnim ljudskim govorom, uopće,

tj., namjerno, ili nepažnjom, ili greškom, ili iz zaborava; malo ili mnogo, u snu ili na javi,(‘a) bio prisiljen ili ne, za razliku od Šafije po pitanju greške i zaborava.(sh)

stvarno

kao što je nazivanje selama, svjesno, i uzvratanje na njega, općenito. Ukoliko je bilo namjerno, to se smatra odgovor na selam uopće, nije zikr, nego govor i obraćanje, tako da to kvari namaz. Također, ovdje spada i namjerno popravljavanje greške nekog drugog klanjača, osim svoga imama, zatim kad muktedija ispravlja drugog muktediju ili neklanjača pojedinca, imama i pojedinca ili bilo koju osobu. U svim ovim slučajevima to kvari namaz, osim ako je imao namjeru učenja, a ne popravljavanja greške nekoga. Ispravljanje svoga imama ne kvari namaz na osnovu “istihsana”.

Rečeno je, namaz bio bi pokvaren ako se prouči (u ispravljanju) toliko da bi to bilo dovoljno za namaz, pošto za to nema potrebe.

Također, rečeno je, ako bi klanjač prešao na drugi ajet počinjući ga učiti, namaz bi bio pokvaren i klanjaču i imamu ako bi to prihvatio, jer za tim ne postoji potreba.

Također, i učenje iz mushafa (gledajući) jer uzima iz njega što sličići uzimanju od druge osobe.(d)

I rekao je (Imam) da ne kvvari, nego je mekruh.

Šafija pobija da je to mekruh⁸²(sh), isto kao i “et-tesmije” onoga koji kihne, tj. da izgovori “jerhamukellah” pošto se to računa kao ljuski govor, jer se njime međusobno razgovara. Ako bi onaj koji kihne i onaj koji ga čudne izgovorili “elhamdulullahi”, namaz ne bi bio pokvaren, jer to nije uobičajeni odgovor. Isto tako ne bi kvarilo namaz kad bi onaj koji kihne rekao samom sebi “jerhamukellah” (Allah ti se smilovao) jer je to u značenju “jerhamunillah” (Allah mi se smilovao). Ovako stoji u “Ez-Zahirijji”.

Zatim, namaz kvvari odgovor na neku lošu vijest sa “istirdža’om”, odnosno riječima “Inna lillahi ve inna ilejhi radži’un”, (Mi smo Allahovi i Njemu se vraćamo), i odgovor na neku radosnu vijest sa “el-hamdele”, da kaže “elhamdu lillah” (hvalla Allahu), kao i odgovor na vijest koja začudi i zadivi sa “es-sebhale”, da reče “subhanellah”, ili sa “el-hejhele”, da reče “la ilahe illellah”.

Dozvoljeno je po svima odgovoriti sa zahvalom (tahmidom), i sl. tome od onoga što je pomenuto, ako

82) Zekvan, šticećenik Aiše, Allah bio zadovoljan s njome, klanjao joj je kao imam uz ramazan, učeći (gledajući) iz mushafa. To predanje bilježi Malik. Ovo je šafijski mezheb. En-Nevevi kaže: “Čak i ako bi povremeno prevrtao listove mushafa, ne bi se kvario namaz...”

bude ⁸³ htio oglasiti da je u namazu tim odgovorom. Međutim, oglašavanje da je u namazu nečim što nije zahvala, kvari namaz po svima.

Tako isto namaz kvari dova koja sličí ljudskom govoru, kao da kaže: "Gospodaru moj, obuci mi odijelo to i to..." ili "oženi me sa tom i tom..." i tome sl., za razliku od Šafije kao što je već pomenuto.(d)

ili pravno (statusno)

kao što je "enin" (jecanje) a to je da govori "ah" ili jaukanje "et-teevuh" a to je da kaže "uh". U "El-Kjafiju" se prenosi od Ebu Jusufa da "ah" ne kvari namaz, bilo da se izgovori zbog bola ili sjećanja na džennet ili džehenem, a tako je i sa "et-teevuhom" u (djelu) "Tatarhaniji".

Prenosi se u "Tatarhaniji" da je pitan Muhammed b. Seleme o tome, pa je rekao: "ne prekida se." U "El-Gijasiji" su rekli da se to preferira kod davanja fetve, jer je to iskušenje koje doživljava bolesnik kad se bolest pojača.

Namaz kvari "et-te'fif", a to je da se kaže "uf". Također i glasan plač zbog bola ili nevolje, ne zbog sjećanja na džennet ili džehennem, jer jecanje ("enin" i sl.) ako je zbog sjećanja na to dvoje, postaje kao da je rekao: "Gospodaru, molim Te za džennet, a utječem Ti se od džehennema." Kad bi to glasno rekao, namaz ne bi bio pokvaren. Ali ako bi jauk bio zbog bola ili nevolje, bilo bi to kao kad kaže: "Ja sam pogoden, sažalite se na mene." Kad bi to glasno rekao, namaz bi bio pokvaren. To stoji u "El-Kjafiju", kao i bespotrebno

83) U originalu stoji: "...ako ne bude..." što je očita greška koju sam ispravio u tekstu.

iskašljavanje sa (razgovijetnim) glasovima, (d) za razliku od Ebu Jusufa što pominje autor "El-Hulase".(sh)

Podrigivanje (el-džeša') po njima dvojici⁸⁴ prekida namaz ako bude sa glasom bez prisile, a ako bi bio prisiljen, onda ne prekida namaz.(d) Rečeno je da su isti kihanje i podrigivanje, ne kvare namaz, pa makar bili propraćeni s glasovima.

Drugi je:

- smijanje

koje čuje sam onaj koji se smije dok ga drugi ne čuje. Ovo kvare namaz, a ne abdest. Međutim, glasno smijanje (el-kahkaha), koje čuju i drugi, kvare abdest i namaz u potpunosti, ako se desi kod punoljetne osobe, nespavača. Osmijeh, koji se u biti ne čuje, ne kvare ništa.

Treći je:

- načiniti više pokreta (rada).

Razišla se naša ulema po pitanju definisanja tog rada, tako su neki rekli da se radi o aktivnosti koja se izvršava sa dvije ruke, dok su drugi rekli da je to ono što klanjač smatra da je mnogo.

Es-Serahsi kaže da je ovo najbliže mezhebu Ebu Hanife, da mu se Allah smiluje, jer je njegov način bio da prepusti odluku mišljenju onoga ko je pao u takvo iskušenje. Drugi su rekli da ko učini više od tri pokreta, njegov namaz je pokvaren. Ovo je bliže mišljenju autora. Zbog toga je on neke harame i mekruhe ograničio svojim rječima "ispod tri puta". Prenosi se od Ebu Jusufa da je rekao: "...ako bi gledao životinju, kvare se namaz, a ako bi samo prihvatio sedlo sa nje, ne kvare se."

84) Ebu Hanife i Muhammed.

Rekao je pravnik Ebul-Lejs: "Po ovome uzimamo."

Pitan je Ebu Selman o pokretima (u namazu) kao što je skidanje ogrtača ili oblačenje, skidanje hlača ili oblačenje, skidanje kaputa ili oblačenje, pa je rekao: "Nije pokvaren namz u svim ovim situacijama," i naveo je primjer: "Čuo sam Ebu Jusufa da to kaže."

Jedenje i pijenje, općenito se računa kao "više pokreta", te prema tome kvare namaz. Tu nema razlike između namjere i zaborava, pošto je stanje namaza ono koje ga opominje na to.

Također, kvari se namaz džematlija ako im imam ne ostavi zamjenu kad izgubi abdest, ili pomisli da ga je izgubio pa izađe iz džamije, ili ostavi saffove ako je klanjao vani (u pustinji npr.), tako, ako se desi da je mjesto imama ostalo prazno, kvari se i namaz muktedije. Tako stoji u "El-Kjafiju".

Također, kvari se namaz džematlija ako imam izađe iz džamije pa potom izvana odredi ko će ga zamijeniti, jer određivanje zamjene je dozvoljeno dok ne izađe iz džamije, ili dok ne napusti saffove, ako klanja vani. Dakle, ako imam izađe (iz džamije) ili ostavi saffove (ako klanja vani), a nije odredio zamjenu, namaz muktedija se kvari, mada po pitanju imama imaju dva predanja.

Zatim, kvari se namaz muktedija kad bi imam odredio žensko kao zamjenika, ako bi džemat bio sastavljen od žena i muškaraca, zbog postavljanja zamjenika koji ne može predvoditi džemat, tako da je njegov namaz pokvaren, a time i namaz džematlija.

Isto tako, kvari se namaz ostajanjem u namazu, pa i bez spavanja, toliko dugo da bi se mogao obaviti namaski rukn, nakon što se izgubi abdest.(d)

bez koristi

odnosno, bez namaske koristi.

Četvrti je:

- ostaviti neki od namaskih fardova,

bili unutar samog namaza ili van njega, tako da je pokvarena njegova sedžda na nečistom mjestu po njima dvojici ⁸⁵ Ovo temelje na tome da je namaz nedjeljiv; kada se pokvari dio, kvari se namaz kao cjelina, za razliku od stavljanja ruku ili koljenja. Njegov namaz je (tada) ispravan, jer se njihovo stavljanje na nečist računa kao da ta radnja nije obavljena nikako, a njeno neobavljanje ne sprečava ispravnost namaza, za razliku od lica, jer njegovo nespuštanje (na sedždu) preči ispravnost namaza.

Od Ebu Jusufa se prenosi da se u ovom slučaju kvari sedžda, ali ne i namaz, pa kada bi je obnovio na čistom mjestu, to bi bilo ispravno, jer njeno obavljanje na nečistom, kao da se nije ni obavilo.

Isto tako, kvari se namaz stajanjem na nečistom mjestu, toliko da bi se mogao izvršiti jedan rukn.

Zatim, kvari se namaz otkrivanjem stidnih dijelova tijela toliko vremena da se obavi (ili može obaviti) jedan rukn namaza, ili ako ima na sebi nečisti veličine jednog novčića (dirhema) (po Ebu Jusufu). Ali, ne kvari otkrivanje stidnih dijelova tijela ili pogođenost sa nečisti toliko dugo da se ne može obaviti jedan namaski rukn, po Muhammedu.

Ukoliko bi se otkrilo stidno mjesto, pa ga se pokrije bez oklijevanja, namaz bi bio ispravan po konsen-

85) Ebu Jusuf i Muhammed.

zusu ⁸⁶. Jer otkrivanje⁸⁷ u kratkom vremenu kao i malo otkrivanje u dužem periodu, ne sprečava⁸⁸ ispravnost namaza. Ovdje je isti slučaj.

Ovo pomenuto kviri namaz, izostavljanjem fardova; farda čistoće mjesta prilikom sedžde i kijama na nečistom, farda pokrivanja tijela otkrivanjem, i farda čistoće tijela i odijela pogodenošću nečistoćom.

Isti je slučaj sa ostavljanjem ostalih fardova,

bez isprike (opravdanja),

kao što je ostavljanje kijama na fardovima za onoga ko je zdrav, ostavljanje kiraeta za onoga ko može da uči, ostavljanje ruku'a i sedžde, za onoga ko ih može obavljati i sl.

pa makar da se desi da prođe ne njegovim izborom,
kao što je greška, i zaborav.

Peti je:

- svjesno gubljenje abdesta.

To uistinu kviri namaz ukoliko se desi prije zadnjeg sjedenja u trajanju da se može proučiti tešehhud. Dok se poslije isto tolikog posljednjeg sjedenja ne kviri,

86) Namaz kviri otkrivanje stidnog dijela tijela namjerno, ili otkrivanje djelovanjem vjetra i sl. u trajanju izvršenja jednog rukna; ili kod hanefija, koliko bi se moglo tri puta izgovoriti fraza "tesbihah" ako se otkrije četvrtina stidnog dijela tijela. A ako bi ga pokrio odmah, namaz ne bi bio pokvaren po šafijskom i hanbelijskom mezhebu. Međutim, kod malikija se kviri namaz samim otkrivanjem stidnog mjesta, makar ga odmah pokrio, tako da tvrdnja konsenzusa po ovom pitanju nije vjerodostojna. Vidi: dr. Vehbe Ez-Zuhajli, El-fikhul-islami ve edilletuh, 2,16.

87) Ovdje je došla riječ: (malo), viška. Nema je u drugom primjerku manuskripta, što je ispravnije, pa smo je ispustili u prijevodu.

88) Ovdje je došlo u drugom primjerku manuskripta "ne kviri, ne sprečava" što je ispravno.

zbog postojanja izlaska iz namaza tim činom, po Ebu Hanifi, da mu se Allah smiluje, i zbog nepostojanja obaveze (farda) izlaska iz namaza njegovom aktivnošću, po njima dvojici ⁸⁹⁾, po već poznatom njihovom međusobnom razlazu.

Praktični rezultat njihovog razlaza se očituje, u poznatim pitanjima koja se zovu "el-isna'ašerije" (dvanaest mes'ela) od kojih je prva:

Kada onaj koji je sa tejemmumom vidi vodu, nakon što sjede toliko da bi se mogao proučiti tešehhud prije selama.

Druga je:

Ako je potirao po mestvama pa se završilo vrijeme mesha.

Treća je:

Ako je izuo mestve sa malo pokreta.

Četvrta je:

Ako je bio nepismen, pa naučio suru.

Peta je:

Ako je bio go, pa našao odjeću.

Šesta je:

Ako je klanjao (samo) naklonom, pa postao u stanju da klanja sa ruku'om i sedždama.

Sedma je:

Ako se sjeti da ima propušten namaz prije ovoga, a bude od onih koji su obavezni naklanjavati po redosljedu (sahibut-tertib).

Osma je:

Ako izgubi abdest imam karija, koji je obavezan učiti, pa odredi zamjenika koji je nepismen (ne zna učiti).

89) Ebu Jusuf i Muhammed.

Deveto je:

Ako izađe sunce u toku klanjanja sabaha.

Deseta je:

Ako se uđe u ikindijsko vrijeme sa džumom.

Jedanaesta je:

Ako je potirao po zavoju (gipsu), pa prestalo vrijeme potiranja ozdravljenjem.

Dvanaesta je:

Ako bude "sahibu 'uzur" (onaj koji ima opravdanje), pa prestane taj uzur (opravdanje).

U svim ovim primjerima kod Ebu Hanife, da mu se Allah smiluje, pokvaren je namaz, dok je kod ostale dvojice potpun. Ovako se pominje u komentaru "Uvoda" Ebul-Lejsa, da mu se Allah smiluje. Zatim je autor kao ponovljeni podstrek učenicima rekao:

Izveo sam ove propise

koji su spomenuti u ovom vrijednom tekstu (originalu) i lijepom sažetku

uz pomoć Allahovu, Vladara,

znanog, iz knjiga (izvora) "El-Muhit", "El-Fetava el-Hanijje" i "El-Fetava el-kebir"

i (knjiga) "El-Hidaje", "Mizanul-usul" i "El-Lubab", a Allah najbolje zna šta je pravilno.

Ovo je ono što smo našli na kraju većine vrijednih primjeraka ovog rukopisa.

I na (koncu) kažem: kod Njega je znanje Knjige i Njemu se vraća. Ovo je posljednje čemu me uputio Upućivač, od komentara sažetka o namazu učitelja mog učitelja, da im Allah natopi (džennetskim napicima) i uljepša prebivališta. A ako je u ovom sažetku došlo do greške i nedostatka u pisanju mes'ela, prenošenju i komentaru, molim da mi oprost Vlasnik uzvišenosti i časti.

I neka mi ne zamjere plemeniti (čitaoci) koji to budu čitali, jer mi je opravdanje u nedaćama koje su me pogodile.

Sva zahvala pripada Allahu dž.š. na onome čime me stimulisao na upotpunjavanje, i milošću Svojom doveo do kraja ovog djela. Ono je završeno u zadnjoj trećini rebiul-evvela 998. h. godine.

Molim Allaha dž.š. da nam oprost, i našim roditeljima, našim učiteljima, kao i svim muminima i muminikama. Neka je sva hvala Allahu, Gospodaru Zemlje i Nebesa.

I neka je salavat na Njegovog poslanika Muhammeda, koji je pomognut čudima (mu'džizama), na njegovu porodicu i drugove, koji su vjerovali i činili dobra djela.

Prepis napravio skromni učitelj Husejin u svojoj kasabi Gornji Vakuf (Vakf Bala), Uskopje, godine 1111.h.

SADRŽAJ:

Namaske specifičnosti i odlike	4
Neklanjanje i ostavljanje namaza	11
Hadisi i predanja o kufuru neklanjača	14
Predanja o ubijanju neklanjača	15
Rasprava Ahmeda i Šafije o statusu neklanjača	16
“Preporodova” anketa o klanjanju	17
Anomalije i tabui oko namaske prakse	18
Snaga običaja i metodologija promjena	20
Ši'ije i termin vehabizma	22
Vehabizam u Bosni	24
Dilema: “Grijesi” vehabizma ili valjana sunnetska praksa	29
“Grijeh” aminovanja naglas	29
“Grijeh” dizanja ruku prije i poslije ruku'a	31
“Grijeh” dizanja ruku poslije dva rekjata	32
“Grijesi” nakon selama kod fard-namaza	32
“Grijeh” nemujezinjenja (osim ezana i ikameta)	38
“Grijeh” puštanja brade	40
Zaključak: Vehabijski “grijesi” su valjana sunnetska praksa	42
Suština problema	44
Poruka i opomena	46
H.K.Pruščak i njegovo djelo o namazu po hanefijskom mezhebu	54
Prijedlog okvirnog plana teme za doktorsku disertaciju	56
Predstavljanje manuskripta komentara “Hadikatus-salah”	58
Predstavljanje sadržaja komentara “Hadikatus-salah”	60
Prijedlog	61
Ciljevi teme	63
Biografija	63
Primjerak za sravnavanje arapskog teksta	64
Identifikacija djela, imena osnovnog djela i imena autora osnovnog djela	64
Identifikacija djela, autora, terminologije	65
Analiza Pruščakove škole metodologije isl. jurisprudencije	67
Objašnjenje fikhske terminologije	68
Komparativne rasprave i mezhepske razlike	68

Prijevod djela: "Hadikatus-salah", Hasan Kjafi Pruščak	70
Propisano (dozvoljeno)	78
Fard (obaveza)	78
Vadžib (obaveza)	79
Sunnet	79
Mustehabb	79
Mubah	80
Muharrem	80
Mekruh	81
El-mufsid	81
Fard	81
Vadžib	83
Sunnet	85
Sunnetul-huda (sunnet upute-ustaljena praksa)	85
Sunnetuz-zevaid (dodatni sunnet)	86
Mustehabb	86
Haram	88
Mekruh	89
Mekruh kerahete tahrim	88
Mekruh kerahete tenzih	90
Mufsid	90
Poglavlje o farzovima	93
Vrijeme	94
Čistoća tijela	98
Istindža`	108
Tejemmum	111
Mesh po mestvama	113
Mesh po zavoju	117
Čistoća odjeće	117
Čistoća mjesta	120
Pokrivanje tijela	121
Okretanje prema kibli	122
Nijjet (odluka)	123
Prvi tekbir	125
Unutrašnji fardovi namaza	127
Kijam (stajanje)	127
Kiraet (učenje)	127

Ruku'	130
Sedžda	130
Zadnje sjedenje	131
Redoslijed	132
Izlazak (istupanje)	133
Drugi dio:Namaski vadžibi	134
Sunneti	151
Posebnih deset sunneta	157
Mustehabbi namaza	161
Posebnih devet mustehabba	163
Objašnjenje namaskih mubaha	169
Objašnjenje namaskih harama (zabrana)	171
Namaski mekruhi	175
Posebnih sedamnaest mekruha	182
Mufsidi namaza	189
Sadržaj	199

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَبِنَا بِالْإِيمَانِ وَالْإِعْتِقَادَاتِ
مُتَلَوِّقَةٍ وَسَائِرِ الْعِبَادَاتِ •
قَدْ سَيَّدَ السَّادَةَ وَعَلَى الدَّوَابِّ وَالْحَبَابِ أَرْبَابِ
أَوْ يَجِدُ فَإِنَّ أَفْقَرَ عِبَادِ اللَّهِ الْغَنِيِّ
بِالْإِحْصَائِي • سَتَرَ اللَّهُ عَيْبِهِ وَكَشَفَ
أَمْرَهُ وَسَرَّوْبِهِ يَقُولُ مَا تَقَرَّرَ عِنْدَ الْعُلَمَاءِ
نَحْوَ الْإِسْلَامِ • إِنَّ الصَّلَوَةَ رُشْدُ الْعِبَادَاتِ

اصول الاعتقاد و اساسها • مهتدا و اساسا
• و شيده واقواعد بنيانها بالشروح
صحايتدا وله ايدى المبتدين • و اكثرها
فخصر الصلوة لشمس الملة والدين • مكل
نرين • شيخ الحافقين • ومضى الثقليين
ناد استادي • كمال باشا زاده • فتح الله ^{رحمته} _{رحمته}
صرح و جازة لفظه • و سهولة حفظه •
ب • و ينطق بكل باب منه على كتاب • في بيان
سائل • و في معاني شارحة • مؤدق ^{الفتاوى} قايق

